

ÜHISKONDLIK PEDAGOOGIKA UURIMISE INSTITUUT

**UURIVATE ÕPETAJATE ÜHING
TÕUS JA LOOJANG**

**EESTI PEDAGOOGIKA JA KOOL
LXV**

Tartu 2021

Koostaja: Inger Kraav
Küljendaja: Heino Heinla

SISSEJUHATUSEKS

Uurivate õpetajate ühendus ÜPUI lõpetab oma 60-aastase tegevuse. Kogumikuga „Eesti pedagoogika ja kool“, LXV püüame vaadata veel viimast korda tagasi käidud teele: I osa: miks ja kuidas ÜPUI tekkis? II osa: mida, kuidas, mis eesmärgil tegid nende aastate jooksul instituudi liikmed? III osa: mis viis ÜPUI langusele?

Selles raamatukeses me ei avalda uurimusi ega teaduslikke tõdesid, vaid mälestusi ja mõtisklusi möödunud aegadest, inimestest ja tööühendustest. Igas osas meenutame ka inimesi, kelle roll oli vastaval perioodil oluline. Kindlasti väärinuks tähelepanu palju rohkemad.

Mõnestki meile olulisest pedagoogist pole kirjutajal oma mälestusi, on ainult nende elulood ja ÜPUI-lastel seas levinud jutud. Samas on neid, kelle kohta varasemaist kogumikest (rääkimata muust kirjandusest) leiab piisavalt infot, artiklite autorid annavad aga edasi oma kogemusi ühistegevusest või soovivad rõhutada mõnd aspekti, mida nooremad ehk ei tea. Kirjutise vormi on valinud ÜPUI-lased ise, seegi on erinev.

Mälestused ÜPUI-s toimunud ja ÜPUI-lastest kipuvad olema subjektiivsed, nagu mälestused ikka – samuti kui mõtisklused toimunud ja toimunu tähtsusest. ÜPUI rollist pedagoogide elus rohkem kui poole sajandi jooksul annavad aimu lood, milles autorid jutustavad täpsemalt oma eluteest.

Väike märkus: A. Elango organiseeritud uurimiskursustest ja nende kujunemisest uurivate õpetajate instituudiks on edaspidi mitmes artiklis juttu, enamasti ei eristata lugedes neil kursustel toimunud ÜPUI loomise järgsest ajast. Nime saamine muutis organisatsiooni ametlikku staatust, aga mitte olemust.

SISUKORD

I osa. ÜPUI teke ja tõusuaeg	6
UURIVATE ÕPETAJATE UURIMISTEgevuse ALGUS	7
ÜPUI = ÕPUI EHK ÕHINAPÕHISTE PEDAGOOGIDE-UURIJATE INSTITUTSIOON: MÄLESTUSLIKKE RISTUMISI SELLE ÜHENDUSE TEGEVUSE KUUEKÜMNNE AASTAGA	14
ÜPUI LOOMISELE PÜHENDUNUD PEDAGOOGIDE	31
Ferdinand Eisen	31
Aleksander Elango – ÜPUI ideoloog, asutaja- ja auliige	35
Inge Unt	41
Heino Liimets	48
Enn Koemets	49
II osa. ÜPUI tegevuse kõrgaeg ÜPUI ARGIELU AASTAKÜMNETE JOOKSUL	53
ÜPUI TEKKE TAUSTAST	59
ÜPUI TEGUSAD JA VILJAKAD AASTAD SEKTSIOONIDES	66
AJALOO SEKTSIOON	66
Ajaloo sektsiooni juhtinud pedagoogid	71
Heino Rannap	71
Ilmar Kopso	75
Hillar-Endel Põldoja	77
DIDAKTIKA SEKTSIOON	85
Killukesi ÜPUI didaktika sektsiooni inimestest ja tegemistest	85
Avalikud kirjad pedagoogikadoktor Inge Undile	90
EMAKEELEDIDAKTIKUTE SEKTSIOON	100
Viivi Maanso	104
ÜPUI andis julguse luua	107
FÜÜSIKA DIDAKTIKA SEKTSIOON	109
ISIKSUSE ARENGU SEKTSIOON	113
Minu ÜPUI-ga seotud teekond	128
PSÜHHODIAGNOSTIKA JA ERIPEDAGOOGIKA SEKTSIOON	138
RÜHMI ÜPUI AJALOOS, MIDA ENAM POLE JA VÕIB-OLLA POLNUDKI	142
ÜPUI KONVERENTSIDE JA SUVESEMINARIDE TEMAATIKA LÄBI 30 VIIMASE AASTA	148

III osa. ÜPUI loojang
SILMADE LÄBI (2018–2021)..... 151

ÜPUI LOOJANGU KULG JA PÕHJUSED 159

*Urivate õpetajate ühenduse eripära ja võimalik funktsioon – ÜPUI põhiline,
kõiki ühendav tegevus algusaegadest praeguseni165*

I osa. ÜPUI teke ja tõusuaeg

UURIVATE ÕPETAJATE UURIMISTEGEVUSE ALGUS

Inger Kraav

Töö õpetajana sunnib mõtlema ja juurdlema, küsimusi on sageli enam kui vastuseid. Vastuseid otsides jälgivad õpetajad lapsi, nende tegevust, arengut ja saavutusi, aga ka iseennast kui õpetuse jagajat, kasvatajat, mõjutajat. Pole kerge tajuda, analüüsida, fikseerida ja interpreteerida kummagi eripära ja interaktsiooni mõju õppele, inimsuhetele ja lapse arengukäigule. Kasvatus-teaduste ajaloos on selleks välja töötatud üha uusi võtteid ja meetodeid, neid tundes aitab spontaanset huvi rahuldada teadlik uurimistegevus.

Natuke ajaloost

Möödunud sajandi algupoole, psühholoogia arenedes tõusis huvi isiksuse ole-muse, vanuselise ja individuaalse eripära vastu. Taheti rohkem teada inimese arengut soodustavatest ja takistavatest teguritest, tundma õppida nii õpilaste kui ka õpetajate individuaalseid erinevusi ja nende mõju õppeprotsessile ja isiksuse arengule.

Järk-järgult jõuti arusaamisele, et oma tegevuste planeerimiseks, hindamiseks ja analüüsimiseks vajab õpetaja rohkem teadmisi õpetamisest ja õppimisest, arengust ja selle juhtimisest.

Vajadus jätkata õpinguid pärast nõutava haridustaseme saavutamist ei puudu-tanud ainult õpetajaid. Eelmistel sajanditel, eelindustriaalses Euroopas peeti loomulikuks, et indiviid saab omandada juba lapsepõlves enamiku endale va-jalikke teadmisi, seega tekkis hariduse mudel, milles nähti ette selgelt määrat-letud haridustee lõpp. Tehnoloogia arenedes ja sotsiaalsete muutuste kiirene-des selgus, et õpiprotsessi ei tohi lõpetada varases täiseas – inimene peab ole-ma pidevalt avatud uutele teadmistele, ideedele, väärtustele ja tegevustele. See muutub aina olulisemaks (Jarvis 1998, 23; Jarvis 2004, 42–48).

XX sajandil hakati kutsealaseid täiendus- ja arenduskursusi üha enam väärtustama, neid korraldati juba enne sõda. Nõukogude võimu ajal tegeles õpetajate täiendkoolitusega VÕT – Eesti NSV Vabariiklik Õpetajate Täiendusinstituut, mis allus Eesti NSV Haridusministeeriumile.

VÕTi plaani kohaselt pidi õpetaja osalema täiendkoolitusel iga viie aasta tagant. Viis aastat pärast kõrgkooli lõpetamist pakuti teadmisi eelkõige (pedagoogilisest) psühholoogiast, järgmise viie aasta pärast kasvatustööst ja 15 aastat pärast diplomi saamist uutest suundadest, vastavalt vajadusele. Lisaks sellele oli lühemaid ainealaseid täienduskursusi, nt nn uue õpiku kursused.

Muidugi ei toimunud täiendkoolitus kõigile ja kõikjal täpselt selle plaani järgi, arvestati õpetaja isiklikku elu, koolide vajadusi jne, aga plaani koostajad püüdsid tagada võimalust plaanipäraseks kutsealaseks enesetäienduseks. Esialgu eeldasid kursused loengute kuulamist, konspekteerimist ja lõpuks õpitu vastamist n-ö eksamil.

Uuem oli nägemus, et eduka tegevuse jaoks pole piisav raamatutarkuse salvestamine. Järk-järgult teadvustus vajadus ise uurimusi läbi viia, et saada aru koolis ja õppeprotsessis toimuvast.

Tartu ülikoolis kinnitas tuntud psühholoog prof Konstantin Ramul, et iga spetsialist peaks kirjanduses esitatud uurimisandmete mõistmiseks olema ise uurimusi läbi viinud. Teiste tehtud uurimuste mõistmiseks ja oma uurimistulemuste interpreteerimiseks peab uurija täpselt teadma, kuidas, millise meetodi abil on tulemused saadud (K. Ramuli loengult).

Oli aeg, mil õpetajate uurimistegevust õpiti väärtustama mitmetes maades. Möödunud sajandi 60-ndail loodi mitmel maal uurivate õpetajate ühendusi, mille eesmärgiks oli tõsta õpetajate teadmiste taset ja luua eeldused uurimuste läbiviimiseks. Rõhutades õpilaste, nende tegevuse ja isiksuse eripära tundmisest tõusvat kasu otsiti võimalusi saada rohkem teadmisi ja oskusi kui õpetajaile seni pakutud oli. Eestimaa elas sellal Nõukogude Liidu osana suhtelises infovaeguses. Ometi algas just Eestis – varem kui Inglismaal või Ameerikas – just samasugune liikumine (vt ka Eesti pedagoogika ja kool 49, 50, 54, 64).

Lisaks sellele ei kulgenud see teadaolevalt kuskil nii laiaulatuslikult ja niisuguse entusiasmiga kui Eestis. Miks ja kuidas see toimus?

Aleksander Elango idee korraldada õpetajatele pikemaajalised uurimiskursused (õpetajate uurimisinstituuti ei osanud tollal isegi tema kujutleda!) pärines sõja- ja okupatsioonieelsest ajast. 1938–1940 kutsus Õpetajate Liit õpetajaid üles oma teadmisi 3-aastastel kursustel täiendama. Soovijaid oli arvukalt. Johannes Käisi poolt juhitud kursustel pakuti õpetajatele uusi teadmisi, aga kursuste käigus tegi iga osavõtja ka oma uurimuse.

Johannes Käis

Foto: TLÜ Eesti pedagoogika arhiivmuuseum

1950-ndate lõpul Tartu ülikooli pedagoogika kateedrit juhtiv Aleksander Elango oli kaasa elanud J. Käisi tegevusele. Tunnetades sõjajärgse perioodi õpetajate teadmiste nappust tahtis ta organiseerida samalaadseid kursusi kui J. Käisi juhitud. On raske ette kujutada, kui suurt julgust selline ettevõtmine temalt tegelikult nõudis. Suur osa sõjaeelisel ajal Eesti Vabariigis tegutsenud kasvatasteadlasi, ka Käis, olid langenud repressioonide ohvriks, Elangol olid aga seljataga tegusad aastad EV avalikus elus ja õpingud Lääne-Euroopas. Austrias oli ta loonud sidemeid nõukogude võimu poolt hukka mõistetud ja põlatud

teadlastega (sh S. Freudiga, kellega Elango isiklikult tutvus, ja Bühlerite abielupaariga, kellega suhted väga lähedaseks kujunesid). Repressioonideks piisanuks palju vähemastki!

Ometi otsustas tollal Tartu ülikooli pedagoogika kateedrit juhtiv A. Elango, et eesti õpetajate teadmiste taseme tõstmiseks tuleb midagi ette võtta – ja riskis.

1961. a kutsus ta õpetajaid osalema 3-aastastel uurimistöö kursustel. Osalemine tähendas iga-aastast osavõttu 1-kuulisest loengute ja seminaridega täidetud (8 tundi päevas) suvekursusest Värskas, mõnepäevastest kursustest talvel ja iseseisvast tööst – nii õppe- kui uurimistööst. Seega oli ette teada, et kursustel osalemine kujuneb õpetajaile aja- ja energiakulukaks. Soovijaid oli aga piisavalt, ja 1962. a alustatigi Tartu ülikooli õppejõudude juhtimisel uurimiskursusi.

Aleksander Elango

Foto: TLÜ Eesti pedagoogika arhiivmuuseum

Kursuste õppekava sisaldas pedagoogika ajalugu, arengupsühholoogiat ja kasvatusteooriat, didaktikat, pedagoogilist psühholoogiat, sotsiaalpsühholoogiat, uurimistöö metoodikat, statistikat. Tehti eksameid ja arvestusi. Igal osalejal oli oma teema ja juhendaja, tavaliselt ülikooli õppejõud.

Uurimiskursused lõpetati teadusliku konverentsiga, kus parimad lõpetajad esitasid oma uurimistulemusi. 1966. a anti välja õpetajate uurimistööde kogumikud – „Nõukogude pedagoogika ja kool“, I ja „Nõukogude pedagoogika ja kool“, II.

Kursus oli sellega ametlikult lõppenud, aga osalised keeldusid laiali minemast – nad tahtsid uurimistööd jätkata.

Korraldati uus, kõrgema astme kursus, jälle 3-aastane. Sellest jutustasid õppejõud kui tõelisest väljakutsest: päeval tuli pidada loenguid ja läbi viia seminare (kõrgemal tasemel kui seni!), õhtud veedeti koos kursustlastega mitteformaalses, aga vajalikus ühistegevuses – arutledes, vaieldes, oma seisukohti põhjendades ... vahel ka lauldes ja tantsides. Kursuslased on ikka ja jälle rääkinud just sellest osast – mõtlema panevaist vestlustest ja õppejõudude inimlikust eeskujust.

Ferdinand Eisen ja Heino Liimets

Foto: TLÜ Eesti pedagoogika arhiivmuuseum

Öösel, kui kursused juba magasid, valmistasid lektorid järgmiseks päevaks ette õppetööd täiesti uutel teemadel, mida nad isegi ülikoolis polnud pidanud õpetama.

Kolm aastat sai mööda, uued uurimused valmis, need avaldati kogumikes „Nõukogude pedagoogika ja kool“ III - V. Aga osalised keeldusid taas laiali minemast.

Vahepeal oli tööd alustanud uus 3-aastane kursus, suurem kui eelmine – ja kordus sama: uurimistööd alustanud õpetajad ei tahtnud oma tegevust lõpetada. 1972 ilmusid kursustlaste töödest koostatud kogumikud „Nõukogude pedagoogika ja kool“ VI – IX.

ÜPUI konverentsil Tartus 1982. Vasakult Orest Niinemäe, Aleksander Elango, Inge Unt, Ferdinand Eisen, Alleks Vallner, Paul Lehestik

Foto: TLÜ Eesti pedagoogika arhiivmuuseum

Kursuste ellukutsuja A. Elango, ideest innustunud ja seda aktiivselt toetav Heino Liimets ning tollane haridusminister Ferdinand Eisen seisid probleemi ees – veel kõrgemat jätkukursust alustada polnud ilmselt enam otstarbekas. Arutluses osalesid ja lahenduse otsimisel aitasid kaasa ka Inge Unt, Kalju Toim, Enn Koemets ja Jüri Orn – kõik need õppejõud olid ligi 10 aastat uuri-

mistöö kursustel esinenud, õppureid juhendanud ja nende käekäigule kaasa elanud. Arutati mitmeid võimalusi, neist peamised olid: 1) luua kursustestest kõrgemate õppeasutuste juurde teaduslike korrespondentide rühm, 2) luua vabatahtlik organisatsioon (pedagoogiline ühing), 3) rajada ühiskondlikel alustel töötav uurimisinstituut.

Lõpuks otsustati luua uus seniolematu institutsioon, mille nime kuuldavasti F. Eiseni välja mõtles.

14.04.1972. a sai haridusministri käskkirjaga nr 64 kümne aastaga väljakuju-
nenud uurivate õpetajate ühendus oma nime ja staatuse: Ühiskondlik Peda-
googika Uurimise Instituut (ÜPUI). ÜPUI nõukogu esimene koosolek toimus
17.10.1972. Loodi 17-liikmeline nõukogu, nende hulgas olid A. Elango, H.
Liimets, E. Koemets ja I. Unt. Paari aasta pärast lisandusid K. Toim, K. Leht
ja E. Hiie. (Liimets 1975).

KIRJANDUS

Jarvis, P. 1998. *Täiskasvanuharidus ja pidevõpe. Teooria ja praktika*. Tallinn: SE&JS.

Jarvis, P. 2004. *Praktik-uuriija. Praktikast teoriani*. Võru: Eesti Vabahari-
dusliit.

Liimets, H. 1975. Mida taotleb meie instituut. *Nõukogude pedagoogika ja kool*
11. Tallinn, lk 7–9.

ÜPUI = ÕPUI EHK ÕHINAPÕHISTE PEDAGOOGIDE-UURIJATE INSTITUTSIOON: MÄLESTUSLIKKE RISTUMISI SELLE ÜHENDUSE TEGEVUSE KUUEKÜMNE AASTAGA

Ulve Kala-Arvisto

Mälestusi artikli jaoks kirja panna on üpriski raske – mida võtta, mida jätta. Ja seda eriti juhul, kui asi puudutab mõnda institutsiooni – nagu juba 60 aastat tegutsenud Ühiskondlik Pedagoogika Uurimise Instituut – mille tööst on nii paljud osa võtnud ja kellest igapäev on oma mälestused, osa trükivalgustki näinud. Üksnes ÜPUI kogumikes on neid mitmeid, nt Elango 1969, Elango 1985, Herman 1982, Kera 1982, Kull 2001, Lehestik 1982, Liimets 1977, Liimets 1982, Loman 2008, Maanso 2001, Pedajas 1982, Raup 2001, Unt 1982, Unt, 2001. Lisaks on „Eesti pedagoogika ja kooli“ 51. number (1998) tervenisti pühendatud teemale „Õpetaja-uuri ja töömailt“.

Sestap siis arutlesin, missuguse sõnaga võiks kirjeldada ÜPUI tegevust ja selles osalenud inimesi – seda enam, et meenutaja ei ole nimetatud institutsiooni töös uurijana järjepidevalt osalenud.

Jah, just *õhinapõhisus* tundus kõige paremini sobivat, pealkirjastasin kirjatükki vastavalt.

Enne kui korra ja põhjendan oma meenutusi *õhinapõhisusest*, pean vajalikuks öelda, et käesolev kirjutis on minu tänukummardus selle Eesti, aga kindlasti ka Euroopa ning – julgen isegi öelda – kogu maailma ühe omanäolise institutsiooni, nimelt õpetajate-uurijate koosluse ellukutsujaile – Aleksander Elangole, Enn Koemetsale, Helga Kurmile, Heino Liimetsale, Kalju Toimile, Inge Undile, Ferdinand Eisenile, aga ka selle kõigile õppejõududele-juhendajatele, õpetajatele-kursuslastele ning kursuste administreerijatele.

Kuidas siis 60 aastat tagasi sündis ÜPUI?

Tõsi, selle 1961. aastal Tartu Riikliku Ülikooli (TRÜ) pedagoogika kateedri juhataja dotsent Aleksander Elango algatusel – ja ülikooli rektoraadi nõusolekul – kokkukutsutud õpetajate 3-aastaste kasvatusteaduste-alaste täienduskursuste nime all 1962. aasta 5. veebruaril TRÜ-s tööd alustanut tunneme alates 1972. aastast paremini Ühiskondliku Pedagoogika Uurimisinstituudina ehk ÜPUI-na.

Tähelepanelik lugeja võib nüüd kulme kergitada: kas ÜPUI vanus ei peaks olema alles 59? Sisuline selgitus on lihtne: ülikoolis käib töö akadeemilise aasta kalendri järgi. Kui 1961. aasta 23. septembri ajalehes Õpetajate Leht ilmus A. Elangolt kirjutis, et pedagoogika kateeder kutsub 1962. aasta veebruarist õpetajate täienduskursuste raames ellu kasvatusteadusliku seminari, siis võime kindlalt tänavu pidada ÜPUI 60nda tööaasta juubelit.

Käesolevas mõtisklen ÜPUI rolli ja olulisuse üle, edastades mõne retrospektiivse tähelepaneku ja emotsiooni oma pikast koosteest ÜPUI inimeste ning tegevustega.

Agaga enne kui meenutan ÜPUI osa oma elus, oli vaja teha mitmed tõusetunud küsimused endale selgeks. Võibolla tekivad teilgi mõned äratundmised ja seosed?

Niisiis küsime, **miks üldse tekkis vajadus, aga ka võimalus luua kasvatusteaduslik seminar ja mis oli selle eesmärk?**

Üheks ajendiks oli ühiskondlik vajadus, millele juhib tähelepanu ka kauane ÜPUI-lane Vete-Fleirete Loman, kes oli esimese kursuse osalejate seas, oma artikli „Õpetajad-uurijad aastail 1964–1972“ (Loman, 2008) algusridades: „NSV Liidus hakati 1950. aastate lõpus rääkima igas eluvallas teaduslikkusest. Vastavad NLKP otsused seadsid kõrgkoolide ette ülesande arendada tihedat koostööd spetsialistidega ning kutsuda ja suunata viimaseid osa võtma teadustööst.“

Selle suunitluse alusel otsustas ka TRÜ pedagoogika kateeder pakkuda aineõpetusele orienteeritud koolitusele lisaks teadmisi kasvatusteadustest. – II maailmasõja järgselt ei olnud Nõukogude Liidus, sh Eestis, ülikooli tasandil võimalik kasvatusteadusi õppida. Kutsudes ellu õpetajate täienduskursuste raames kasvatusteadusliku seminari, seati eesmärgiks rakendada uurimistööst huvitatud õpetajaid probleemide aktiivsele läbitöötamisele, kujundada neis teadustöö vilumusi, valmistada võimekamaid ette astumiseks aspirantuuri.

Idee algatajaks oli pedagoogika kateedri juhataja dotsent Aleksander Elango, kes juba enne II maailmasõda oli aktiivselt tegev kasvatusteaduste alal. 1932. a ilmus Elango artikkel õpetajate enesetäiendamise kohta, milles ta kirjutab, et kasvatusteadus on selline ala, kus ainult osa küsimusi on lahendatavad akadeemiliselt kõrguselt. Väga suure osa probleemide otstarbekohane lahendus eeldab elavat kokkupuudet kasvatatava inimmaterjaliga argipäevases tööõhkkonnas. Seega adume, kui asjakohane oli pedagoogika kateedri taoline pöördumine.

Olles nüüdseks saanud tutvuda nii Elango kui ka Käisi elu ja töödega (nt Elango (1932 ja 2001) „Isetegevus õpetajate edasiarendamises ja selle rakedamisvõimalusi pedagoogilise uurimistöö teenistusse“ või Käis (1935 ja 1992) „Isetegevus ja individuaalne tööviis“) ning nende kõrgharidusteedega, sh enesetäiendamise ja välisülikoolides (nt Elango 1928. a Viinis; Käis 1926. a Berliinis, aastatel 1927–1929 Austrias, Šveitsis, Londonis), nende huviga sealse koolikorralduse ja õpetajate täienduskoolituste kohta, aga ka nende 1930-ndatel avaldatud vastavateemaliste artiklitega, adume, kui läbimõeldult, teaduslikult ja põhjalikult ning pikaajalise perspektiivitundega nad tänapäev 60-aastaseks saanud institutsioonile *elu sisse puhusid*.

Nüüd meenutusi sellest ajast, millal ja kuidas ÜPUI minu ellu tuli

ÜPUI-st ja selle tegevusest sain teada 1969. aasta veebruarikuus, kuigi siis ma veel otseselt kasvatus- ja teadusliku uurimistööga polnud seotud. Viimased paar-kümmend aastat pole selles ka aktiivselt osalenud. Kahjuks, tõden täna.

Mälestuste puhul on ehk kõigepealt huvitav meenutada, kuidas keegi või miski me teadvusesse jõudis – oli see vahetu kohtumine/tundma saamine või kaudne *ristumine*.

Mõeldes sellele ÜPUI kontekstis avastasin, et mul on olnud nimetatud institutsiooni tegevuse ja inimestega 4 kaudset *ristumist*.

Alustan *esimesest kaudsest ristumisest*, mil kuulsin nimetust ÜPUI ja sain aimu selle tegemistest.

1969. a veebruarikuus, Tartu Riikliku Ülikooli (TRÜ) inglise filoloogia 4. kursuse üliõpilasena ja Tartu 1. Keskkoolis inglise keele õpetaja stažööripraktika sooritajana seisan ma nõutult TRÜ keeltemaja kolmandal korrusel inglise keele ja kirjanduse kateedri ukse taga – homme hommikul on praktikatund, milleks tahtsin praktikamaterjale trükkida. Siinkohal küsimus tänapäevasele lugejale: kas suudate ette kujutada olukorda, et õpilastele mingite lisamaterjalide paljundusvõimalused on vaid kas läbi kopeeri käsitsi kirjutada või (võimaluse korral) 5–7 korda läbi kopeeri 5 eksemplari mehaanilisel kirjutusmasinal trükkida (sellist moodust kutsusime *kihiliseks võileivaks*)? Ja kõik, aga nii see oli. Oma kirjutusmasinat mul Tartus ei olnud.

Inglise keele kateedris, mu *kodukateedris*, olid mõlemad kirjutusmasinad hõivatud: kateedri laborandid (selline oli tänaste õppeabi töötajate tollane ametinimetus) trükkisid oma kateedri vajalikke töid. Tegin uue katse keeltemaja tei-

sel korrusel, väliskirjanduse kateedris. Seal oli laborandiks pr Liidia Kaljuvee – pärast saime headeks tuttavateks. Mu mure ja soovi ära kuulanud, nõustus ta rõõmsalt, sest tal oleks vaja korraks majast ära käia, aga ei tahaks ust kinni panna, sest dotsent Aleksander Elango pedagoogika kateedrist tuleb ühele tööle järele. L. Kaljuvee küsimusele „Kas te tunnete teda?“, vastasin, et tean ainult nime järgi, aga isiklikult ei tunne. Meie kursuse pedagoogika õppejõud oli Kanni Indre, kes oma loengutes mõningate teemade puhul rääkis eelkõige Elango panusest pedagoogika ajaloo uurimisse. L. Kaljuvee kirjeldus Elangost oli lakooniline – soliidne, sale meesterahvas. Lubasin ümbriku koos tööga A. Elangole edastada.

Ulve Kala-Arvisto

Foto: TLÜ Eesti pedagoogika arhiivmuuseum

Nii ma siis trükin oma harjutusi, kui äkki kuulen kedagi ütlemas: „Ma tulen ja kuulan kui muusikat!“ See on üks ilusamaid komplimente, mida mu masinakirja stiili kohta öeldud. Ma polnud dotsent Elango koputust kuulnudki. Tollaste mehaaniliste kirjutusmasinate tähehoobadega klaviatuur võib niisugust müra tekitada, mida tänapäevaste elektrooniliste seadmete täiesti kuuldamatute klaviatuuriklahvide vajutustega harjunud inimesed ei kujuta üldse ette. Elango tutvustas end, öeldes, et ta tuli oma tööle järele. Saanud ümbriku tööga,

tundis ta huvi, kus õppisin trükkima *kümne-sõrme süsteemis* ehk *masinakirja pimesüsteemis*. Mina rääkis talle oma kooliteest tollases, nn tootmisõpetusega keskkoolis, mil stuudiumi kolmel viimasel aastal, 1963–1965, kui õppisin oma valitud erialal – kaubandus – oli üks aine ka masinakiri.

Elango tegi selle peale mulle ettepaneku minna pedagoogika kateedrile appi. Abi seisnes õpetajate-uurijate märtsikuiseks konverentsiks uurimuste-artiklite masinkirjas vigadeta trükkimises rotaprindis paljundamise jaoks. Trükkida saan pedagoogika kateedris ja töö on tasustatav. Olin nõus.

Tegin selle konverentsitöö mulle antud tähtajaga ära. Elango jäi rahule, samas lisas, et nad on ikkagi mures, kuna kateedrisse oleks vaja laboranti (üks senisest ja haiguslehel olnud laborantidest pr Antonova oli juba teada andnud, et tema enam tagasi ei tule). Kateedris olid nad omavahel arutanud, et sobiksin neile. Vastasin, et ma pean vanematega nõu pidama, esikohal on mul ikkagi õpingud. Jaa-jaa, nad ei sunni õpinguid katkestama. Põhitöö oleks mul masinakirjatööd, seda saaksin teha õhtuti ja nädalavahetusel. Aga, kui võimalik, siis ehk vahel ka veidi varem, mis mõneti kergendaks ka teise laborandi tööd.

Mu vanemad ütlesid, et suur tüdruk juba, ise tead, aga lõpeta ikka ülikool. Mõistsin nende muret, nende jaoks oli haridusel suur väärtus, nii nagu paljudel sõja ajal või pärast sõda sündinud laste vanematel, kes olid ise sunnitud oma haridustee pooleli jätma ja nüüd saamata jäänud haridusest puudust tundsid.

Vaat sellest ristumisest algas *via mea ad scientiarium educandi* – minu tee kasvatusteaduste poole, sest ma jäingi ka ülikooli lõpetamise järel tööle TRÜ pedagoogika kateedrisse.

Artiklite trükkimine viis mind teise *kaudse ristumiseni*, kui jõudsin oma kunstiajaloo õpetaja Valda Aaviksoo uurimuseni „Keskkooli IX klasside õpilaste kunstialased eelistused, orienteeritus ja selle tegurid“ (Aaviksoo, 1969). Oo, missugune äratundmisrõõm: meenus, et meie kunstiajaloo tundides (mis olid õppeprogrammi- ja tunniplaanivälised ning toimusid esmaspäeva hommikuti algusega kell 7) tegi õpetaja mõnikord küsitlusi. Ja meiegi vastuseid oli selle artikli analüüsis kasutatud – mõelda, me olime aidanud oma õpetajat teaduse tegemisel! Muide, me austasime ja hindasime õpetaja Aaviksood väga ja tervel klassil polnud raske nii hullult vara esmaspäeva hommikuti tunnis olla. Aitäh, õpetaja, Teie tundides hoomasime õhinat ja tohutut pühendumist! Olite nii huvitavaid lisa- ja näitmaterjale tundi kaasa võtnud, vaimustusime ka neist aruteludest (kunsti-)ajaloo teemadel, millega Te meid vaatlema, mõtlema ja hinnanguid andma suunasite.

Veel teinegi meie õpetaja, matemaatikaõpetaja Armilde Koppelmaa osales aastaid ÜPUI-s, kahjuks ei leidnud tema kirjutisi ÜPUI kogumikes. Aga tema silmad särasid, kui ta meile matemaatikaga seonduvaid teadlasi, teoreeme ja valemeid tutvustas.

Nüüd olen sageli mõelnud, kui võrd meie õpetajaid toitis oma *õhinapõhisusega* ÜPUI. Olles hiljem aastate jooksul näinud ja rääkinud paljude ÜPUI-s kaasalõõnud õpetajatega – kui vaimustunult nad õppetöös osalesid, selleks valmis-tusid, oma uurimusi planeerisid ja nende tulemusi tutvustasid –, siis võin kind-lalt öelda, et see tegevus innustas minugi õpetajaid!

Kolmas kaudne ristumine jõudis mu teadvusesse käesolevat kirjutist kavan-dades, mil lugesin ÜPUI bibliograafiat 1966–2018 kogumikus „Eesti peda-googika ja kool“, LXIV (2018) ning avastasin ühe oma inglise filoloogia õp-pejõu Olev Haasi (1966) artikli „Magnetofon programmeeritud keeleõpetuse teenistuses“ bibliograafilise kirje. Otsemaid meenus meie, esmakursuslaste vaimustus TRÜ foneetika laboris suurte magnetofonide taga kuulata läbi kõr-vaklappide ingliskeelseid dialooge ning neid võimalikult originaalilähedaselt järele hääldada. Ning siis taas oma esituse võrdlemine ning korrigeerimine. Ja see kõik toimus aastal 1965.

Neljanda ristumise puhul tunnen end hoopis teistmoodi, sest ÜPUI-ga on lii-tunud kolm minu kunagist üliõpilast Kerli Liksor, Veronika Mitting ja Epp Priimägi. Kas olen ka mina Tallinna Ülikoolis mõne õpetajakoolituse aine õppejõuna või kursuse-/magistritöö juhendajana suutnud neid nakatada ÜPUI ja uurimistööga seotud pisikuga? Eks seda analüüsitakse ÜPUI 100-ndal sünnipäeval.

Olen aastate jooksul endalt küsinud, mida ma sellest tööst sain peale masinal kirjutamise kiiruse arendamise ja töökoha pedagoogika kateedris? Huvitav, kui kõrge A4 paberivirna neist trükitud lehekülgedest saaks? Tühja neist senti-meetritest, olulisim oli see kogemus, kuidas teadusliku artiklini jõuda ja seda kirjutada. Kust muidu oleksin ma saanud võimaluse sadu tunde lugeda peda-googika-alaseid uurimistöid? Õppida teadusliku artikli kirjutamist selle eri etappide alusel? Ja saada informeerituks nii paljudest teemadest küllalt lühike-se aja jooksul? Ning saada selle eest rahagi – ikka see kirjutusmasinal klõbis-tamine!

Praegu tunnen muidugi ka heameelt, et oma keskkoolis õpitud ja omandatud oskusega olen osaline ÜPUI 64 soliidse kogumiku reas, neist vähemalt 30 kogumiku „Nõukogude pedagoogika ja kool“ ettevalmistamisega trükiks aastatel 1969–1990. Neile kogemustele lisaks mõistsin, kui oluline on oma oskusega teistele abiks olla. Vaevalt, et ma nende tundide arvelt suutnuksin säästa tulevikus oma teadusartiklite kirjutamiseks samaväärset aega.

Õhinapõhisusest ÜPUI-laste tegemistes

Kogegin seda esimest korda 1969. a märtsis toimunud ÜPUI konverentsi aegu, mil tegelesin (osaliselt ka minu trükitud) kogumike jagamisega ja müügiga. Kahetsesin väga, et sinna polnud õpilasi kutsutud, kellest mõnigi oleks kuulnud oma õpetaja rõõmsat hõiget: „Minu esimene teadusartikkel!“ Ja kohe seal kõrval teisedki õpetajad-uurijad õhinas-tuhinas oma kirjutist otsimas.

Sama aasta suvekursustel mõnd loengut kuulamas käies tabas mu kõrv mõne õpetaja-uurija vaimustunud muljeid TRÜ teaduslikus raamatukogus käimise kohta – „Kui palju vanu raamatuid!“, „Milline harras meeleolu!“, „Nägin lugemissaali ülakorrusel raamatukuhja taga süüvinult lugemas ja märkmeid tegemas ajaloo professor Jaan Konksu!“ „Ja mina keelemeest professor Paul Aristet!“ jne jne. „Nii rahustav keskkond, tahtnuks veel lugeda, aga juba oli õhtu ja raamatukogu suleti!“

Esmapilgul ei mõistnud seda vaimustust, sest Tartu Toomkiriku varemeis Toomemäel olev raamatukogu (a-st 1982 on seal Tartu Ülikooli Ajaloo Muuseum, raamatukogu sai 1981. aastal uued hooned Struwe tänavas) oma rikkalike fondidega ning tollaste aastate eesti teaduse väarikate esindajatega oli mulle nelja õpinguaasta jooksul juba tuttavaks ja vägagi omaseks saanud. Ent kursuslaste seas olid õpetajad üle kogu Eesti ja nüüd oli neil vajadus ja võimalus otsida oma uurimisteemale toetavat kirjandust just sellest varamust. Praegu, aastakümneid hiljem saan üha rohkem ja rohkem aru oma uurijateed alustanud õpetajate õhinast raamatukogus kartoteeke sirvimas ja fondidest tellitud raamatuid oodates. Õhkan isegi nende aegade järele!

Meenub veel üks vaimustusõhinat tekitanud raamatukogu elamus. Seekord sain töötada Moskva raamatukogudes – eelkõige Lenini nim. Raamatukogus, aga ka Ušinski nim. Raamatukogus. 1970-ndate alguses tunti juba ka Konkreetsete Sotsioloogiliste Uuringute Instituudi raamatukogu, mis rõõmustas eelkõige võõrkeelsete (eriti ingliskeelsete) psühholoogiliste ja sotsioloogiliste ajakirjade rohkusega.

Kas suudavad tänased arvutipõlvkonna inimesed kujutleda end laua taga istudes lugemas raamatut ning loetavast vajalikku konspekterimas pliiatsi, täitesulepea või pastakaga? Just nii süvenes teadusesse see põlvkond, kes ÜPUI ellu kutsus, aga ka nende juhendatavad. Paljundusvõimalused hakkasid tekki-ma 1970-ndate keskpaiku, sedagi raha eest ja limiteeritud mahus. Kui õigesti mäletan, siis 1973. a oli päeva limiit Moskva Lenini raamatukogus 20 lehekülge lugeja kohta. Seisime järjekorras, et soovitud raamatust/artiklist see paljundus päeva lõpuks kätte saada. Tõsi, oli veel ka trükisest mikrofilmi tegemise võimalus. Ka TRÜ-s oli kinokabinet, kus raamatukogust tellitud allikmaterjalid mikrofilmiti, neid sai vastava aparatuuriga lugeda. See oli küll hea võimalus, ent lugeda oli üsna raske, sest tekst oli väikese fondiga.

Innustust said kursuslased õppetööst – loengutest, seminaridest, rühmatöödest, oma uurimuste kavandamisest ning üksteise tööde retsenseerimisest ja aruteludest. Sellest võis aimu saada nende omavahelistest vestlustest õppetöö vaheagadel, sööklasse minnes, aga ka õhtustel kogunemistel.

Kuna enamike teadusvaldkondade kohta õpikuid ei olnud, siis muutus tähtsaks õppetöö ajal konspekterimine, mis oli vajalik ka arvestuste ja eksamite ettevalmistamisel. Sellest, et töösse suhtuti väga tõsiselt, annavad tunnistust iga 2–3 aasta järel ilmunud kogumikud – 42 artiklite kogumikku „Nõukogude pedagoogika ja kool“ (1966–1989) ning 22 kogumikku „Eesti pedagoogika ja kool“ (alates a 1990).

Kui oleks võimalik mõõta õhinapõhisust, siis oleks huvitav teada saada, kas kursuste ava- ja lõpuloengutel esitatu tekitas rohkem elevust kui õppetööl käsitletud teaduslikumad probleemid/teemad? Igatahes aastaid hiljemgi tuldi kohtumistel mitmete kütkestavate ava- ja lõpuloengute teemade juurde tagasi. Olen ka hilisematelt ÜPUI liikmetelt, kes pärast 1980-ndat institutsiooni tööga liitusid, kuulnud, et vist kõige meeldejääävam lõpuloeng on olnud Maurice Herzogi raamatu „Annapurna. Esimene kaheksatuhandeline“ (eesti keeles 1980. a) käsitlus ja arutelu Heino Liimetsa juhtimisel.

Õhinapõhisust jäävad meenutama ka õhtused koosolemised, mis sisustati päeval kuuldu aruteludega, oma koolis tehtava ja kogetu vahendamisega, mõne külalislektori esinemisega, luuletuste esitamisega, pillimänguga (akordioni- ja klaverimängijaid oli ÜPUI liikmete ja ka lektorite/külaliste seas palju), ringmängudega, näidendite lavastamisega jne jne.

Ja seda õhinat suudeti hoida kursuste ajal, hoolimata kasinatest ning ebamugavatest olmeoludest – elati ju suvel Värskas 3 nädalat üle kümne kaaslasega ühes toas, üks külma veega pesuruum koridoris, ega ka WC-de arvukust kiita saanud. Saunas sai sooja vett tehtud ning paar korda nädalas köeti ka leilisauna – seda tegid kursuselased ise. Kui ilmad olid soojad, ujuti Örsava järves.

ÜPUI suveseminarid toimusid hiljem üle Eesti erinevais internaatidega koolides, igas uues kohas olid erinevad tingimused. Ületatavate takistuste hulka kuulusid ka järjekorrad mõnes raamatukogus (nt kõigis Moskva teadusraamatukogudes), kus üleriiete garderoobi andmiseks tuli mõnikord oodata tund või enamgi.

Agasellised momendid ei vähendanud uurimistöö tegemise õhinat, mis väljendub kursuslaste enda tehtud lauluski:

*Meil uurida meeldib, meil uurida meeldib,
jah, kellele see küll ei meeldiks.
Terve öö me uurime, terve öö ei maga me,
aga hommikul jälle uurime!*

Selline oli tollal elu, saadi hakkama, ei virisetud, sest polnud kogetud *lahedamaid* tingimusi nt hotellis, transpordis, isegi oma kodus jm. Küllap see meis midagi ka kujundas – ehk suuremat teiste arvestamist, abivalmidust ning austamist, mõnikord isegi tänulikkust.

Siinkohal meenub üks vestlus 1990-ndate algusest Tallinn-Pärnu bussis. Olin just sõitmas ühelt õpetajate suviselt täienduskursuselt teisele. Sattusin naabriks Pärnu Endla teatri näitleja Lia Tarmole. Jutt läks teatritrupi kunagistele ringreisidele, ööbimistingimustele (kultuurimaja saalis võimlemismattidel: saali ühes nurgas oli naiste *apartement*, diagonaalnurgas meeste oma. Hommikul kella 6 paiku oldi näitleja Eero Tari peale väga pahased, sest too hakkas priimust popsutama, et kõigile hommikusöögiks pannkooke küpsetada. Ja Tarmo jätkab: „Aga kui me kõik ühiselt saali keskel laua taga pannkookidel hea maitsta lasime, siis polnud meil pahameelest jälgegi. Hoopis tänulikud olime. Ja ega ka see polnud probleem, kelle kõrval autokastis istusid või saali nurgas magasid. Ei virisetud ega nõutud endale mingeid eri tingimusi.”

Kui ma poleks saanud osaleda ÜPUI töös, siis poleks ma saanud teada või kogeda järgmisi tegevusi, elamusi, millest eredamalt on meeles alljärgnevad:

* Kuidas juba 1960-ndate lõpul Valdur Lulla kasutas ühes oma raskestikasvatavate õpilaste rühmas tänapäeval väga levinud ja soovitatavat *muusikaterapiat*, mängides ainetunnis vaid klaverit, lausumata sõnagi, sh ainek. Kuuldes õpilaste nuukseid ja kui pärast tundi mõni õpilane tuli oma raskustest/murest rääkima, mõistis ta, et see tund polnud kasutult möödunud. Mõni aeg hiljem sai õp Lulla õpilasega juttu rääkida. Järgnevalt said ka tunnid toimuda.

* Kui vahvalt ja rõõmsalt sisustavad üritusi laulude, pillimängude ja ühishantsudega, luuletustega ning huvitavate juttude-esinemistega õpetajad ja koollised, kes tavaliselt meile meelde jäänud üsna vähesõnalistena ning sageli karmi olemusega

* Millise innuga etendasid kursuste lõpuõhtutel Inge Unt ja Heino Liimets oma ÜPUI ajalukku läinud duetti „Миленький ты мой“.

Миленький ты мой (vene laul)

*Миленький ты мой
возьми меня с собой,
а там в краю далёком
назовёшь меня женой.*

*Милая моя,
взял бы я тебя,
а там в краю далёком
есть у меня жена.*

*Миленький ты мой
возьми меня с собой,
а там в краю далёком
назовёшь меня сестрой.*

*Милая моя,
взял бы я тебя,
а там в краю далёком
есть у меня сестра.*

*Миленький ты мой
возьми меня с собой,
а там в краю далёком
назовёшь меня чужой.*

*Милая моя,
взял бы я тебя,
но там в краю далёком
чужая не нужна.*

* Kui hästi tantsib tangot Aleksander Elango!

* Kust ma muidu teaksin nt esimesest 8-tuhandelise mäe Annapurna vallutusest või sellest, kui uskumatult tänapäevaselt kirjeldas kooli- ja õpisiuatsiooni ning raamatukogude osa selles Ivan Illich oma 1971. aastal ilmunud raamatus „Deschooling Society“ („Kooliärastatud ühiskond“), kui ei oleks olnud võimalust kuulata ÜPUI ava- ja lõpuloenguid?

* Kust ma muidu oleksin saanud kaasa elada nii mitmete õppejõudude-juhendajate-esinejate süvateadmistega nende uurimisvaldkonnas ja uudsete teematutvustustega?

* Kust ma muidu teaksin, kui paljudel eri teemadel on ÜPUI-lased oma uuri-
musi teinud ja kui aktuaalsed need tol korral ka teiste riikide pedagoogikas ja psühholoogias olid?

* Kust ma muidu oleksin hakanud tähele panema ning tähtsustama eestikeelset pedagoogika- ja psühholoogiaalast terminoloogiat ning vajadust olla väga kriitiline, eriti ingliskeelsete terminite otsetõlkimise suhtes.

* Kuidas muidu teadnuks ma, kui võrd vapustavalt kaasahaarav on midagi uurida?

Loetelu saaks jätkata ja jätkata.

Kust on ammutanud ÜPUI oma elujõudu?

Artikli alguses viitasin mitmele asjaolule, mis suuresti aitasid ÜPUI-d ellu kutsuda ning seda arendada. Asjaolusid realiseerivad – aga sageli aitavad neil ka tekkida – ikka inimesed, teadlased.

Nii saame ka ÜPUI puhul rääkida õppejõudude isiksustest. Dotsent Aleksander Elango oli see, kes toetudes oma teadmistele ja kogemustele kasvatus-teadusliku uurimistöö vajalikkusest õpetajatöös ning vastavaid täienduskursusi luues, suutis kaasata ka oma kolleege dots Enn Koemetsa ja Helga Kurmi ja õpilasi Heino Liimetsa, Inge Unti, Kalju Toimi. Seega võime rääkida Elango koolkonnast, kes kollegiaalse ja loova meeskonnana koostööd kursustele asjalikult ning perspektiivi silmaspidavalt eesmärgistasid, mida koos uurivate õpetajatega ellu viisid.

Nüüd, aastaid hiljem märkan üha rohkem ja rohkem, et kursustele tööd korraldades lähtuti ja toimiti ka ise nende psühholoogiliste, tegevuslike, kasvatus-teaduslike, didaktiliste suundumuste järgi, mida õppijatele tutvustati. Teatud aastakümnete tagused tegevusjuhised pole aegunud tänapäevaks. Siinkohal meenub A. Elango natuke irooniline märkus: „See on juba ammune teadmine/seisukoht!”, kui keegi noorematest kolleegidest oli raamatukogust tulles mingit enda jaoks „uut ideed” vaimustunult edasi rääkimas. Näiteks, kui noored kolleegid oma konverentsi ettekandeis säravi silmi rõhutavad juhtkonna ja õpetajate meeskonnatööd koolis, siis meenub taas Elango, kes kaasas ÜPUI-sse mitmeid õpetajaid ja juhtkonna esindajaid ühest ja samast koolist. Kui mälu mind ei peta, siis oli suurim rühm Tartu 7. Keskkoolist.

Loodan, et kõik, kes on tundnud nimetatud teadlasi, kogenud nende õppetööd ning juhendamist ja koos nendega uurimusi läbi viinud, ühinevad seisukohaga, et ÜPUI-laste *õhinapõhisus* on saanud rammusat toitu oma *õhinapõhistelt* juhendajatelt.

On ju tuju tõstev, kui kursuslane, kes väsitavalt bussireisilt taas Värskasse õppesessioonile jõudnuna kohtab bussipeatuse lähedal õppejõudu ja juhendajat Heino Liimetsa, kes rõõmsalt ulatab tervitamiseks kae ning lausub: „Rõõm näha!”

Aastakümnete jooksul on uurimiskursuslased oma õppejõude/juhendajaid ka laulu sisse kirjutanud. Sinna on jõudnud ka kogu ÜPUI, nagu laulu viimasest reast näha!

Sellisel väljendatud tänu lauldakse „Eduard ja Kuningunde“ viisil igal kokkusaamisel.

Elango ja ideaalid, ideaalid, Elango.

Koemets ja õpioskus, õpioskus, Koemets.

Liimets ja huligaanid, huligaanid, Liimets.

Helga Kurm ja seksuaalsus, seksuaalsus, Helga Kurm.

Kalju Toim ja standardhälve, standardhälve, Kalju Toim.

Inge Unt ja individid, individid, Inge Unt.

Olaf Printits ja integraalid, integraalid, Printits.

Enn Nurk ja ülesanded, ülesanded, Enn Nurk.

Viivi Maanso ja emakeel, emakeel ja Maanso.

Inger Kraav ja kodukolle, kodukolle, Inger Kraav.

Helin Puksand ja lugemine, lugemine, Puksand.

ÜPUI on jõud ja ühtsus, jõud ja ühtsus – ÜPUI.

Õppejõudude sisulist tegevust toetasid kursuste administreerijad ja korraldajad Vabariiklikust Õpetajate Täiendusinstituudist, mis samuti oli teaduslikult mõtestatud. Küllap ajendas lähenemine õpetajate uurimiskursuste seostamise vajalikkusele täienduskursustega ja selle süsteemsele korraldamisele Endel Pirni kirjutama artiklit „Obligatoorse haldusaktide integratsioonist ja optimumist haridusalal“ (Pirn, 1966).

Hindamatu on Eesti NSV haridusministri Ferdinand Eiseni ÜPUI tegevusega kaasaskäimine ning selle toetamine nii nagu kogu ta tegevus ja toetus eesti kooliharidusele ja -süsteemile aastatel 1960–1980. Mees, kes ise oli õppinud Võru Õpetajate Seminaris (1928–1930), Läänemaa Õpetajate Seminaris (1930–1932) ja Tallinna Pedagoogiumis (1932–1934), mõistis hariduse ja kooli arengu vajadusi, aga ka probleeme. Tänu F. Eiseni tarkusele suudeti saavutada eesti lastele sobiva õppeprogrammi ja koolisüsteemi rakendamine, 11-klassiline üldhariduskool, 5-päevane koolinädal, süvaklasside ja -koolide loomine, originaalõpikute koostamine ja kirjastamine, koolinoorte laulupidude korraldamine jne.

Üks meenutus F. Eiseni suhtumisest ÜPUI-sse. Toonase E. Vilde nim Tallinna Pedagoogilise Instituudi (TPeDI) aulas toimus ÜPUI järjekordne konverents, aasta oli 1975. Tervitanud kokkutulnuid, naasis minister saali oma kohale TPeDI rektor Kalev Kogeri ning õppe- ja teadusprorektor Rein Virkuse kõrval. Eisen oli kohal päeva lõpuni, sama kordus ka järgmisel konverentsipäeval. Aulast väljumisel pöördus keegi kursuslastest imetusega ministri poole: „Te olete kaks täis päeva meie konverentsil olnud. Kuidas Te seda saite oma töö kõrvalt lubada?” Minister Eisen vastas rahulikult, nagu talle ikka kombeks oli: „See on ju ka minu töö, saada teada, mida Eesti õpetajad uurivad ja missugused on nende õpilased!”

Vaat, nii lihtne, ent soliidne vastus oligi! Õpetajad-uurijad tunnetasid ministri osalemises õhinapõhisust, mis nendegi õhinat teadustöö vastu suurendas.

See situatsioon tõi silme ette mitmeid pedagoogika-alaseid konverentse, ka ÜPUI omi, mis toimusid alates 1980-st aastast kas TRÜ-s, TPeDI-s või Põlvas (seal pidas sageli oma konverentse Pedagoogika Teadusliku Uurimise Instituut (PTUI)). Kahjuks Eiseni järglastel ei mahtunud taolistel sümposiumitel osalemine enam tööpäeva sisse.

Küllalt tavaline oli ka see, et minister Eisen astus sageli nii Tartu kui Tallinna pedagoogika kateedritesse ilma ette kokku leppimata või ametliku kutseta. Sellised, enamasti veerandtunnised kohtumised tekitasid sooja, justkui oma pere tunde ja nii oli ka tema huvi meie tööde-tegemiste vastu loomulik ning kaugel formaalsest ametkondlikust suhtlemisest. Mina tajusin seda targa ja minu töö-valdkonda tundva vanaisa sõbraliku toetusena.

Näeme, et ÜPUI tegevus oli mitmeplaaniliselt koordineeritud ja toetatud.

Ehk aitasid kaasa meie 60 tegevusaastale ka sellised asjaolud nagu

- *kursuste toimumine väiksemate asulate koolides-internaatides (pidev kohalolu, ühistegevused õpingukaaslastega jms),
- *Eesti väiksus,
- *võimalus olla osaline õpetajate uurimiskursuste ellukutsumises ning pedagoogikateaduste aspirantuurile järelkasvu loomises,
- *koostöö kolleegidega ning uurimistööst tulenevast energiast ja õhinapõhisust pakatavate ÜPUI juhendajatega.

Pean vajalikuks mainida, et Elango lootus saada õpetajatest-uurijatest pedagoogika teaduskraadi omandajaid hakkas täituma juba esimese vooruga –

1966. a konverentsi kogumikust nähtub, et kraadi mitte omanud 25-st autorist oli 1975. aastaks kraadi kaitsnud viis õpetajat-uurijat.

Artikli alguses mainisin, et meie ÜPUI on eripärane lausa maailma mastaabis. Muidugi on uurimistegevuse olulisust oma õpetajatöös ka mujal teadvustatud, käsitletud, ka kursusi ellu kutsutud – selliseid üleskutseid ja mõningaid tegevusi võib kohata nt 1970-ndate alguses Suurbritannia (Lawrence Stenhouse) ja USA hariduselus (Joseph Shwab), mitmeid algatusi oli ka saksa keelealal, 1990. aastatel loodi Soomes õpetajate-uurijate võrgustik „Tutkivan opettajan verkosto“.

Sellel analüüsil peaks olema tulevikus oluline koht uurimisteemana.

Õhinapõhisusega ka lõpetan, kasutades (Rudolf Rimmeli?) mõtteid tema luuletuses:

*Vilets on elada
midagi loomata, uuemat, erksamat elusse toomata.
Alati võttes,
midagi andmata.
Soojustki südames teiste jaoks kandmata.
Vaja on ereda leegina lõõmata!*

Eredaid leeke ÜPUI-le järgmisteks aastateks ja meilegi sellele kaasa aitamaks!

KIRJANDUS

- Eesti pedagoogika ja kool 51: Õpetaja-uurija töömailt.* Tartu, 1998.
- Elango, A. (1969). Eessõna. *Nõukogude pedagoogika ja kool 5: Tartus 27.–29. märtsini 1969. a. toimunud pedagoogikaalase konverentsi materjalid.* Tartu, lk 3–5.
- Elango, A. (1985). Saateks. *Nõukogude pedagoogika ja kool 35: Eesti pedagoogilise mõtte arenguteelt.* Tallinn.
- Elango, A. (2001). Isetegevusest õpetajate edasiharimises ja selle rakendamise võimalusi pedagoogilise uurimistöö teenistusse. *Eest pedagoogika ja kool LIV: Nelikümmend aastat õpetajaid-uurijaid.* Koost Viivi Eksta. Tallinn: EV HM, ÜPUI, lk.7–13.

- Haas, O. (1966). Magnetofon programmeeritud keeleõpetuse teenistuses. *Nõukogude pedagoogika ja kool 1: Tartus 21.–23. märtsini 1966. a toimunud pedagoogikaalase konverentsi materjalid*. Tartu, 1966, lk 88–90.
- Herman, S. (1982). Õpetajate-uurijate tegevuse teadusloolise analüüsi katse. *Nõukogude pedagoogika ja kool 30: Kakskümmend aastat õpetajaid-uurijaid*. Tallinn, lk 61–79.
- Kera, S. (1982). Uurimiskursused kui teadlaste pealekasvu allikas. *Nõukogude pedagoogika ja kool 30: Kakskümmend aastat õpetajaid-uurijaid*. Tallinn, lk 46–60.
- Kraav, I. (2018). Uurivad õpetajad Eestis. *Eesti pedagoogika ja kool LXIV*. Tartu 2018, lk 5–22.
- Kull, H. (2001). Mälestusi, meenutusi. Algusaastad. *Eesti pedagoogika ja kool LIV: Nelikümmend aastat õpetajaid-uurijaid*. Koost Viivi Eksta. Tallinn: EV HM, ÜPUI, lk. 61–62.
- Lehestik, P. (1982). Õpetajate-uurijate traditsioonidest. *Nõukogude pedagoogika ja kool 30: Kakskümmend aastat õpetajaid-uurijaid*. Tallinn, lk 143–153.
- Liimets, H. (1977). Kümme aastat „Nõukogude pedagoogikat ja kooli”. *Nõukogude pedagoogika ja kool 15*. Tallinn, lk 7–9.
- Liimets, H. (1982). Õpilase isiksuse arengu probleemid uurimiskursustel. *Nõukogude pedagoogika ja kool 30: Kakskümmend aastat õpetajaid-uurijaid*. Tallinn, lk 61–97.
- Loman, V.-F. (2008). Õpetajad-uurijad aastatel 1964–1972. *Eesti pedagoogika ja kool, 58: Eesti kooliajaloo rühma töid*. Koost Heino Rannap. Tallinn, ÜPUI, lk. 189–206.
- Maanso, V. (2001). Keeledidaktika uurimise kursusest emakeelesektsoonini. *Eesti pedagoogika ja kool LIV: Nelikümmend aastat õpetajaid-uurijaid*. Koost Viivi Eksta. Tallinn: EV HM, ÜPUI, lk 46–48.
- Pedajas, M.-I. (1982). Õpetajaskonna uurimisest uurimiskursustel. *Nõukogude pedagoogika ja kool 30: Kakskümmend aastat õpetajaid-uurijaid*. Tallinn, lk 131–133.
- Raup, V. (2001). Mälestusi, meenutusi. Didaktika meenutusi. *Eesti pedagoogika ja kool LIV: Nelikümmend aastat õpetajaid-uurijaid*. Koost Viivi Eksta. Tallinn: EV HM, ÜPUI, lk 62–64.
- Unt I. (1982). Didaktika uurimiskursustel. *Nõukogude pedagoogika ja kool 30: Kakskümmend aastat õpetajaid-uurijaid*. Tallinn, lk.98–110.

Unt, I. (2001). Didaktika sektsiooni (probleemgrupi) arenguloost. *Eesti pedagoogika ja kool LIV: Nelikümmend aastat õpetajaid-uurijaid*. Koost Viivi Eksta. Tallinn: EV HM, ÜPUI, lk. 41–46.

ÜPUI LOOMISELE PÜHENDUNUD PEDAGOOG

Ferdinand Eisen

Joosep Heinsalu

Ferdinand Eisen (1914–2000) oli Eesti pedagoogikateadlane ja haridusminister. Ta õppis aastatel 1923–1926 Vastse-Nursi algkoolis, seejärel Rõuge 6-klassilises algkoolis. Võru Õpetajate Seminari astus ta 1928. aastal ning pärast selle sulgemist jätkas õpinguid aastatel 1930–1932 Läänemaa Õpetajate Seminaris. Haridustee jätkus veel ka Tallinna Pedagoogiumis, TRÜ õigusteaduskonnas ja kulmineerus 1960. aastal filosoofiakandidaadiks saamisega Moskva Ühiskonnateaduste Akadeemiast.

Ferdinand Eisen

Foto: TLÜ Eesti pedagoogika arhiivmuuseum

Töölalaselt tegutses aastatel 1935–1940 Petserimaal Molnika algkoolis õpetajana ja Läänemaal Varbla algkoolis juhatajana. Haridusministri rolli kandis ajavahemikul 1960–1980, mille kõrvalt oli ka TPI õppejõud ning pärast seda jätkas karjääri õppejõuna Tallinna Pedagoogilises Instituudis ja teadurina Pedagoogika Teadusliku Uurimise Instituudis (PTUI-s). 1974. aastal omistati talle Eesti NSV teenelise õpetaja nimetus ning 1996. aastal anti talle üle Riigivapi IV klassi teenetemärk.

F. Eiseni eestvedamisel rajati Eestis eriklasse ja -koole, propageeriti emakeelseid originaalõpikuid ja töövihikuid ning toetati eesti õpilastele sobivate õppeprogrammide ja koolisüsteemi rakendamist. Eestis väljatöötatud oma õppevara oli Nõukogude Liidus uus fenomen. Eiseni initsiatiivil hakati töövihikuid rakendada pea kogu üldhariduskooli ulatuses ning igas aines. Haridusministrina seisis ta eesti koolile oluliste väärtuste eest ning jätkas Eestis alustatud võitlust ühtlustatud kooli vastu. Oluline on ka sanatoorsete koolide rajamine erivajadustega õpilastele (Haapsalus, Keila-Joal jm), mis võimaldasid arstlikku järelravi koos kindla režiimi, hea toitlustamise ja muu vajalikuga. Eisen käis Moskvast “kaitsmas” nii Eestis tegutsenud erikoole kui -klasse, emakeelset õppevara, 11-aastast eestikeelset keskharidust ning viiepäevase koolinädala sisseviimist – kõik läbirääkimiseks lõppesid Eesti haridusele soodsalt. Lisaks kerkisid Eiseni ministriks olemise ajal aktuaalseks teemad nagu õpilaste iseisev töö ja õppetöö individualiseerimine-diferentseerimine, probleem- ja programmõpe, variõppekava. Ministrina usaldas ta enda alluvaid ning ei sekkinud nende töösse tihti, pigem vastupidi: oli avatud “alt üles” tulevate ettepanekute suhtes. Ühtlasi pidas ta regulaarselt nõu koolijuhtide, õpetajate, õppejõudude-teadlastega ja teistegi osapooltega.

F. Eiseni lähedane kolleeg, Kalju Luts on kirjutanud temast järgnevalt: „Ferdinand Eisen oli mitmetasandiline isiksus, temast tegi tippharidustegelase tema terav ajatunnetus, võime näha aega ette. Eisen oskas moodustada hea meeskonna ja leida kaasamõtlejaid ka väljastpoolt ministeeriumi.“

ÜPUI jaoks on olnud F. Eisenil kindlasti hindamatu ning teedrajav roll. Uurimiskursuse käivitamist ning hilisemat instituudina tegutsema hakkamist julgustas ja toetas tollane Eesti NSV haridusminister Ferdinand Eisen väga, ta oli ühtlasi Käisi visa rehabiliteerija, tema koolkonna ideede propageerija ja peda-

googikateaduste austaja. Ta ei sallinud pedagoogika hindamist läbi statistika või finantsnäitajate – F. Eiseni jaoks oli oluline sisuline pool ja pidevaks huviks oli, et mida saaks ja tasuks teadusest praktikasse rakendada. Eisen ise oli seda meelt, et iga õpetaja peaks olema uuriv õpetaja, et siis ta oskab lapsi paremini juhendada ja õppe metoodilist külge paremini arendada. Seetõttu hoidis ta oma karjääri jooksul tihedat kontakti nii ÜPUIga kui ka ülikoolide õppejõududega, kasutades ja väärtustades neid uusi teadmisi, mida seal loodi.

Küsimusele, mis on ÜPUI, on vastanud aastal 1998 F. Eisen järgnevalt: „Ainulaadne organisatsioon Eestis, mis loodi nõukogude võimu ajal. ÜPUI on pedagoogilise mõtte uus tõusulaine, mis on kujunenud elavaks-arenevaks organismiks meie haridussüsteemis ja pedagoogilises mõtlemises.“

Ta on ka ise avaldanud artikli ÜPUI kogumikus aastal 1992, teemaks Friedrich Hollmann ja Tartu eesti vallakooliõpetajate seminar.

Elsa Gretškina ja Ferdinand Eisen

Foto: TLÜ Eesti pedagoogika arhiivmuuseum

Eisen koostas veel ka põhjalikke ülevaateid Johannes Käisi mõtetest ja tegevustest, näiteks „Koolile pühendatud elu“ (1985), ning avaldas sellel ja mitme-

tel teistel teemadel artikleid erinevates väljaannetes. Siinkohal tuleks esile tõsta Kooliuuenduslases ilmunud artikleid teemal „Pedagoogilise mõtte areng Eestis aastail 1918–1940“ ning Loomingus ilmunud mahukat ja selgesõnalist ülevaateartiklit pealkirjaga „Kakskümmend aastat Tõnismäel“.

F. Eiseni üheks suurimaks teeneks saab lugeda usu taastamist eesti kooli ja õpetajate võimetusse. Ta tegi järjepidevaid samme ja pingutusi, et eesti kool oleks eesrindlikum ja uuendusmeelsem ülejäänud liiduvabariikidega võrreldes – läbi selle tagas ta ka Eesti hariduses ajaloolise järjepidevuse. Ise pidas Eisen enda elutööks koostöös Endel Lauluga „Eesti kooli ajaloo“ I köite toimetamist.

F. Eisen on 1993 aastal lausunud järgnevalt: „J. Käis kuulub oma pedagoogilise pärandi ja publitsistikaga oma ajastusse, aga ta ulatub sealt meiega tänapäeva kooli probleemide kohta sisukat dialoogi pidama.“ Käesoleva artikli autor soovib seda mõtet jätkata järgnevalt: F. Eisen kuulub enda pedagoogilise pärandi ja hariduselu kujundamisega oma aega, kuid tema eeskuju ja autoriteet on kauakestvad.

KIRJANDUS

Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseum. (s.a). F. Eisen – võrguteavik.

<https://www.tlu.ee/sites/default/files/Eesti%20Pedagoogika%20Arhiivmuuseum/eisen/>

Eisen, F. (1991). Kakskümmend aastat Tõnismäel. *Looming*, 7. Tallinn.

Eisen, F. (1998). *Materjale PTUI ja ÜPUI tegevusest. Eesti pedagoogiline arhiivmuuseum*, K0045483–6. Tallinn.

Heinsalu, J. (2020). *Uurivate õpetajate professionaalne areng ÜPUI näitel*. Tartu.

Leht, K. (toim). (1993). *Kooliuuenduslane nr 7*. Tallinn.

Leht, K. (toim). (1996). *Kooliuuenduslane nr 16*. Tallinn.

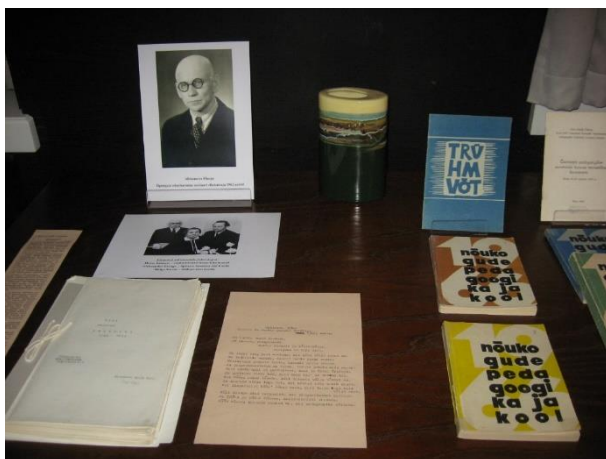
Luts, K. (2004). Eisenist töö- ja mõttekaaslasena. *Õpetajate Leht* 19. november. Tallinn.

Nagel, V. (2005). *Eesti pedagoogilise mõtte arengust F. Eiseni haridusministriks oleku ajal (1960–80)*. Tartu.

- Pihlap, S. (2018). *Eesti pedagoogika ja kool LXIV. ÜPUI bibliograafia 1966–2018*. Tartu.
- Rannap, H. (1998). *Eesti kooli bibliograafiline leksikon*. Tallinn.
- Unt, I. (2001). Nelikümmend aastat õpetajaid-uurijaid. *Eesti pedagoogika ja kool LIV*. Tallinn.

Aleksander Elango – ÜPUI ideoloog, asutaja- ja auliige

Inger Kraav

Aleksander Elango (1902–2004) oli mees, kellele eelkõige võlgneme tänu ÜPUI kui uurivate õpetajate organisatsiooni tekke eest. Tema mitte ainult teadis, vaid ka mäletas J. Käisi juhatusel Eesti Õpetajate Liidu korraldatud 3-aastast täienduskoolitust aastail 1938–1940, kus lisaks teadmiste jagamisele anti osavõtjaile ka ülesanne läbi viia uurimus.

Nõukogude ajal polnud kerge organiseerida midagi, toetudes Eesti Vabariigis tehtu eeskujule, niisuguse eeskju olemasolu mõjus loa taotlemisele (luba oli hädavajalik!) pigem negatiivselt. 59-aastane Elango aga mäletas ja oskas hinnata aktiivse uurimistegevuse rolli koolitöö, õpilaste arengu ja õpetaja tegevuse mõistmisel. Niipea kui kommunistide surve hariduselule näis veidi nõrgenevat (1961. a), kutsus ta õpetajaid osalema 3-a pedagoogika täienduskursustel – pedagoogilise uurimistöö kursustel.

Esimene kursus alustas tööd 1962. a. Õppekava andis võimaluse käsitleda sügavuti kasvatusteadusi, sh pedagoogilist psühholoogiat, aga ka tollal uusi kursusi psühhodiagnostikast, programmõppest, kutseorientatsioonist, statistikast. A. Elango pedagoogika ajaloo loengud tutvustasid täiesti uuel tasemel pedagoogilise mõtte ja kooli arengut. Kui kursuste baasil oli kuulajate surve loodud ÜPUI, olid võimalused süstemaatiliseks õppeks veel suuremad. Kuulajaile uut ja olulist infot eri aegade ja pedagoogiliste voolude kohta jätkus Elangol veel ligi neljakümneks aastaks – ikka oli auditoorium täis, ikka jätkus kuulajaid, kes vaatamata kõrgkoolis saadud teadmistele vajasisid lisateavet A. Elangolt.

Mäletame tema fenomenaalset mälu ja tööks oluliste (ka kõige vanemate) materjalide süstemaatilisust ja korrastatust. Mis uuendusi iganes pedagoogika maastikul ette pandi ja läbi viia kavatseti, A. Elango ütles oma veidi iroonilise muigega: „Jaa, seda katsetati juba sel ja sel aastal seal ja seal maal selle ja selle pedagoogi juhtimisel. Tulemused ja tagajärjed olid aga...“ Täpne faktiline materjal (mälust, mitte internetist!) ja selle analüüs! Mõnigi kord vaidlesime temaga mingi uuenduse künnisel, ärritusime, uskudes uude heasse ideesse – hiljem selgus aga, et Elangol oli siiski olnud õigus, just need tagajärjed, mille eest Elango oli hoiatanud, ilmnesisid ka meil.

Sõjaeelseist eesti pedagoogidest räägiti tollal harva ja ettevaatlikult, paljude nimesid oli parem mitte teada. Ohuteadlikuna ei kippunud Elangogi neid meenutama, aga kui jutuks tuli ja muidugi hiljem, kui stalinistlik terror vaibuma hakkas, üllatas ta kuulajaid oma detailsete teadmistega. Elango pani ette J. Käisi päeva iga-aastase tähistamise – see tundus esialgu liigagi julge idee olevat, aga traditsioon tekkis. Ta soovitas ka ühe Tartu kesklinna tänava nõukoguliku nime asendamist P. Põllu nimega – see siiski ei õnnestunud.

Aleksander Elangot tuntakse peamiselt kooliajaloolasena.

Ometi on Elango ise öelnud: „Lapse kasvatamiseks peab kasvatusvankri ette rakendama kaks hobust: üks on kodu, teine – kool. Kui üks neist ei vea, ei püsi vanker teel, vaid vajub uppi“.

Niisiis ei piirdunud ta pedagoogika ajaloo õpetamisel kooliga seotud teemadega. Oma loengutes kritiseeris ta sageli kodukasvatusest või õigemini selle puudumisest tulenevaid probleeme. Ajal, mil Eestis räägiti palju vajadusest anda emadele võimalus rohkem olla ise lastega kodus, pühenduda kodukasvatusele, kutsus Elango üles vaatama, mis kodudes tegelikult toimub. Ta ei pidanud piisavaks emade jäämist lapsega koju, nagu sageli soovitati, vaid rõhutas vajadust lapsevanemaid koolitada.

Lisaks kaasaegsete kodukasvatuse probleemide tundmisele toetus ta taas minevikukogemusele, oma täpsetele teadmistele ja mälestustele – nimelt löid 1936. a Eesti Haridusliit, Eesti Õpetajate Liit, Lastekaitseühing, Kaitseliit ja kirik, tervishoiusüsteem ja naisorganisatsioonid ühiste jõududega kodu- ja perekasvatuse toetamiseks Koduse Kasvatuse Instituudi. Elango oli selle instituudi tööle rohkesti jõudu ja energiat kulutanud – ja 1980-ndatel leidis ta olevat õige aja oma kogemustest ja seisukohtadest rääkida.

Omaaegne Koduse Kasvatuse Instituut korraldas linnades ja maakondades kasvatuskursusi, -päevi, -nädalaid, õpiringe ja näitusi. Anti välja ja levitati kodukasvatuse alaseid raamatuid. Eriti tõhusaks osutus lapsevanematele mõeldud O.& H. Madissoni „Meie laps ja tema eest hoolitsemine“, mis Koduse Kasvatuse Instituudi ettepanekul presidendi korraldusel kingiti alates 1938. aastast igale sünnitanule (et seda saavutada, taotles Elango presidendi vastuvõttu – küllap see kohtumine mõjutaski presidenti noortele emadele vajalikku kingitust tegema).

Oli üllatav kuulata üle 80-aastase pedagoogikateadlase ettekannet: täpse faktoлогия ja adekvaatsete hinnangutega tehtule esitas ta Koduse Kasvatuse Instituudi (KKI) ajaloo: kes olid osalenud koosolekutel, mis keegi neist oli soovitanud, kuidas toimusid maakonniti n-ö kodukasvatuse päevad KKI, kohaliku kooli ja kiriku koostöös, kuidas leiti kohalikke õpetajaid, kes järgnevail aastail jätkasid tegevust koostöös Koduse Kasvatuse Instituudiga.

Rahvusvaheline Koduse Kasvatuse Komisjon Brüsselis tutvus KKI tegevusega ja tunnustas seda kui eriti tõhusat institutsiooni.

Aleksander Elango

Foto: TLÜ Eesti pedagoogika arhiivmuuseum

Kogu oma pedagoogilise tegevuse jooksul püüdis Elango leida võimalusi lapsevanemate harimiseks. Nõukogude aja algul üritas ta taasavada Koduse Kasvatuse Instituuti, sai aga vastuse, et seda võiks teha ainult siis, kui kuskil suures NSV Liidus samataoline organisatsioon juba tegutseks. Seda ei leitud, järelikult lõpetati ka KKI tegevus Eestis. Senine vorm keelati, töö lapsevanematega toimus lasteaedade-koolide kaudu, tegutsesid nn pedagoogilise propaganda komisjonid. A. Elango kasutas olemasolevaid võimalusi, nt ühing „Teaduse“ kaudu loengute pidamist-organiseerimist.

Suurel määral Elango autoriteedi mõjul võttis Eesti Haridusfoorum vastu otsuse luua Perekasvatuse Instituut.

ÜPUI-s toetas A. Elango kodukasvatuse uurimisele pühenduvaid autoreid, veel 1999. a kutsus ta enda juurde isiksuse arengu töörühma uurijad Maire

Kasemetsa ja Merle Parve, tunnustades nende uurimust „Kooliuisiku kodu lapsevanema pilgu läbi“ ja andes soovitusi uurimuse jätkamiseks.

ÜPUI kooliajaloo kursuslasi

Foto: TLÜ Eesti pedagoogika arhiivmuuseum

Seega tegeles ajaloolasena tuntuks saanud A. Elango mitmete pedagoogika valdkondadega. Peale kodukasvatuse kirjutas ta nt isiksuse arengust ja iseloomu kasvatamisest (juba 1933 „Lapsepõlv ja iseloom“), hiljem püüdis selgitada klassijuhataja rolli kasvatustöös (1959, 1977). Sõjajärgsel ajal kirjutas ta nii kasvatusteooriast (lastekollektiivi organiseerimisest) kui ka didaktikast (õpilaste teadmiste kontrollimise metoodikast). Põhitööks kujunes siiski kooli ja pedagoogilise mõtte ajalugu – 1974 ilmus „Pedagoogika ajalugu“, kordustrükk 1984.

Tänu Elango ajalootundmisele ja oskusele kirjutada tõest teksti võimaliku tsensori tähelepanu äratamata ei pidanud Eesti tudengid pedagoogika ajalugu õppima tõlkeõpikuist nagu nende eakaaslased peaaegu kogu Nõukogude Liidus.

Muidugi kasutasid Elango raamatuid ja artikleid agaralt ÜPUI-lased, aga neil oli õnn kuulata ka Elango loenguid, milles materjali käsitleti võib-olla pisut ettevaatlikult, kuid siiski põhjalikumalt kui ametlikku programmi järgivais kõrgkoolides võimalik oli.

Loenguid ÜPUI-s pidas Elango ka siis, kui ta ülikoolis oma töö oli lõpetanud. Imetlesime ta fenomenaalset mälu, teadmiste süstemaatilisust. Tema ise pidas selle põhjuseks oma tervislikku eluviisi. Suviti töötas ta alati aias, seda pidas ta oma elu oluliseks osaks. Ta suured raamaturiiulid olid otsast otsani täis mitte ainult teaduslikku, vaid ka ilukirjandust, millest tal alati oli võtta ainet oma pidukõnedeks (eriti sageli toetus ta Goethele). Televisorit ja isegi raadiot ta oma tuppa ei lubanud.

Elangot meenutades ei saa olla mõtlemata, mis oli see, mis andis ühele mehele jõu, tahte ja võime oma põhiteema kõrval näha ja hinnata pedagoogilist mõtet ja tegevust nii Eestis kui mujal, olevikus ja minevikus kõigi selle tugevate ja nõrkade külgedega – ja kuidas suutis ta alati leida ja kaasa haarata inimesi, kes teda mõistsid, toetasid, aitasid?

Raskuste kiuste, paratamatust ignoreerides suutis ta kõigil aegadel leida võimaluse vajalike teadmiste viimiseks nendeni, kes teevad tähtsaimat tööd – kasvatavad uut põlvkonda.

KIRJANDUS

Elango, A. (1933). *Lapsepõlv ja iseloom*. Tartu, Eesti Kirjanduse Seltsi Kirjastus.

Elango, A. (1959). *Klassijuhataja töö koolis*. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus.

Elango, A., Tiki, A., Villo, S.-A. (1977). *Klassijuhataja*. Tallinn, Valgus.

Elango, A. (1974). *Pedagoogika ajalugu. Õpik kõrgematele pedagoogilistele õppeasutustele*. Tallinn, Valgus.

Elango, A (1984). *Pedagoogika ajalugu*. Tallinn, Valgus.

Inge Unt

Inger Kraav

Kõige pikemat aega, aastakümneid pühendus õpetajate uurimistegevusele Inge Unt (1928–2021), alustades noore õppejõuna (ta oli üks asutajaliikmetest, kui ühing 1971. a sai nimetuse Ühiskondlik Pedagoogika Uurimise Instituut), ja lõpetades emeriitprofessorina. Isegi viimastel eluaastatel, kui ta enam liikuma ei pääsenud, tundis ta elavat huvi ÜPUI käekäigu vastu ja püüdis igati kaasa aidata selle tegevuse jätkumisele.

Kooliteed oli Inge alustanud küll nn Eesti ajal Lenderi Eragümnaasiumis, aga õpingud lõpetas ta Tartu Riiklikus Ülikoolis ajal, mil stalinlik terror õppe- ja teadustööd kõige raudsemas haardes hoidis. Siiski õnnestus tal erialana õppida loogikat ja psühholoogiat – veidi enne selle võimaluse kadumist. Temaga ühel kursusel olid ta hilisemad mõtte- ja töökaaslased Heino Liimets ja Kalju Toim, koos moodustasid nad kujunemisjärgus ÜPUI tuumiku.

Inge Unt

Foto: Kesknädal

Õpingutele järgnev teadustöö ja võimalused tulemusi avaldada sõltusid aga partei ja valitsuse poolt loodud tingimustest ja paika pandud reeglitest.

I. Unt töötas neli aastakümnet pedagoogika õppejõuna, suhteliselt noorena sai ta professoriks. Alustas ja lõpetas ta tööelu Tallinnas, aga suurima osa oma elutööst tegi Tartu ülikoolis, olles kümmekond aastat ka kateedrijuhataja.

Tollal oli Tartu pedagoogika ja metoodika kateedri eripäraks see, et ei kuulunud ühtegi teaduskonda – see oli üleülikooliline kateeder, kuna õpetas ja juhendas kõikides teaduskondades-osakondades õpetajaks koolitatavaid tudengeid. See tähendas eriti juhtivas rollis olijaile (kateedrijuhatajale) tihedat koostööd ja lõputuid konfliktohtlikke läbirääkimisi põhialade õppejõududega. Inge Unt suutis nähtava pingutuseta luua head suhted kõigiga, kolleegidega ja üliõpilastega, ülemuste ja alluvatega. Pedagoogika (ja metoodika) kateedri koht ülikooli struktuuris muutus, iseseisvus vähenes. Üsna pikka aega kuuluti ajaloo-keeleteaduskonda, hiljem filosoofiateaduskonda, aga vajadus ühistegevuseks püsis.

Suhtlus kolleegidega ei tähendanud muidugi ainult tõrgeteta asjaajamist – igasuguste otsuste ja plaanide tegemisel õppe- või teadustöös olid aluseks tegijate teadmised, vaated, väärtushinnangud ja silmaring. Kokkulepeteni jõudmine nõudis mõnigi kord kompromisse. I. Unt võis vaidlustes ägestuda. Ta ägestuski, aga ei jäänud kunagi viha pidama ega solvanud vastaspoolt nii, et koos tegutsemine raskendatud olnuks. Muidugi aitas kaasa seegi, et väga paljudega oli tal peale tüsilike tööasjade ka muid ühishuve – kellega oli ta koos suusamaratonil olnud, kellega sai rääkida uusimast, raskesti kättesaadavast raamatust või filmist, kellega prantsuse keele õpinguist. Mida rohkem ühiseid huve ja teadmisi erinevaist valdkondadest, seda enam oli lootust jõuda vastastikusele mõistvusele. Samas ei häbenenud I. Unt kas või noorimale kolleegile tunnistada: sellest räägi sina, ma pole veel jõudnud seda endale selgeks teha.

Üks väike mälestus pedagoogika kateedri elust 1980-ndatel.

Tollal käis pedagoogika õpetamine Moskva poolt heaks kiidetud programmi alusel, mis venekeelsena meieni jõudis ja mida siis tuli järgida. Kord, kui programmi viimane versioon oli kohale jõudnud, andis Inge selle meile, tollaste dotsentidele, et kohandaksime selle oma vajadustele (st teeksime pisiparandusi, et sobitada programm meie oludele). Oli kevadine aeg. Võtsime selle kätte, tüdinuna suurtest sõnadest kommunistliku kasvatuse teemadel, ja hakkasime parandama... Kõrvaldasime ülearuseid sõnu ja fraase, lisasime seda, mis meie arvates vajalik oli. Lõpuks jõudsime kohustusliku kirjanduse juurde, mis oli reastatatud tolleaegsete nõuete alusel: ette marksismi-leninismi klassikud (Leninist kommunistliku partei viimase kongressi materjalideni – vt käesoleva kogumiku artiklit “Uurivate õpetajate ühing – tõus ja loojang“ i). Alles selle järel tulid NL-s heakskiidetud õpikud ja teosed. Otsustasime, et paneme kogu kirjanduse lihtsalt tähestikuliselt järjekorda. Praegu on küll raske mõista, mida me sellega saavutada lootsime – see oli vastuolus kõigi NSV Liidus kehtivate normide ja traditsioonidega. Võimalik, et meie sisulised muutused polekski kellelegi silma jäänud, need oleksid läbi läinud ja neist oleks ehk kasugi olnud.

Inge vaatas meie töö tulemusi, kiitis heaks, saatis edasi ja vastutas.

Hiljem kuulsime, et just see ennekuulmatu kirjanduse järjestus oli äratanud kõrgemate organite tähelepanu, sealt edasi juba ka muud lubamatud muutused.

Sügisel ei olnud Inge enam kateedrijuhataja.

Miks ma seda siin meenutan? Meile, kes me olime programmi nõuete vastaselt muutnud, ei öelnud mitte keegi mitte midagi. Ka mitte Inge – ei mingeid etteheiteid, mitte midagi.

Inge uurimistulemused ja raamatud on olnud oluline õppematerjal nooremale põlvkonnale – tolleaegse koolididaktika jaoks oli uudne õpilaste erinevuste arvestamine õpetamisel ja võimalus otsese õpetamise asemel anda õpilasele juhend iseseisvalt töötamiseks. Eriti palju tähelepanu nii meil kui mujalgi maades äratasid Inge kirjutised laste andekusest ja andekatest lastest, neil teemadel esines ta konverentsidel-kongressidel ja juhendas teadustöid.

Tegevus kõrgkoolis ja pedagoogika-alaste publikatsioonide autorina on ühiskonnas väärtustatud, ehkki sageli on kõrvaltvaatajail raske tajuda, milliste

probleemidega selles valdkonnas tegelikult kokku põrgatakse. Hoopis vähem tähelepanu pälvib õppejõu ja teadlase tegevus väljapool kõrgkooli. Ometi on paljude erialade, eriti aga kasvatusteadlaste, missiooniks jagada teaduspõhist teavet laiemalt – n-ö rahvavalgustuslik tegevus.

Ingel oli palju juhendatavaid – see kuulus tema kui õppejõu ellu. Hämmas-tavaim oli tema oskus uurimistöö vastu huvi äratada ja kaasa haarata mitte ainult üliõpilasi, vaid ka õpetajaid.

Talvel jagas Inge teadmisi tulevastele õpetajatele ülikoolis, suure osa suvedest pühendas ta aga ÜPUI-le, õpetajate uurimistöö juhendamisele ja nende silma- ringi laiendamisele. Samad omadused, mis muutsid edukaks ta koostöö kol- leegidega ülikoolis, aitasid ka ÜPUI-s luua ühistunde, tahtmise saada teada, mis meie valdkonnas sünnib mujal maailmas – ja rõõmu korrekselt tehtud uurimuste tulemusi analüüsida ja interpreteerida. ÜPUI alustas tööd mitme seksiooniga. Aastakümnete jooksul seksioone lisandus, aga ka kadus. Aktiiv- seim ja tugevaim oli I. Undi juhitud didaktika seksioon, mis kasvas nii suu- reks, et Inge oli sunnitud selle pooleks jagama (teise poole võttis oma hoole alla ta õpilane ja mõttekaaslane Peep Leppik). Seksiooni „pooldumine“ oli erakorraline sündmus. Inge tegi selle meeldejäävaks – ÜPUI üldkoosolekul

põhjendas ta vajadust töötada väiksemates rühmades ja avaldas oma täielikku usaldust ja tunnustust P. Leppikule, kellele ta võib muret tundmata ja edasises koostöös kindel olles poole oma rühmaliikmeist (Undi-kutsikaist) edasi anda.

Suveseminari traditsiooniline diskussioon – rühmas Inge Unt, Inger Kraav, Viivi Maanso ja Hillar-Endel Põldoja

Foto: erakogu

Õpilaste iseseisva töö oskuste uurimist organiseerides kasutas Inge just õpetajate abi: koostöös õpetajatega katsetati erinevaid iseseisva töö võimalusi – ja järk-järgult said õpetajaistki uurijad. Dissertatsiooni jaoks vajalike andmete kogumine andis nii Ingele kui ka õpetajatele ühise positiivse kogemuse, mis innustas ÜPUI-s uurimistööd jätkama.

Inge juhtis peale oma sektsiooni aastakümneid ÜPUI nõukogu esimehena ka kogu ÜPUI tegevust. Iga suvi tulid õpetajad kõhklemata oma puhkuse ajal suveseminarile ja esinesid oma uurimustega konverentsidel. Pingelise koolitöö kõrvalt leiti nii aega kui ka tahtmist uurimistööks ja artiklite kirjutamiseks.

Elurõõmus, särav ja sarmikas Inge Unt, laia lugemuse ja eruditsiooniga, tuli kogu selle tööga pealtnäha mängleva kergusega toime – ÜPUI juhtimisega niisama hästi kui oma kateedri juhtimisega ülikoolis.

Ehkki Inge oli didaktika seksiooni juht, tegeles ta hea pedagoogina kasvatus-
teaduste kõigi aspektidega. Inimese optimaalse arengu üks eeldusi on opti-
maalne kasvatus selle kõige laiemas tähenduses. Mitte ainult õpetajaskond,
vaid kõik lastega seotud inimesed on mõjutatud rahvatarkustest – aga ka
eelarvamustest; teaduspõhistest teadmistest – aga ka moeooludest ja põhjen-
damatuist uuendustest. Heaks näiteks on siin vabakasvatusega seotud põhimõ-
tete ja müütide levik nii Eestis kui ka (mõnevõrra varem) mujal. Adekvaatne,
põhjalik, põhjendatud teave aitab nii pedagoogidel kui ka lapsevanematel päe-
vakajalist teavet objektiivsemalt hinnata.

I. Unt kirjutas nii raamatuid kui ka artikleid kõige laiemale lugejaskonnale,
aga teadis, et see pole piisav. Rohkem kui kirjutatud sõna mõjub vahetu kon-
takt, võimalus arutada, esitada vajalikke argumente lähtudes konkreetsest au-
ditooriumist. Pedagoogilises tegevuses peaks võtmeisikuks olema õpetaja –
õpetaja nii oma tegevuses kui ka autoriteedina muile kasvatuses tegelevatele
inimestele.

Teadustöid avaldades, teiste uurijate töid retsenseerides ja oponeerides, koges
Inge, et vastastikust mõistvust takistas sageli pedagoogika-alase oskussõnava-
ra seisukord – vaidlused võisid tuleneda erinevalt tõlgendatud termineist. Nii
süvenes Inge tegevusvaldkonda, mis on ehk vähem tuntud kui ta otsene tea-
dus- ja juhendamistegevus – see oli pedagoogika-alase terminoloogia korras-
tamine. Juba 1982 alustas tööd pedagoogika terminoloogia komisjon, mis
tegutses 14 aastat. Inge Unt oli selle püsiliige. Et oskussõnavara kasvas, arenes
ja muutus, siis moodustati 2008 uus komisjon, et luua viiekeelne hariduse ja
kasvatuse sõnaraamat. Inge ja hiljuti lahkunud Viivi Maanso, Inge klassikaas-
lane ja kolleeg, mõlemad üle 80-aastased, võtsid tööst osa sõnaraamatu („Ha-
riduse ja kasvatuse sõnaraamat eesti, inglise, saksa, soome ja vene keeles“,
toim. T. Erelt) valmimiseni 2014. a. Komisjon töötas EKI majas, see tähendas
Ingele peaaegu iganädalasi bussisõite Tartust Tallinnasse ja tagasi. Ühegi nuri-
nata tuli ta alati reipalt ja rõõmsalt kohale, kodutööd tehtud ja vaim vaidluseks
valmis. Muuseas – komisjoni kuulus 8 liiget, seega oli sõnaraamatul kaheksa
autorit (Tiiu Erelt, Mari Kadakas, Ulve Kala-Arvisto, Inger Kraav, Viivi
Maanso, Helin Puksand, Eva Tamm ja Inge Unt), kellest kuus kuulusid ÜPUI-
sse. („Hariduse ja kasvatuse sõnaraamat“ eesti, inglise, saksa, soome ja vene

keeles, toim. T. Erelt) valmimiseni a 2014. Komisjon töötas EKI majas, see tähendas Ingele peaaegu iganädalasi bussisõite Tartust Tallinnasse ja tagasi. Ühegi nurinata tuli ta alati reipalt ja rõõmsalt kohale, kodutööd tehtud ja vaim vaidluseks valmis.

Eesti pedagoogika arengutee läbi nõukogude aja, läbi kõigi toleaeagsete nõudmiste, keeldude ja takistuste on olnud keeruline. Raske on pealispinnal toimunu alusel tajuda, millised olid liikumapanevad jõud, milliseid võite (kas või väikesi) tegijad saavutasid – ja milliste kaotustega olid sunnitud leppima. I. Undi (nagu ka ta õpingu- ja töökaaslase Heino Liimetsa) puhul on silmatorkav mitte ainult sügavate erialaste teadmiste ja eruditsiooni olemasolu, vaid ka kõik heale juhile omased jooned, eriti aga võime lävida kõige erinevamate inimestega konfliktideta, jäädes samas siiski truuks oma põhimõtetele.

I. Unt elas ja töötas keerulisel ajal, väärides lugupidamist oma panusega pedagoogikateadusesse, pedagoogilise mõtte arengusse, mis on olnud toeks ja ideede allikaks järgmiste generatsioonide uurijaile ja õpetajaile

KIRJANDUS

Erelt, T., Kadakas, M., Kala-Arvisto, U., Kraav, I., Maanso, V., Puksand, H., Tamm, E., Unt, I. (2014). *Hariduse ja kasvatuse sõnaraamat eesti, inglise, saksa, soome ja vene keeles*. Toim. T. Erelt. Tln: Eesti Keele Sihtasutus.

Heino Liimets

Heino Liimetsast (1928–1989) on põhjust rääkida, meenutades ÜPUI loojaid ja kirjeldades suveseminaride jooksul väljakujunenud väärtuslikke traditsioone, eriti aga seoses tema eruditsiooni ja ideederohkusega kogu sisulise töö suunamisel.

Piirdume siinkohal Heino enda sõnadega aastast 1975 – siit nähtub tema arusaam kursuste tähtsusest, nägemus juba toimunud ja suurejooneline plaan ÜPUI edasiseks arenguks.

Õpetajate uurimiskursused on tegutsenud juba üle kümne aasta. Osavõtjate ajakulu on olnud ligilähedane kõrgema hariduse omandamisele kaugõppe teel – kolm aastat uurimistöö metoodikat ja kolm aastat pedagoogika teooria kursust. Kursuse organiseerijate idee ongi olnud anda kõrgem haridus pedagoogika alal, mida seni ei võimalda ükski kõrgem õppeasutus meie maal. Tõsi, vabariiklikul Õpetajate Täiendusinstituudil ei ole õigust anda diplomit, mis kinnitaks sellise hariduse olemasolu. See on aga sageli küllalt oluline, kuna õigused käivad reeglina koos paberiga. Tundub, et see formaalsus pole õpetajaid-uurijaid palju häirinud. Sisuline teadmine ja asjatundmine ilmutab end elus niikuinii. Nõnda võimegi märgata, et vabariigi kõrgemate koolide õppejõudude ja teadlaste pere on pidevalt täienenud uurimiskursuste kasvandikega,

uurijate osa on küllalt suurpedagoogika- ja psühholoogiaalaste publikatsioonide autoritena. (Liimets 1975, 92)

Ulatuslikum uurimisprojekt ei ole realiseeritav suurema hulga uurijate hästi kooskõlastatud tegevuseta, kus sama objekti uuritakse võimalikult süsteemselt kõikidest erinevatest aspektidest. ... Tundub, et ühiskondlikul instituudil on üks eriline eelis, mida pole kutselistel. ... Koolitöö valdkonnas ei ole üksi eksperiment mõeldav ilma õpetajate ja kasvatajate aktiivse osavõtuta. Sageli peavad nad eksperimendiks oluliselt, kardinaalseltki muutma oma senist töösüsteemi. See ei ole hõlpus. Kergem on see juhul, kui on teada kõik teoreetilised kaalutlused, miks need või teised muutused on sisse viidud. Selline pagas on õpetajatel-uurijatel olema. (Liimets, 1975, 95)

KIRJANDUS

H. Liimets.1975. Mida taotleb meie instituut? – Nõukogude pedagoogika ja kool. TRÜ, Eesti NSV Vabariiklik Õpetajate Täiendusinstituut, ÜPUI

Enn Koemets

Inger Kraav

Enn Koemets (1911–1973) oli üks neist, kes kuulus vastloodud ÜPUI esimesse nõukogusse. Tema tegevus ÜPUI-s jäi siiski armetult lühikeseks – haigus viis ta meie hulgast maikuus 1973, seega enne ÜPUI 1973. a suveseminari.

Näib, et ta väärrib siiski meenutamist seoses suvekursustega, millest ta kümne aasta jooksul agaralt osa võttis. Oli valdkondi, kus ta oli tollal peamine või vähemalt väga oluline asjatundja: õppimine, kodukasvatus, arengusühho-

loogia (eriti murdeiga), kutsevalik, aga ka eesti keele õpetamise psühho-diagnostika.

Enn Koemets

Foto: erakogu

Koemetsa elu jäi lühikeseks – nagu ta õepojal ja heal kolleegil Heino Liimet-salgi. Tegelikult oli ta aktiivne tegevusaeg veel lühem – nooruses kärpis seda raske haigus ja sõda, hiljem (tagantjärele naeruväärne) lugu TPedI poolt välja antud 45-leheküljelise rotaprindi väljaandega murdeest, millele heideti ette ideoloogilisi vigu: nõukogude noorel nimelt polevat murdeiga, see on omane ainult kapitalistlike maade noortele. Raamat kõrvaldati kasutusest, E. Koemets kaotas töökoha Tallinnas ja jäi paariks aastaks töötuks. Ette heideti talle veel kõnet instituudi maiaktusel, see olevat olnud lubamatult apoliitiline.

Teaduslikku tööd ta muidugi jätkas, kuigi esialgu avaldada võimalik ei olnud. Kaalus isegi Eestist lahkumist – Läände minna ei saanud, isegi paariks päevaks Soome ei olnud teda lubatud juba enne seda õnnetut raamatukest – küll aga oleks üks Kaug-Ida ülikool ta hea meelega õppejõuks võtnud.

Üks ÜPUI hinnatud traditsioone oli ekskursioon suveseminari lähedastesse kultuuri- ja hariduselu aspektist huvitavatesse kohtadesse. Ühel sellisel väljasõidul (2001. a) külastati Heino Liimetsa ja Enn Koemetsa kodutalusid Võrumaal, kummagi õue istutati tamm ja tare seinale pandi puust mälestustahvel.

Pildil: Koemetsa talu õue istutatud tamme kõrval seisavad Enn Koemetsa ÜPUI-lasest tütar ja ÜPUI-lasest tüträtütar. Foto: erakogu

Kaug-Ida siiski ei ahvatlenud, nii ta siis andis koolides tunde, peamiselt aga luges ja kirjutas. Murdeea kohta suurt raamatut kirjutada ta ei jõudnud, ehkki jätkas uurimusi. Selles ilmnes taas üks seoseist ÜPUI-ga: ta tahtis kasutada originaaltekste murdeeaalsete enda sulest. Nii ta siis palus ÜPUI-s tegutsevatel õpetajatel selgitada õpilastele uurimuse mõtet ja paluda saata uurimiseks isiklikke päevikuid. Palve mõjus. Päevikuid saabus – küll saadetuna õpetaja poolt, kelle kätte nooruk oma elu ja mõtete kirjelduse oli usaldanud, küll õpilastelt endilt.

Üks Koemetsa huvitavamaid – ja paraku hiljem kaotsi läinud – uurimusi käsitles teemat, kuidas eesti lapsed omandavad eesti keele grammatikat. Kõigist neist teemadest, aga ka eripedagoogikast ja pedagoogilisest psühholoogiast (sellest sai tollal uudne raamat „Kuidas õppida“, mida ilmus kaks trükki) pidas ta loenguid, niipea kui pääses taas tööle Tartu ülikooli – ja muidugi õpetajatele täienduskursustel ja ÜPUI-s.

E. Koemetsal õnnestus 1962. a esimesena pärast aastatepikkust vaheaega avaldada taas artikkel testidest, testimise põhimõtetest ja liikidest – ajakirjas Nõukogude Kool. Pikka aega olid testid (võimete mõõtmine, aga isegi ainetes-tid) keelatud olnud (meenutame J. Käisi viimast raamatut, kus ta üritas testide-le eluõigust saada, nimetades neid „katsudeks“ – teda hukkamõistval saatusli-kul koosolekul, millest anti põhjalik ülevaade ajalehes Nõukogude Õpetaja, nimetati seda katset häbiväärseks.) Ajakiri nõustus nüüd artiklit avaldama, nõudis vaid, et artikli pealkirjast kõrvaldataks sõna *test* – selle asemel leiti leebe ja väheütlev pealkiri „Kuidas kontrollida õppetööd“. Vastavas Venemaal ilmuvas pedagoogilises ajakirjas ilmus esimene artikkel testimisest alles aasta hiljem.

Koemets alustas ja temaga ka lõppesid Tartu ülikoolis 1968–1973 peetud psühhodiagnostika seminarid, mis toimusid kord kuus ja millest iga järgmine kursusepäev tõi kokku suurema auditooriumi. Neil seminaridel tutvustati konkreetseid rahvusvahelise teadlaskonna poolt heaks kiidetud ja kasutusele võetud teste, nende saamisluhu ja eesmäärke. Testid olid eelnevalt tõlgitud eesti keelde, seminaril sai igaüks täita – ja psühholoogid said proovile panna tõlke adekvaatsuse. Töö testiga jätkus ka pärast selle käsitlemist diagnostika semi-naril.

Enn Koemetsa mitmekülgsest tegevusest anti 1991. a ÜPUI-s kursustele init-siatiivil välja E. Allese koostatud raamatuke.

KIRJANDUS

- Allese, E. (koost). (1991). Enn Koemets. Mälestused. *Nõukogude pedagoogi-ka ja kool XI*. Tallinn: EV HM, EHA, ÜPUI.
- Koemets, E. (1963). *Vanuselised iseärasused. Loengu konspekt*. Tallinn: E. Vilde nim. Pedagoogiline instituut.
- Koemets, E. (1972). *Kuidas õppida*. Tallinn: Valgus.
- Kraav, I. (2011). Enn Koemets 100. *Eesti pedagoogika ja kool LX*. Tallinn: ÜPUI.

II osa. ÜPUI tegevuse kõrgaeg

ÜPUI ARGIELU AASTAKÜMNETE JOOKSUL

Inger Kraav

Üle viiekümne aasta kogunesid uurivad õpetajad iga aasta nädalasele suveseminarile.

Ikka ja jälle on küsitud:

Miks tahtsid õpetajad osaleda uurivate õpetajate ühingus?

Uurimiskursuste ajal valitud tegevusvorm osutus ilmselt sobivaks, õpetajad olid kursuste ajal harjunud koos tegutsema ja võimalusest järgneva tegevuse käigus taas tõiselt kokku kujunes lisamotiiv suveseminaridest osavõtmiseks.

Igal suveseminaril oli oma teema, selle valis ÜPUI nõukogu kevadtalvisel ajal aktuaalsete teemade hulgast. Sel teemal peeti loenguid, seda arutati, korraldati diskussioon.

ÜPUI tutvub suvisel ekskursioonil Eesti ajalooa seotud paikadega

Foto: erakogu

Suvekursuse avaloeng käsitles laiemaid filosoofilisi ja eetilisi probleeme; teemad võisid olla üldinimlikult huvitavad või intrigeerivad. Kümneid aastaid on meenutatud H. Liimetsa avaloenguid, eriti üht neist, mis oli esitatud ootamatul teemal “Kas vallutame Annapurna?“, pani aga kuulajad mõtlema elust ja selle eesmärkidest, raskustest ja nende ületamisest. Meeldejääv oli H. Liimetsa käsitus ka kuldse rebase lugu. Lähtudes Loomingu Raamatukogu poolt 1958 avaldatud J. Andrzejewski „Kuldsest rebasest“, suutis ta oma eruditsiooni ja isikupäraga kuulajatele avada uusi, ootamatuid perspektiive. Kuulajad on hea sõnaga meenutanud ka Koemetsa peetud lõpuloenguid.

ÜPUI kooliajaloo kursuslasi

Foto: TLÜ Eesti pedagoogika arhiivmuuseum

Traditsiooniliselt kulus kolmandik suveseminari tööajast sektsioonides. Vanimad ÜPUI liikmed mäletavad, et suveseminarile tuli kaasa võtta talve jooksul tehtud töö. Uurimust alles alustav õpetaja tuli teemakohase kirjanduse ülevaatega, kaugemale jõudnud tutvustasid valitud uurimismetoodikat, paar aastat hiljem arutati juba valmivaid artikleid. Oluline oli see, et juhendaja ja teised sektsiooni liikmed olid enne arutelu tööga põhjalikult tutvunud. Isiksuse arengu sektsiooni liige Erika Makrjakov jutustas hiljem, et iga selline istung oli

nagu kursusetöö kaitsmine, seda kardeti ja selleks valmistuti. Samas elati kaaslaste plaanidele ja tegevusele kaasa, ja kui uurimistööks oli vaja abi, nt suuremat hulka katseisikuid, siis pakuti toetust ja võimalust küsimuste ja katsete läbiviimiseks oma koolides. Suurem katseisikute arv ja uurimuse läbiviimine mitmetes erinevates koolides tõstis uurimuste kvaliteeti ja tulemuste usaldusväärsust.

Heino Liimets armastas rääkida *vastastikuse rikastamise printsiibist* – see käis õpilaste sotsiaalsete suhete kohta, aga kehtis ka õpetajate uurimistöös. Iga õpetaja pakkus seminaris enda poolt eelneval perioodil leitud kirjandust või uusi ideid kaaslastele, neid arutati ja arutelus tekkinud sünergia andis tõuke uurimistööde jätkamiseks.

ÜPUI kooliajaloo kursuslasi

Foto: TLÜ Eesti pedagoogika arhiivmuuseum

Olulise osa suveseminarist moodustasid loengud – need olid üldiselt seotud konkreetse suveseminari teemaga. Peale ÜPUI oma inimeste esinesid ka kutsutud lektorid, oma ala asjatundjad erinevaist koolidest, kõrgkoolidest, hiljem ka välismaalt. Peale suveseminari teemaga seotud loengute püüti leida esinejaid, kel oli rääkida midagi päris uut, kes valgustasid vähetuntud, probleem-

seid valdkondi. Vähemalt ühel päeval (esimesel) osales ikka ka haridusminister, vahel nägi seal muidki HM-i esindajaid.

Muude maade pedagooge hämmastas eesti õpetajate pühendumine uurimistööle – mingit tasu õpetajad selle töö eest ju ei saanud. Kui suveseminar pakkus ka kontakte kolleegidega, vaheldust, vast isegi veidi meelelahutust, siis põhitöö tegi iga uurija ikka kooliaasta jooksul oma kodus ja raamatukogudes – lisaks koolitööle, sageli uneaja arvel. Parimatel aegadel oli ÜPUI-s aktiivseid tegevliikmeid üle saja.

See oli uurivate õpetajate organisatsiooni kõrgaeg, hiilgeaeg.

1990-ndatest alates on uurivate õpetajate kohta ilmunud hulgaliselt publikatsioone, sellest on kirjutanud eri maade autorid, nt P. Kansanen, E. Lahdes, H. Niemi, S. Ojanen, P. Räsänen, U. Suojanen, L. Syrjälä Soomest. Eesti pedagoogidest on seda teemat käsitlenud eelkõige A. Elango, H. Liimets, I. Unt, aga tegelikult järgepidi kõik ÜPUI nõukogu esimehed ja mitmed püsiliikmed eri aegadel ja eri tasemetel. Räägitud on siiski rohkem sellest, mida ja kuidas tehti – ammendavat vastust, miks seda koormat kanda taheti, me neist artiklites ei leia.

Tänapäeval, ÜPUI loojangul peame paraku esitama uue küsimuse:

miks ei ahvatle osavõtt uurivate õpetajate ühingust õpetajate uut generatsiooni?

Kaks omavahel seotud küsimust. Et vastata neist teisele, praegu aktuaalsele küsimusele, peame leidma vastuse esimesele. Mis mõjutas õpetajaid XX sajandi teisel poolel kulutama oma aega, jõudu ja energiat pedagoogilisele uurimistööle – ja mis, miks on nüüd lakanud toimimast? Seniseid saavutusi väärtustades ja muidugi ka minevikku nostalgiaga meenutades oleme otsinud nende nähtuste põhjusi.

Et frustrerivas olukorras on üsna tavaline süüdlase otsimine, siis on üsna loomulik tahe ka praegu kellelegi näpuga näidata – kellelegi, kelle tegemiste või tegemata jätmiste pärast meie suurepärane, imetlusväärne ÜPUI kaotab oma sära, miks esialgse nädala (või kahe) asemel on suveseminari pikkus lühenenud paarile päevale, osavõtjate arv aga aina vähenenud. On püütud leida

konkreetseid inimesi, keda süüdistada. Neil, kes veel teevad ja pingutavad, on raske ja kurb näha loobujaid ja lahkujaid – ja võtta lisaks vastu süüdistusi, et asjad ei toimi oodatud moel.

Oleme uut tõusu oodanud, lootnud, sellest unistanud. Oleme otsinud hariduse ja kasvatus valdkondade aktuaalseid teemasid, leidnud asjatundlikke lektoreid – suvekursustest osavõtjad on olnud seminaridega rahul – aga siiski ei suutnud me saavutada seda, mis meie eelkäijad olid teinud, mille nimel olime pingutanud. Oli see sellepärast, et ÜPUI-d juhtimas polnud enam H. Liimetsa, A. Elangot, I. Unti jt eelmise sajandi juhtivaid pedagooge? Või sellepärast, et haridusministeerium meie tegevust aina vähem väärtustas?

Püüeldes objektiivsusele, püüdes leida adekvaatset vastust, heidame taas pilgu ÜPUI algaastatele, tegevuse hiilgeaegadele, aga uuest aspektist – ärme räägime isiksustest, vaid objektiivseist tegureist ja tingimustest.

ÜPUI TEKKE TAUSTAST

XX sajandi teise poole algus oli kõige jõhkrama ideoloogilise surve aeg, Eesti Vabariigi psühholoogid ja pedagoogid ning nende tööd kuulutati nõukogude teaduse jaoks kõlbmatuiks ja kahjulikeks. Teadlased, kes polnud põgenenud Läände või viidud Itta, kaotasid töö, raamatuid likvideeriti, viidi suletud osakondadesse, kuhu pääses vaid partei esindajate eriloal. Nõukogude pedagoogika jaoks lakkasid olemast J. Käis, P. Põld, J. Tork, H. Taba jpt. J. Parijõgi oli hukatud, midagi tema kirjutatust ei tohtinud meenutadaagi.

Kristi Kõiv külalislektorina ÜPUI-s

Foto: erakogu

Keeld kehtis. Nooremad, saamata kätte eelneva generatsiooni kirjutatud raamatuid, olid kaotanud kontakti eesti senise kasvatusteaduse ja didaktikaga. Isegi I. Unt ütles pärast dissertatsiooni kaitsmist, et tema ei ole Käisi lugenud ega tea temast midagi – seda oli küll raske uskuda, aga ju see nii oli.

Samal ajal oli võimalus saada teavet mujal maailmas levivaist teooriatest, diskussioonidest ja uuendustest minimaalsed. Pedagoogikat õpiti õpetajakutse

saamiseks, tollal pidi õpetajakutse saama igaüks, kes asus koolis õpetatavaid aineid ülikoolis õppima – eesti, võõr- ja vene filoloogid, bioloogid, geograafid, ajaloolased jt. Ei küsitud, kas nad seda soovivad. Paljude tulevikuplaanidesse töö õpetajana ei kuulunud ja kogu õpetajakoolitus tundus neile ajaraiskamisena. Pedagoogikat üldiselt ei armastatud. Kõigi jaoks kehtis üks ja sama üleliiduline programm. Ja nii kestis see kümneid aastaid.

Mida ülikoolis tulevasele õpetajale siis (peale aine ja ainedidaktika) õpetati?

Me räägime 1960-ndatest. Sel ajal oli kõrgkoolide jaoks kohustuslik vene autorite kollektiivi poolt kirjutatud õpik „Pedagoogika põhijooned“, vastutavad toimetajad A. Kovaljov, A. Bušlja, N. Kuzmina – algkeeles ilmunud 1963. Eesti keelde tõlkisid selle E. Koemets ja A. Elango, ilmus Tallinnas kirjastuse „Eesti Raamat“ väljaandena 1965.

Pedagoogika aine kohta saab tulevane õpetaja juba 1. peatükis teada, et *kvalitatiivselt uueks, kõrgemaks etapiks pedagoogika kui teaduse arengus on marksistlik-leninlik pedagoogika, mille aineks on harmooniliselt ja igakülgsest arenenud inimese, kommunistliku ühiskonna ehitaja kasvatamine.*

Ja just sellest raamat (Kovaljov *et al.* 1965, 270 lk) räägibki.

Mõistetakse hukka *pedagoogikasse ja psühholoogiasse pugevat mendelismi* (Sealsamas, lk 22) ja rõhutatakse, et pärilikkust ei saa küll eitada, aga tuleb vaadelda mitšuurinliku bioloogia seisukohalt: *Pärilikkus on eilne keskkond, aga tänane keskkond on homme pärilikkus* (Sealsamas, lk 24).

Kui eelneva põhjal jääb mulje, et ideoloogiline lähenemine on suunatud pigem isiksuse arengule ja et didaktika käsituses seda ehk tunda ei ole, siis juba esimene lause näitab midagi muud.

Õppeprotsess nõukogude koolis on õpetaja (õpetamise) ja õpilaste (õppimise) ühistegevus, mis on suunatud partei ja valitsuse poolt kooli ette seatud ülesannete täitmisele (Sealsamas, lk 75). Rõhutatakse õpetuse kasvatavat iseloomu, mis muidugi on seotud kommunistliku maailmavaate kujundamisega. Tegelik teave, see, mis näib kuuluvat pedagoogikasse olenemata ajast ja kohast, kipub kaduma kommunistliku kasvatuse ja poliitikaga seotud sõnavahetu: *...olla iseseisev poliitiliselt tähendab aru saada partei ja nõukogude võimu*

poliitikast ning osata seda rangelt ja püsivalt teostada (lk. 88). Enesekasvatuse võti on seejuures *plaanide ja nende teostamise arutamine väga autoriteetse klassi komsomolibürooga* (Sealsamas, lk 249).

Sellised mõttekäike võiks siin veel ja veel tsiteerida. Õpetajale pakutakse isikud, keda kasvatuslikel eesmärkidel õpilastele tutvustada: väejuht Suvorov, kirjanik N. Ostrovski (koos kirjandusliku kangelase Pavel Kortšaginiga, mis 7. kl etendab enesekasvatuse organiseerimisel suurt osa), NL kangelased Maresjev ja Zoja Kosmodemjanskaja jne (Sealsamas, lk 248).

Üks peatükk teise järel toetub vastavalt üldkehtivatele nõuetele marksismi-leninismi klassikutele. Viidetes domineerivad K. Marxi, F. Engelsi ja V. Lenini nimed, olulisel kohal on Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm. Neile viidatakse, olgu jutt üldharidusest ja vaimsest kasvatuses või polütehnilisest õpetusest, märgatavalt enam kui pedagoogilisele kirjandusele.

Vaatame järgnevatel aastakümnetel meie õpetajakoolituses õppuritele pakutud kirjandust. 1970–1980 soovitatakse venekeelseid pedagoogika õpikuid – J. Babanski ja G. Neuner 1984, T. Iljina 1984, I. Harlamov 1979 jm. Kasutatud, refereeritud ja tsiteeritud kirjandus on kõigil ühesugune. Babanski-Neuneri teoses sisaldab see (järjekorras) 15 Marxi-Engelsi, 24 Lenini, 12 kaasaegsete parteitegelaste kirjutist ja kommunistliku partei kongresside-konverentside materjale, siis rida Krupskaja artikleid, mõned Makarenkod ja selle järel partei poolt esile tõstetud Suhhomlinski (temalt üllitised „Kuidas kasvatada tõelist inimest“, „Kodaniku sünd“, „Kollektiivi tark võim“ – pealkirjadest aimub kirjutiste sisu).

Need allikad pidid loetelus tol ajal olema esimesed, just selles järjekorras (tõsi küll, Moskvast üleliidulistel kursustel pedagoogika õppejõududele 1976. a tõstatus küsimus, kumb peaks olema enne, kas Makarenko või Suhhomlinski. Muude osas ei tohtinud kõhklosti olla!).

Alles pärast neid tähtsaimaks peetud autoreid alustati pedagoogilise kirjanduse loeteluga. Ei ühtki välismaa autorit, ikka vene pedagoogid ja haridustegelased.

Niisuguse kirjanduse põhjal õpetati eesti tudengitele pedagoogikat.

Eesti, st ENSV pedagooge võis sinna lisada ja lisatigi – õnneks, nii tutvusid üliõpilased A. Elango, H. Liimetsa, I. Undi jt töödega. Rõhutan siin kohustuslikku, ametlikult soovitatud kirjandust, millega iga üliõpilane paratamatult pidi kokku puutuma.

Vaatamata tollastele oludele tegelesid eesti pedagoogid kogu selle aja jooksul uurimistööga, leidsid võimalusi kõiki ametlikke (Moskva raamatukogudes lugemas käies) ja ebaametlikke kanaleid kasutades saada maailmast uusimat kirjandust. Saadud teadmisi püüti jagada, kirjutades nii palju kui võimalik ise – nii, et tsensor kirjutatut aktsepteeriks.

Kogesin seda 70-ndate algul, kui teaduskondadevahelise perekonna-uurimise rühma kogumikku toimetasin. Artiklites olid statistilised andmed perekondade kohta. Tsensor kutsus mu välja ja käskis kõikides tabelites ja tekstides maha tõmmata sõnad *sõjaväelaste perekonnad* – ametlik statistika eitas nõukogude armee olemasolu Tartus ja perede seotust sõjaväega (ohvitserid, nende perekonnad ja terve sõjaväelaste linnaosa). Niisiis tõmbasin kõik keelatud sõnad maha ja kirjutasin tabelleisse vastava protsendi juurde „muud“. Isegi tollal oli veider tunne, kui ametnik mulle otsa vaadates rahulikult ütles, et uurimuses/tekstis on viga: Tartus ei ole sõjaväge!

Muidugi püüdis iga lektor vastavalt oma teadmistele ja tõekspidamistele loengutel õpikutekstidele midagi omalt poolt lisada, rõhutada või ära jätta, aga ka sellega pidi tollal ettevaatlik olema. Mäletan üht oma loengut Tartu ülikoolis, mida kontrollima tuldi. Enn Koemetsa ebaametliku nõuande kohaselt tuli alati loengu alguses öelda mõni aktsepteeritav nimi või riigitruu lause (nii piinlik, kui see tunduski), et võimalik nuhk rahuneks, pärast seda võis siis vabamalt rääkida asjust nii, nagu nad tegelikult on. Nimetasin Makarenkot, kes teemaga sobis, ja jätkasin sisulise poolega. Kontrollil oli pärastises arutluses ainult üks etteheide, ja väga tõsine: Makarenko nimetamine oli küll hea, aga Lenin on samal teemal öelnud veel hoopis paremini – miks ma neid seisukohti oma loengu aluseks ei olnud võtnud!

Koemetsa hoiatus ei tulenenud argusest, ta toetus oma kurvale kogemusele, mis oli viinud ta töökoha kaotamisele ja tööde avaldamise keelule.

Teades tollase pedagoogilise kirjanduse ja hariduse taset, võimatust nii vana (n-ö eestiaegset) kui ka uut (välismaist) kirjandust kätte saada, ametlikult ai-
nuvõimalikku toetumist selle hetke tunnustatud (vene) pedagoogidele, võib
ette kujutada, kui ahvatlev oli õpetajate jaoks võimalus osa võtta algavatest 3-
aastastest kursustest, võimalus kuulda ja ühiselt arutada midagi uut, loengute
kuulamisega piirduva koolituse asemel tutvuda uuemate uurimismeetoditega,
seda mitte vaid teoreetiliselt, vaid ka ise praktiliselt uurimistööd läbi viies.

On küllap asjatu meenutada, et Internetti tollal ei eksisteerinud ja võimalus
Eestis pääseda mingitegi uute materjalide juurde praktiliselt puudus. Pedagoo-
gika õppejõud püüdsid saada lühikestki lähetust Moskvasse, Moskva raamatu-
kogudest (Ušinski-nimelisest ehk nn Ušinskast ja eriti Lenini-nimelisest, mis
olevat olnud NSVL selle aja suurim raamatukogu) sai kohapeal lugemiseks
üllatavalt rikkalikult võõrkeelset uuemat teaduslikku kirjandust (tõsi küll, suu-
rem valik oli saksakeelseid ja nn rahvademokraatiamaadest toodud teoseid ja
ajakirju kui ingliskeelseid, ingliskeelsetest maadest pärinevaid – aga ka neid
oli palju rohkem kui lähetuste jooksul lugeda jõudis). Moskva raamatukogu-
des hoolikalt konspekteritud tarkusi ja mõtteid oli võimalik jagada loengutel
kuulajatele nii ülikoolis kui ka uurimiskursustel ja ÜPUI-s. Võimalus välis-
maale oma teadmisi täiendada minna praktiliselt puudus.

Üks ÜPUI kaudu kasutusele tulnud meetod oli sotsiomeetriline test. Selle
meetodi ja vastava teooria olemasolu (st Moreno teosed) avastasid Koemets ja
Liimets kord koos Moskva Lenini-nimelises raamatukogus. Koemets oli seda
esimesena lugenud ja soovitanud H. Liimetsale, kelle uurimisteemadega see
näis sobivat, sellega edasi tegelda. Probleem oli selles, et Moreno oli väitnud
võimaliku olevat inimeste isiklikke suhteid parandades saavutada töötajate
heaolu tõusu. Sotsialistlikes maades tohtis rääkida sotsiaalsest, aga mitte sot-
siomeetrilisest revolutsioonist!

Tõepoolest kasutati Eestis sotsiomeetrilist meetodit esimest korda ÜPUI-s
tehtud uurimuis. Veidi hiljem muutus see väga populaarseks kõrgkoolides,
stuumiumitöodes.

Eesti oma materjalid XX sajandi esimesest poolest ... midagi muidugi oli
säilinud, midagi leidis erakogudesse peidetult, aga ka ülikooli erifondist, kuhu

tavaliselt ei pääsenud. Raamatukogu lugeja ei saanud kätte ei P. Põldu, ei J. Käisi, ei J. Torki.

Illustratsiooniks taas üks isiklik mälestus: teisel kursusel (1960/61) õppisime kõik õppekava kohaselt NLKP ajalugu. Dots. Kalits andis ülesande teha referaat, igaüks sai oma teema ja soovitas ise mulle antud teema jaoks kasutada erifondis olevaid materjale. Parteiline aine ja vastav õppejõud ei tekitanud mingeid kahtlusi, avalduse ja mitmete tähtsate parteibosside allkirjadega pääsesingi erifondi. Milline hulk n-ö eestiaegseid raamatuid, ajakirju – kõike mujal hävitatut ja keelatud! Keegi ei kontrollinud seal, mida keegi luges. Tundus, et äkki oli avanenud uks senitundmatusse maailma... Paraku oli luba seal käia ajaliselt piiratud, seda enam ei pikendatud – aga olin siiski paari nädala jooksul saanud lugeda palju sellist materjali, mil polnud vähimatki seost NLKP ajalooga ja mida ma ei olnud lootnudki kunagi käes hoida... imestasin, miks see õppejõud mulle need ukSED laskis avada.

Tegelikult selgus ka põhjus. Midagi ei saa tasuta. Tegin selle referaadi, kandisin ette – ja sain ülesande minna sama ettekannet tegema algul teiste teaduskondade üliõpilastele (oli kohutavalt piinlik!) ja siis Tartu linna mingile üritusele... Lihtsalt keelduda, kui asja korraldab parteikomitee, polnud võimalik. Õnneks leidis hea inimene, kes soovitas järgmise nõutud esinemise eel kurvalt teatada, et seoses remondiga kodus on kogu ettekande materjal lootusetult kadunud. Kästi küll otsida, aga lõpuks lepidi... järgmised esinemised jäid ära.

ÜPUI tegevuse hiilgeaeg oli seega ajal, mil eesti pedagoogikateadlased püüdsid kohaneda nende tegevust piiravate nõudmistega, keeldude ja käskudega – püüdsid anda olukorda arvestades maksimumi. Meie generatsiooni jaoks oli selge (kirjutamata seadustega paika pandud), kuidas serveerida nii vana kui ka uut teaduskirjandust, nii enda kui ka teiste uurimistulemusi selliselt, et asja olemus välja tuleks, aga võimalik tsensor või parteiline kontroll midagi ette ei saaks heita. Küllap tänapäeva lugejal on raske lugeda teadustöö algusest tsitaatide nn marksismi-leninismi klassikuilt – meie lasksime pilgu neist üle libiseda, teades, et tänu neile on saanud uurimistulemusi avaldada ja et nende järel asub autor juba oma teema, oma hüpoteeside, teooriate ja arutluste juurde. Sellistes tingimustes töötas ka ÜPUI.

Võib-olla veel üks subjektiivne tähelepanek. Tolleaegseis oludes peeti loomulikuks leitud materjalide ja kirjanduse jagamist kolleegidega. Heino Liimets jagas Moskvast tulles nähtut-kuuldut kõigiga. (NL TA liikmena käis ta seal sageli ja sai varakult kuulda-näha-kaasa elada erialasele teabele NL eri paigust või isegi välismaalt, peale selle sai ta ka rohkem võimalusi kasutada suuri raamatukogusid). Oli tavaline, et ta tagasi tulnuna peatas mõne kolleegi, et rääkida just temale huvipakkuvast või olulisest üllitisest, ja alati andis ta vastavaid kirjeid. Vahel oli tal õnnestunud isegi mõni teos või artikkel kaasa tuua – nendega saime kõik tutvuda.

Mäletan meie kõigi üllatust, kui aastaid hiljem uus kolleeg välismaalt tulles näitas kaasatoodud erialast monograafiat kaugelt eemalt ja sulges selle siis kähku oma diplomaadikohvrissi. Keegi meist palus seda lähemalt näha, omanik keeldus. Informeeritus näis muutuvat väärtuseks, mida oli kasulik ainult endale hoida.

ÜPUI TEGUSAD JA VILJAKAD AASTAD SEKTSIOONIDES

Põhiosa ÜPUI tegevusest kulges seksioonides ehk töörühmades – kasutatud on mõlemat nimetust. Meie varasemate kogumike hulgas, eriti neis, kus antakse ülevaade tehtust – 20 aasta, 40 aasta vm möödumisest aktiivses uurimistöös. Lähtume seega praeguses kogumikus samast põhimõttest – seksioonide esin-dajad kirjutavad oma seksioonist. Kirjutatud on vabas vormis, seetõttu on artiklite maht, sisuline lähenemine teemale ja vorm väga erinevad, kõikudes asjalikust aruandest töörühma liikmete kirjutatud lõbusate luuletusteni. Püüame oma viimases kogumikus pikkadest ühistest aastatest anda võimalikult mitmekesise pildi.

Oleme kogenud juhi-juhataja-juhendaja (kõiki neid nimetusi on kasutatud) otsustavat rolli seksiooni tegevuses. Hea juhtimise tulemuseks on mitte ainult hea uurimistöö, vaid ka rühma tahe tegutseda, tahe olla koos ja moodustada toimiv üksus. Niisiis oleme rühmade lugudele lisanud ka lugusid juhendajaist või aktiivseist püsiliikmeist (v.a siis, kui vastava juhendaja kohta on lugu kogumiku mõnes muus osas olemas).

AJALOO SEKTSIOON

Hillar Põldoja

A. Elango oli õpetajate uurimiskursuste ellukutsuja ja tekkiva ühingu esimeste traditsioonide looja. On siis ootuspärane ja loomulik, et esimeste hulgas asus tööle just ajaloo seksioon. Seksiooni juhtis kindla käega A. Elango ise, jagades oma põhjalikke teadmisi eesti kooli ja pedagoogilise mõtte ajaloost – oli see ju A. Elango enda põhiline uurimisteema. Nii oli tal kerge kursustele pakkuda pedagoogika ajaloost huvitavaid, aga vähe ja pealiskaudselt käsitletud peatükke.

Tänu oma asjatundlikkusele suutis anda iga pakutud uurimisteema jaoks soovitusi vajaliku kirjanduse ja käsikirjaliste materjalide leidmiseks. Juhendajana oli ta nõudlik, hallates selgelt kursustaste valmivaid töid – igaühel pidi uurimust tehes olema kindel, eesmärgile vastav plaan, mille täitmist Elango hoolikalt jälgis.

Ajaloosektsiooni esimesse koosseisu kuulusid põhiliselt enne II maailmasõda ja Eesti okupeerimist haridusliitu kuulunud inimesed. Tema enda ja tema poolt juhendatud kursustaste ettekanded olid alati sisukad ja neil oli kuulajaid oli kõikidest sektsoonidest. Kui õhtuti oldi traditsiooniliselt koos lõkke ääres, siis jätkus alati probleeme, mida arutada. Seejärel koguneti ajaloolaste mälestusi kuulama. Osa mälestusi andis ideid järgnevate uurimuste tegemiseks, aga kuultu uudsust ja saadud emotsioone ei suuda me kahjuks enam taastada.

Mäletan, et ühel õhtupoolikul kutsusid neli ajaloolast, kõik kunagised Käisi õpilased, mind endaga sauna. Teekond oli lühike, ca 100 m. Ühel mu kaaslasest tekkis idee: „Läheme nii, nagu Käis meid õpetas – meil on ju ka õpilane kaasas!“ – ja ta näitas minu peale.

Iga sammu järel seisatuti. Mu kaaslased seletasid järgemööda, milliseid taimi nad tee ääres kasvamas nägid ja mille poolest need huvitavad on. Jõudsime saunani ühe tunniga – nii kaua kulus aega kõige nähtu uurimiseks ja arutamiseks. Õpilasena hindasin nende tööd bioloogia doktori kraadi vääriliseks! Minu hinnangu võtsid nad vastu muheda naeruga ...

Foto: erakogu

Prof Heino Rannap võttis ajaloo sektsiooni juhtimise üle aastal 1981. 17 aasta jooksul viis ta rühma parimaid traditsioone järgides edasi. Lisandusid uued teemad ja uued eesmärgid, ajaloolaste rühm vananes, aga tööind ei kahanenud.

Eesti Kooli Biograafilise Leksikoni (EKBL) koostamisel töötas H. Rannapi juhtimisel kogu ajaloolaste sektsioon. Kõikide koostajate elulood on leksikonis. H. Rannap valmistas ette ka EKBL-i 2.osa koostamist ja koostas nimekirja õpetajatest, keda 2. ossa paigutada. Majanduslike raskuste tõttu ei olnud kirjastamine võimalik.

ÜPUI ajaloo sektsioon

Foto: TLÜ Eesti pedagoogika arhiivmuuseum

Järgmistena juhendasid sektsiooni Ilmar Kopso ja Hillar-Endel Põldoja.

Põhjalikumalt on selle sektsiooni tegevusest kirjutanud I. Kopso ise kogumikus „Eesti pedagoogika ja kool LIV : Nelikümmend aastat õpetajaid-uurijaid“, kogumiku koostajaks oli Viivi Eksta. Artiklis „Vaateid kooliloorühma sünnile ja tegevusele“ annab I. Kopso ülevaate sektsiooni tegevusest eelmise sajandi jooksul.

Töörühm on oma tegevust jätkanud siiski veel 20 aastat. Publikatsioonide koguarv on sel tegevuse viimasel kolmandikul küll väiksem kui esimese neljakümne aasta jooksul, aga kindlasti väärivad lugupidamist õpetajad, kes on ikka oma töö kõrvalt ka vanuse tõustes visalt jätkanud uurimistegevust.

ÜPUI ajaloolaste töid on järgnevatel aastail oma töödes kasutanud prof L. Andresen, prof H. Rannap jt kooliajaloo asjatundjad.

Põhilised teemad olid okupatsiooniajastu kool ja haridusprobleemid. Avaldamist leidsid ka pedagoogide elulood.

Ajaloosektsioon tegutses aktiivselt ning tulemuslikult läbi kõigi ÜPUI olemasolu aastate. Väljaantud kogumike arv ei ole kuigi hea näitaja tehtud töö kohta,

siiski on hea teada, et viiendiku kogumikest on välja andnud just selle sektiooni uurijad. Mitmetes kogumikes on avaldatud ÜPUI-s vastvalminud uurimusi, mis pärinevad erinevatest teemavaldkondadest – nende hulgas on ka ajaloolaste töid. Võib siis öelda, et üle viiendiku kogumikest ja veel rohkem avaldatud artiklitest on ajaloosektiooni visade, sihiteadlike uurijate töö tulemus.

KIRJANDUS

- Rannap, H. (koost.) (1998). Eesti Kooli Biograafiline Leksikon. Toim. R. Aru. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- Kopso, I. (2001). Vaateid kooliloorühma sünnile ja tegevusele. *Eesti pedagogika ja kool LIV: Nelikümmend aastat õpetajaid-uurijaid*. Koost. V. Eksta. Tallinn: EVHM, ÜPUI, LK 18–23.

Ajaloo sektsiooni juhtinud pedagoogid

Heino Rannap

Joosep Heinsalu

Heino Rannap (sünd 1927) on pärit Hallistest ning alustanud oma kooliteed seal kuueklassilises koolis, seejärel siirdus ta õppima Viljandisse, kus lõpetas nii maagümnaasiumi kui muusikakooli. H. Rannapi ema ja isa olid mõlemad õpetajad ning nende eeskujul läks ka ta ise õppima just koolimuusikat Tallinna Konservatooriumi, kus eriala juhendajaks oli Riho Päts. Koolimuusika erialaga paralleelselt õppis ta kaks aastat Heino Elleri kompositsiooniklassis ja täiendas end ka klaveri erialal Bruno Luki juures. Õppejõududeks olid tal teiste seas veel Mart Saar ja Cyrillus Kreek. Koheselt peale konservatooriumi lõpetamist pidi ta üle võtma kõik R. Pätsi ained: muusikalise kasvatuse metoodika, harmoonia, pedagoogika. Lisaks pikaaegsele tööle õppejõuna konservatooriumis, kus ta oli ka esimene pedagoogikadoktor, on ta olnud 1965. ja 1969. aastal üldlaulupidude sümfooniaorkestrite üldjuht ning Tallinna Muusikakooli, praeguse G. Otsa nimelise Muusikakooli, direktor. Aastast 1995 on ta Tallinna Konservatooriumi emeriitprofessor.

Heino Rannap

Foto: TLÜ Eesti pedagoogika arhiivmuuseum

H. Rannap on kauaaegne ÜPUI liige, sh ÜPUI direktor 1989–1998. Ta võttis esmakordselt osa ÜPUI suvekursustest, olles kursuste teises lennus – samal ajal pidas ta konservatooriumis loenguid pedagoogikast, pedagoogika ajaloost ja muusikalise kasvatuse metoodikast. Uurimiskursustele läkski ta peamiselt seetõttu, et tundis õpetamisel puudust materjalist, millele tugineda. Täiendavaks tõukeks oli huvi Eesti kooliajaloo vastu. Tänu lektoritele nagu H. Liimets, A. Elango, E. Koemets jt olid kursused tema jaoks alati väga huvitavad. Uurimiskursustel osalemist uurijana meenutab H. Rannap heade sõnadega: “Need suvised kokkutulekud olid väga heade loengute, huvitavate inimestega, silmapaistvate organisaatoritega.” Kursustele ei tulnud inimesed, kes oleks olnud vaimselt ühekülgsed või igavad koolmeistrid – kohale tuli paremik, kes tundis tõesti huvi uue materjali vastu. Kogenenud, juba pensionile jäänud õpetajad käisid oma kogemusi jagamas ja nooremad õpetajad jällegi vaatasid julgelt uute meetodite ja didaktika poole. Ta hindas ka väga F. Eiseini tööd ministeeriumis ja panust ÜPUI tegevusse: “Vana pedagoogi käitumise ja tõekspidamistega – temalt oli palju õppida.” Ta on nimetanud märkimisväärseks ka seda, et Haridusministeerium toetas F. Eiseini ajal ÜPUI-d aktiivselt raha, ruumide ja ametikohtadega.

Teemad uurimiskursustel olid H. Rannapi hinnangul mõtteid laiendavad, nii üldpedagoogilised (H. Liimets ja I. Unt) kui ka kooliajaloolised (A. Elango). Lisaks E. Koemets, kes õpetas tehnilisi vahendeid ja laiendas uurimistööde metoodikat. Kõiki neid saadud teadmisi rakendas H. Rannap ka enda töös konservatooriumis. H. Rannap tegutses ÜPUI-s oldud aja kooliajaloo sektisioonis. Enda uurimisteamadeks valis ta enim just heliloojate, muusikakasvatuse ja -pedagoogidega seonduvat. Sektsiooni juhendajat, A. Elangot kirjeldab ta kui Tartu Ülikooli tõelist professorit, kuigi seda nimetust talle ei kinnitatud, sest ta oli Vabadussõjast osa võtnud – ülikooli parteiline juhtkond ei osanud teda hinnata – aga lektorina ja teadmiste poolest oli ta number üks. A. Elango oli ka H. Rannapi kandidaaditöö juhendaja. Temalt võttis ta kooliajaloolaste rühma üle 1980-ndatel, kuigi vanad uurijad jäid veel siiski A. Elango juhendada. Sektsiooni juhendajaks hakkas ta A. Elango palve peale – esialgu võttis üksikud liikmed juhendada, hiljem sai Elango mantlipärijaks.

Tuttavate kaudu kutsus H. Rannap uusi liikmeid enda seksiooni juurde. Tema juhendamise all pöörati olulist tähelepanu konkreetsete koolide ajaloole, sest tollal oli vähe ilmunud koolide kohta ajaloolisi väljaandeid. Valiti nii oma koole, kus töötatud-õpitud, kui ka tuntuid koole, mille vastu oli suurem üldine huvi. Peamine eesmärk oli aga siiski, et igaüks valiks kooli, mille vastu tal endal siiras huvi olemas – mitte ei valitud uurimisteemat juhendaja käsu peale. Lõpuks kujunes üksikute koolide ja üksikute õpetajate uurimisest suurem eesmärk: koostada Eesti kooli biograafiline leksikon. See suur ülesanne võeti ühiselt ka ette ning saadi hiljem palju positiivset tagasisidet tulemile. H. Rannapi sõnul oli see meeldiv töö terve seksiooni jaoks. Rannap toob välja, et seksioonid olid erinevad ja tihti just enda juhendaja nägu. Küsimusele, et mida sümboliseerib ÜPUI H. Rannapi enda jaoks, vastab ta: “Õpetajate kollektiivsust ja võimet ühiselt täita olulisi ülesandeid koolielu valdkonnas ja pedagoogikas.”

Mahukamateks ja olulisimateks töödeks saab kindlasti nimetada kaht: „Eesti kooli biograafilist leksikoni“ (EKBL) ja „Eesti kooli ja pedagoogika kronoloogiat“. Lisaks eelmainitule avaldas H. Rannap mitmeid artikleid ka Kooliüliuendusel ja muidugi ÜPUI enda kogumikes. ÜPUI jaoks on kahtlemata hindamatu väärtusega H. Rannapi koostatud ÜPUI kroonika, mis avaldati 2001. aasta kogumikus „Nelikümmend aastat õpetajaid-uurijaid“ ning ÜPUI kooliajaloo seksiooni liikmete bibliograafia, mis avaldati 2008. aastal ÜPUI kogumikus „Eesti kooliajaloo rühma tööd“.

ÜPUI kogumiku „Õpetaja ja õpetamine“ eessõnas on ta kirja pannud mõtte, mis väärrib taasavaldamist ka praegu: “Õpetaja oluline osa rahva vaimsel kujundamisel, teadmiste ja töökuse õpetamisel ilmneb igas uurimuses ning juhin tähelepanu selle elukutse vaimsele suurusele, hingelisele väärtusele ja järgimist väärivale soovile õppida õpetajaks.”

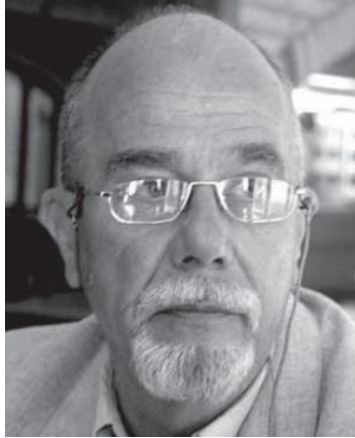
KIRJANDUS

Eksta, V. (toim). (2001). Nelikümmend aastat õpetajaid-uurijaid. *Eesti pedagoogika ja kool LIV*. Tallinn.

- Heinsalu, J. (2019). Intervjuu H. Rannapiga, 13.08.2019. Tallinn.
- Leht, K. (toim). (1999). *Kooliuuenduslane nr 27*. Tallinn.
- Leht, K. (toim). (1999). *Kooliuuenduslane nr 28–29*. Tallinn.
- Leht, K. (toim). (2000). *Kooliuuenduslane nr 31*. Tallinn.
- Leht, K. (toim). (2000). *Kooliuuenduslane nr 32*. Tallinn.
- Kiilu, K. (2017). Mis on pikaeealisuse saladus? Intervjuu H. Rannapiga.
<https://www.ajakirimuusika.ee/single-post/2017/09/06/mis-on-pikaeealisuse-saladus>.
- Rannap, H. (1998). Koolinõunikud koole nõustamas. *Eesti pedagoogika ja kool XLIX*. Tallinn.
- Rannap, H. (1995). Õpetaja ja õpetamine. *Eesti pedagoogika ja kool XLVII*. Tallinn.
- Rannap, H. (2012). Eesti kooli ja pedagoogika kronoloogia.
<https://www.hm.ee/et/ajalugu/eesti-kooli-ja-pedagoogika-kronoloogia>
- Unt, I. (1986). Heino Rannap – pedagoogikadoktor. *Nõukogude Õpetaja, nr. 9*, Tallinn.

Ilmar Kopso

Joosep Heinsalu

Ilmar Kopso

Foto: ajakiri Haridus

Ilmar Kopso (sünd. 1944) lõpetas 1962. aastal Tallinna 39. Keskkooli ning seejärel 1970. aastal Tallinna Pedagoogilise Instituudi eesti keele ja kirjanduse erialal. Ta oli aastatel 1970–1972 Viljandi 1. Keskkoolis eesti keele ja kirjanduse õpetaja. 1987. aasta sügisel asus I. Kopso juhtima Eesti Pedagoogikamuuseumi, mida ta juhtis 2006. aasta sügiseni. Olles töötanud koolis õpetajana ja Pedagoogika Teadusliku Uurimise Instituudis teadurina, oli ta oma pedagoogikaalaste kogemustega väga sobiv EPAM-i kui haridusloolise mäluasutuse juhiks. Seejärel töötas ta 2016. aastani Eesti Rahvusraamatukogu digiarhiivi Digar rühmas ja keskendus hariduslooliste materjalide digiteerimisele ja digitaalarhiivis kättesaadavaks tegemisele.

Aastail 1974–1980 oli ta Pedagoogika Teadusliku Uurimise Instituudi teadur, seejärel töötas ENSV Riikliku Raamatukogu teadusosakonnas, olles aastail 1984–1986 osakonnajuhataja. 1980-ndate lõpus ja 1990-ndate alguses otsis ta

aktiivselt ühendust väliseesti kogukondadega, tänu millele on EPAM-is talle suures koguses väliseestlaste koolielu käsitlevat materjali ning I. Kopso poolt läbiviidud intervjuusid.

I. Kopso uurimisvaldkonnad on olnud erinevad: eesti rahvusliku kooli rajamine, Johannes Käis ja kooliühendus, vabaharidus ja rahvaülikoolide teke, väliseesti kool ja kooli kirjavara, noorsooliikumine ja õpiringid, haridusseadusandlus ja õpetajate organisatsioonid. Artiklitele lisaks on eelloetletud teemadel valminud EPAM-is Kopso juhendamisel ja osalusel ka mitmed näitused. Enda kirjutises “Õpetajate mälestuste kogumisest” on I. Kopso andnud põhjaliku ülevaate valdkonna ajaloolisest taustast ning väljakutsetest.

1990.–2000. aastatel juhendas I. Kopso Ühiskondliku Pedagoogika Uurimise Instituudi kooliajaloo uurimisrühma ja osales ühe asutajaliikmena Eesti Akadeemilise Pedagoogika Seltsi tegevuses. ÜPUI kogumikes on ta avaldanud artikleid teemadel nagu: ilukirjanduse retseptsioon ja ülevaade ÜPUI kooliloorühma tekkest ja tegevusest. Lisaks tegutses ta ka Kooliühenduslase toimetuses ja avaldas seal artikleid, näiteks Paul Lehestikust, Peeter Põllust ja Tallinna linna pedagoogilise muuseumi loomisest. Mainimist väärib ka tema panus Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumi Johannes Käisi teemalise võrguteaviku koostamisel (valmis 2006. aastal).

KIRJANDUS

Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseum. Sünnipäevatervitus Ilmar Kopsole.

<https://www.facebook.com/tluepam/posts/1605038739647142>

Kopso, I. (1998). *Õpetajate mälestuste kogumisest*. Tallinn.

Kopso, I., jt. (2006). Johannes Käis – võrguväljaanne.

<https://johanneskais.wordpress.com/>

Leht, K. (toim). (1992). *Kooliüenduslane nr 4*. Tallinn.

Leht, K. (toim). (1993). *Kooliüenduslane nr 6*. Tallinn.

Leht, K. (toim). (2000). *Kooliüenduslane nr 33–34*. Tallinn.

Pihlap, S. (2018). *Eesti pedagoogika ja kool LXIV. ÜPUI bibliograafia 1966–2018*. Tartu.

Rannap, H. 2008. *Eesti pedagoogika ja kool LVIII. Eesti kooliajaloo rühma tööd*. Tallinn.

Hillar-Endel Põldoja

Sissejuhatuseks

Vaevalt üksi ÜPUI praegustest liikmetest oskab kujutada ÜPUI-d ilma Hillar Põldojata.

Mina mäletan teda esimesest korrast, kui osalesin suveseminaril – alati rahulik, sõbralik ja asjalik, pani ta paika kõik olmelised asjad. Tema teadis, kes kus esinema hakkab, millisesse ruumi milline seksioon läheb, kuidas kogu selle suure hulga inimeste majutamine ja toitlustamine käib. Igasse suveseminari kuuluva ekskursioonipäeva oli ta varakult paika pannud – kõik sujus nagu iseenesest.

Hillar-Endel Põldoja

Foto: Kiili vald

Kui aga rahvas saalis koos oli ja esinejaid kuulas, istus Hillar ikka esireas, kuulas ja jälgis – ega jätnud kunagi ühelegi lektorile mõnd asjalikku, juttu edasi juhtivat küsimust esitamata.

Hillar oli kaua aega ajaloo sektsiooni aktiivne liige. Ja kui tuli hetk, mil sektsioon jäi juhatajata, oli tema see, kes talle omase kohusetundega, rahulikult ja kindlalt, asus juhataja kohuseid täitma.

Aastakümned on möödunud – ja ikka istub Hillar ÜPUI suveseminaridel esireas, kuulab ja avaldab oma arvamust. Mitte kunagi, mitte kordagi ei ole ma näinud, et Hillar oleks ärritunud, vihane või vähemalt ebasõbralik.

Olgu siin esitatud ÜPUI väärrika liikme Hillar Põldoja elu lugu, nii nagu ta ise on selle jutustanud. Tasub jälgida suguvõsa arengut läbi sajandite. On üllatav, kui karm on olnud ta lapsepõlv, kui palju pingutusi on ta pidanud tegema oma elu juhtides. Mõne inimese kohta ütleme: kuhu elutee on ta viinud. Hillari kohta see ei sobi... ütleks vast: kuhu ta oma tee on rajanud.

Inger Kraav

Hillar Põldoja

Foto: TLÜ Eesti pedagoogika arhiivmuuseum

Pärimuste järgi sai sugupuu alguse Karl XII sõdalasest, kes õppuste ajal Laiusel jalga nii tõsiselt vigastas, et pidi erru minema.

Maarja Magdalena piirkonnas oli talu, kus põldude vahelt voolas läbi oja, mille tõttu talu nimetati Jõevälja taluks. Pärast peremehe surma majandasid talu peremehe kaks tütar. Ühesse neist armus Karl XII sõdalane, ja nad laulutati Maarja Magdalena kirikus. Kuna sõjamees oli haritud ja valdas eesti ja rootsi keelt, töötas ta talutööde kõrval kolm päeva nädalas kooliõpetajana ja kolm külasepana. See oli õpetajatöö algus hilisemas Põldojade sugupuus.

Kuna vahepeal oli kirik ilma õpetajata, ei ole täpset teavet sõjamehe järeltulijate kohta, on vaid tõestamata oletused.

Pedagoogikaarhiivis kuulub väga hinnatud säilinud materjalide hulka Aegade Raamat, kus õpetaja on peale tööprobleemide kajastanud ka piirkonna üldprobleeme. Selle töö autoriks on Jõevälja Juhkum (snd 1774), kes on kirkukirjades sõjamehe järeltulija. Juhkum oli minu vanaisa vanaisa. Tal oli neli poega ja neli tütar, pojad Kaarel (minu vanaisa isa), Juhan, Gustav ja Friedrich ning tütreid Elts, Mari, Ann ja Liisa.

Johannes Voldemar Feldbach

Foto: erakogu

Minu vanaisa käis külas Patase koolis oma vanaisal Juhkum Veltsbachil, kes elas Jõevälja talus. Teda hämmastas, et paljud asjad, mida seni seal oli kehvas-
ti tehtud, olid nüüd korras, ja tahtis teada, kes see kordategija on. Vanaisa tea-
tas, et majapidamises on abiliseks sugulase tütar Loviisa. Vanaisa Juhan, kelle-
le kena neiu juba varem silma oli hakanud, vastas: „Sellest nägusast piigast
saab minu naine!“

Nii sai Loviisast minu vanaema. Peale tragiduse oskas ta maarohtudega haigu-
si ravida. Teati rääkida, et kui Tallinna arstid ühe sugulase vaimuhaiguse ravi-
misega toime ei tulnud, saatsid nad ta kui ravimatu, kuid teistele ohutu koju
tagasi. Siis kutsuti appi Loviisa, kes maarohtudega ravides haiguse likvideeris.
Käte ravivõime pärandas ta pojale – minu isale, kes pärandas selle edasi oma
paljudele lastele ja lastelastele.

15. juunil 2013 toimus Maarja-Magdaleenas Veltsbachide suguvõsa kokkutulek,
millest võttis osa ca 200 inimest. Maarja kiriku pastor dr. Haamer ütles, et ta
pole varem kirikut nii külastajatest tulvil näinud.

Hillar-Endel Feltsbach sündis 6. X 1933. aastal. 1935. a eestistati nimi Põl-
dojaks. Isa Aleksander Veltsbach-Feltsbach-Põldoja pidi juba 16-aastaselt õpe-
tajaks hakkama, sest algas venestamise aeg ja koolid pidid lapsi vene keeles
õpetama. Vanaisa Juhan valdas küll saksa keelt, kuid mitte vene keelt. Isa kaks
nooremat venda kurtsid isale, et vend Aleksander nõuab, et nad teda teietaksid
ja räägiks tunnis püsti seistes.

On kaks valdkonda, mis isa suguvõsas olulisel kohal olid – ju siis oli selleks
eeldusi, mida põlvest põlve edasi anti. Paljud isa lapsed ja lapselapsed on te-
gelnud muusikaga ja õpetajatööga. Tema juhatatud koorid esinesid laulupidu-
del, 1910. a esines tema juhatusel laulupeol Prangli kooli koor.

Sõbrad-dirigendid kutsusid isa Prangli krahviks. Tema tütretütar esimesest
abielust Lidia Laidla oli vabariigi teeneline õpetaja. Sama nimetus omistati ka
mulle. Minu õde laulis pikka aega Hamburgi professionaalses radiokooris.

Mu vanem vend laulis 34 aastat Estonia teatri ooperikooris. Mina olen laulnud Eesti Õpetajate Meeskooris ja Vabariigi Koorijuhtide Segakooris.

Minu abikaasa Astrid on meditsiiniõde ja töötab Kiili Gümnaasiumis inimese-õpetuse õpetajana. Meie lapsed töötavad kaubanduses. Tütretütar Sandra lõpetas TRÜ mikrobioloogia erialal, kaitses samas magistri kraadi ja töötab TRÜ mikrobioloogia laboratooriumis. Pojapoeg Hans-Erik lõpetas EKA bakalau-reuse kraadiga ja töötab Tallinnas disainerina. Pojatütar Berit lõpetas Taltehi IT alal, kaitses magistrikraadi ja töötab Tallinnas.

Nüüd, kui eellasi ja järeltulijaid veidi tutvustatud, räägin ka oma eluteest

Lugema ja kirjutama õppisin enne kooli - tundub, et ise, mingit õpetamist ei mäleta. 1940. aastal läksin õppima Soldina algkooli 1. klassi. Koolikohustus algas 8-aastaselt, mina olin kuuene. Meie klassijuhataja oli väga meeldiv pr Raiu, kelle abikaasa oli piirivalve ohvitser. Vene armee oli siis juba Eestis, mõlemad vahistati ja viidi ära teadmata suunas. Olime väga nõrдинud.

Esimese klassi talv oli läbi aegade külmim, aiad jäid viljapuude ja –põõsasteta. Tundub, et põhiosa kooliaastast olid algklassidel külmapühad.

Järgmine õppeaasta olime Pikaristi ja Sundja algkoolide õpilased. Kolmanda klassi lõpetasime taas Soldina algkoolis. Neljandas klassis käisime ühe nädala. Siis oli rinne Narva all ja koolist sai sõjaväe hospital. Meil kästi nelja tunni jooksul maja tühjaks teha. Hobuse oli sõjavägi juba varem konfiskeerinud. Narva haigla oli meie põetamise eest kaks lehma ära viinud. Panime kalgule kõige vajalikuma riidekraami ja läksime Puhkovasse sugulase juurde - maju pommitasid vene lennukid päeval ja öösel. Öösiti olid taevalaotuses lange-varjudel võimsad küünlad. Et sellest põrgust ära saada, oli saksa sõjavägi nõus pere kahe lehma eest tagalasse viima. Olime nõus.

Pärast Vaivarat sattusime vene dessandi tule alla. Üks pomm tabas autot. Kan-natada sai jalaga Singeri õmblusmasina jalg. Tee kuni Jõhvini oli verise lume-ga kaetud. Saksa sõjaväeosa oli Viru-Jaagupi lähedal Voore külas.

Püüdsime seal öömaja leida. Talu, kus saksa väeosa asus, kuulus eesti perele, aga perenaine keeldus meid öömajale võtmast. Väljas oli 40 kraadi külma. Ööbimine väljas oleks määranud meid surema. Saksa ohvitser ütles perenaisele, et nad lasevad pere maha, kui lastega perele öömaja ei anta.

Mina olin tollal kümnene, üks vend kaheteistkümnene, teine kuueteistkümnene. Järgmisel hommikul läks ema vallamajja elukohta otsima, aga sel ajal tuli meie juurde talu perenaine ja käskis meil kolmel minna metsa küttepuid raiuma ja tooma, sest olime ju maganud nende köetud toas. Kui metsast naasime, oli ema vallamajast tagasi ja nägi perenaist meie kottide kallal sorimas ja sealt endale meelepäraseid asju varastamas. Selline sigadus oli liig mis liig! Panime säilinud asjad kalgule ja läksime meile elukohaks määratud vanadekodusse.

Saime elukoha toas, kus elasid kaks vanainimest. Singeri jala parandas saksa sõjaväe austerlasest sepp, kes oli pärast I maailmasõda Venemaal vangis ja oskas vene keelt. Ema valdas vene keelt perfektselt, sest ta vanemad olid töötanud tehases, kus lapsed pidid käima vene algkoolis. Kui vene väed Eestisse taas sisse tulid ja ema nendega aktsendita vene keelt rääkis, siis sõimasid nad teda reeturiks ja tahtsid koos lastega maha lasta. Mu vanem vend seisis ahju juures ja oli valmis ema tapja pea kirvega pooleks lööma. Üks venelane oli aga vanem mees ja soovitas lastega vene keeles rääkida. Lastest ei osanud ükski sõnagi vene keelt.

Sõdurid otsisid tegelikult vanadekodus noori tüdrukuid vägistamiseks, neid seal ei olnud, ja nii läksid nad edasi. Kui me seni olime osanud vihata vene lendureid, kes lapsi tappa tahtsid, siis nüüd lisandusid vihatavate hulka vene sõdurid.

Edasine tee viis meid tagasi Eestisse. Käisin Viru-Jaagupi 7-klassilises koolis, kus lõpetasin 5., 6. ja 7. klassi kiituskirjaga.

Vanem vend demobiliseerus vangilaagrist koos näitlejate grupiga, keda ta mööda Eestit esinema vedas ja kellega koos laval esines. Ta oli Narvas „Võitleja” teatris kogemuse saanud näitleja, inspitsient ja viulimängija orkestris.

Viivi Maanso ja Hillar Põldoja

Foto: erakogu

Elasime Viru-Jaagupi lähedal Voore külas. Seal ei olnud õmblejat. Nii sai Singeri õmblusmasinast pere põhiline ülalpidaja. Vanim vend oli saanud tööle Kaisma vallavalitsusse kultuuriorganisaatorina pisut noorema venna juurde ja tahtis, et me koliksime Pärnumaale. Ema oli saanud pärast isa surma toitjakao-tuse pensionit. Vene võim leidis, et inimene, kes kümne aastaga sünnitanud kuus last ja neid kasvanud, oli täielik logard ja ei olnud pensioni väärt. Nii ema ei saanudki surmani (75-aastasena) vene riigilt pensioni. Kuna Kaismal oli õmbleja olemas, siis seal ema õmblustööd ei vajatud, nii et elasime pool-näljas.

Edasi viis tee mind Tallinna Pedagoogilisse kooli, selle lõpetasin kiitusega diplomiga 1953. a ja jätkasin õpinguid E. Vilde nim. Tallinna Pedagoogilises Instituudis 1957. aastal. Selle lõpetasin keskkooli vene keele ja kirjanduse õpetaja kvalifikatsiooniga. 1957–1959 aastatelt töötasin Kuivajõe põhikoolis, 1960. a Jõelähtme põhikoolis ja alates 1961. a Sausti põhikoolis, millest 1990. a sai Sausti Keskkool.

1995. a. septembri algusest alates töötasin Harju Maavalitsuses kooliinspek-torina ja Kiili Gümnaasiumis ning Keila Kaugõppekeskkoolis õpetajana.

ÜPUI-s tegutsesin uurijana alates 1966. a kuni lõpuni välja ikka ajaloo sektioonis. Mind valiti ka ÜPUI juhatuse esimeheks, nii et pikka aega tuli lisaks tööle põhikohas täita kõikvõimalikke kohustusi ÜPUI seminaride, suvelaagrite ja konverentside korraldamisel.

Olen aastatel 1969–2018 ÜPUI kogumikes avaldanud üksteist artiklit, nende nimekiri on kogumikus „Eesti pedagoogika ja kool“ LXIV (lk 89–90).

DIDAKTIKA SEKTSIOON

Killukesi ÜPUI didaktika sektsiooni inimestest ja tegemistest

Sirje Pihlap

ÜPUI-s toimus uurimistöö tegemine enamasti teemagruppides, mida kutsuti sektsioonideks. Suurimaks sektsiooniks on aegade jooksul olnud didaktika sektsioon, mille loojaks ja juhiks oli Inge Unt. Didaktika sektsioonis toimus töö sarnaselt teiste sektsioonidega ja vaba aegagi sisustati koos, seega on mõnevõrra keeruline eraldada didaktika sektsiooni tegemisi ÜPUI muust tegevusest. Siiski meenutan siin didaktika sektsiooni inimesi, kes rohkem meelde on jäänud ja toredamaid sündmusi.

Sirje Pihlap

Foto. erakogu

ÜPUI-ga olen seotud aastast 1980, kui asusin õppima uurimiskursusele, mille lõpetamisel 1986. aastal sai minust täieõiguslik ÜPUI liige. Minuga koos alus-

tas suur grupp õpetajaid-uurijaid, meid oli üle kolmekümne. Juhtus nii, et samale uurimiskursusele olid tulnud ka minu kursusekaaslased Tartu Ülikoolist Merle Silla ja Valvo Paat. Meil oli seljataga juba terve aasta töötamist mateemaatikaõpetajana ja nüüd oli soov midagi huvitavat veel lisaks teha. Meiega koos alustanutest meenuvad ka Peep Leppik ja Pilve Kängsepp, kes ÜPUI-s alustatud uurimistööga jõudsid doktorikraadi kaitsmiseni. Et didaktika sektsioon kasvas väga suureks, siis tekkis meil mõneks ajaks veel teinegi didaktika sektsioon Peep Leppiku juhtimisel.

Didaktika sektsiooni juhataja Sirje Pihlap (paremalt teine)

Foto: erakogu

Tollet ajal olid ÜPUI suveseminarid kahenädalased ja toimusid Kose Uuemõis-Kosejõe kooli ruumides, mõnel aastal oldi ka Värskas ja hiljem mitmetes teistes kohtades. Praegusel ajal tundub, et nii pikale koolitusele enam tulijaid ei oleks. Miks siis selline pikk koolitus toimis ja hiljem enam mitte? Miks inimesed tulid ÜPUI-sse? Meie sektsiooni liige Vaike Potseps, kes liitus ÜPUIga 1972. aastal olles tollet ajal Tartu Õpetajate Seminari õppejõud, meenutab, et osalemine ÜPUI töös oli talle hädavajalik, et teha oma tööd. ÜPUI oli koht, kus sai kätte kõige uuema informatsiooni, mida mujalt polnud võimalik saada. Täna sel päeval on seda ehk raske mõista – võid ju olla ükskõik kus

ja kogu maailma teaduskirjandus on vaid mõne hiirekliki kaugusel. ÜPUI oli heaks alternatiiviks ka kohustuslikele neljanädalastele täienduskoolitustele, mida iga õpetaja pidi teatud ajaperioodi järel läbima. Õppejõududeks olid meil oma aja suurkujud nagu Aleksander Elango, Heino Liimets, Heino Rannap, Inge Unt, Viivi Maanso, Inger Kraav, Ülo Vooglaid, Leo Võhandu, Valdur Lulla, Tõnu Ots, Kaljo Pilt jt. Meie seksiooni vanemast põlvkonnast kohtusime selliste tuntud ja tunnustatud õpetajatega nagu Uno Kuresoo ja Asta Haamer Elva Keskkoolist, Kalju Tamm Vändra Keskkoolist, Vaike Raup Tartu 2. Keskkoolist (praegune Miina Härma Gümnaasium). Hiljem liitus didaktika seksiooniga mitmeid matemaatikaõpetajaid – Imbi Koppel, Sirje Sild, Tiit Koppel, Sirje Klaos, Ester Muni, Kally Sild, Liis Mardi; keemiaõpetajad Kaja Kalmus ja Manuela Pihlap; loodusainete õpetaja Angela Kadak jt.

Nagu juba eespool nimetasin, juhtis didaktika seksiooni Inge Unt, särav õppejõud, kes vaimustus kõigest, mida me tegime või rääkisime. Seksiooni seminarides arutasime läbi kõigi uurimistööd, andsime üksteisele ideid, kuidas midagi muuta või täiustada. Tavapärane oli ka see, et töö empiirilise osa jaoks aitasime üksteisel andmeid koguda oma koolides. Igal uurijal (vähemalt algajal) oli juhendaja oma seksiooni liikmete seast. Lisaks olime igal ajal oodatud Inge Undi kodus oma tööga seonduvat arutama ja seda me ka tegime. Minu teadustöö juhendajaks ÜPUI-s sai Vändra keskkooli matemaatikaõpetaja ja õpikute autor Enn Nurk, kellega koostöö oli noorele õpetajale väga arendav. Nägin, kuidas ta järjepidevalt katsetas erinevaid meetodeid ja analüüsis oma tööd. Et mul oli tollel ajal koolis õpetada neli paralleelklassi, siis katsetasin tema koostatud töid ka oma õpilastega. Enn Nurk oli üle Eesti tuntud kui õpetaja, kes kasutas oma tundides rühmatööd, mis tollel ajal ei olnud väga tavapärane. Meie seksiooni liige Valvo Paat, kelle matemaatikaõpetajaks oli Enn Nurk aastatel 1971–1974, meenutab: „ÜPUI-s kohtusin taas Vändra matemaatika õpetaja Enn Nurgaga. Keskkooli ajast meenub tema tehtud uuring või katsetus nõ programmõppega, kus ta andis mulle tunnis eraldi mingeid „igavaid” ülesandeid, mida pidin lahendama kindlas järjekorras sama ainetunni jooksul ja vastused tunni lõpus talle andma. See katse kestis vaevalt üks või kaks nädalat, oli minu jaoks ääretult igav, sest ülejäänud klass tegi midagi muud. Lahendamise ajal ma ei saanudki teada, kuidas mul läks, st kas olid

õiged või valed vastused. Kogu katsetus toimus tol ajal paberil ja lõppes sellega, et kui ma küsisin, kuidas mul läks, siis Enn Nurk ütles – aitab küll! Tagantjärele peab tõdema, et õpetaja Nurk kasutas matemaatika tundides tõesti vahetevahel rühmatööd ja meile oli see lõbus vaheldus.“

Inge Undi mälestustest võib lugeda, et tema doktoritöö valmimisel oli oluline osa üpuilaste koostatud õppematerjalidel ja nende materjalide õppetöös katsetamisel. Doktoritöö ja seega ka üpuilaste uurimuste temaatika oli mingil perioodil suuresti seotud õppe individualiseerimisega. Individualiseerimise teema on endiselt aktuaalne ka praegusel ajal. Uurimistöö tegemise tsükkel ÜPUI-s oli tavaliselt kolm aastat, kus esimesel aastal valiti teema ja kolmandal aastal esitati uurimustulemused konverentsil ja publitseeriti ÜPUI poolt väljaantud kogumikes. Meenub suveseminar enam kui paarkümmend aastat tagasi, kus kuulasime Leo Võhandu loengut infotehnoloogia võimalustest, kus ta rääkis e-paberist, mis isegi olla Ameerikas olemas olnud juba sel ajal. Et keerad selle e-paberi rulli, paned kirjutuspulga taskusse ja ongi kogu koolikott kõigi vihikute ja raamatutega. See tundus nii ulmeline ja tekitas suurt huvi infotehnoloogia võimaluste vastu. Sellest asjast ongi minu uurimisteemad olnud seotud infotehnoloogia kasutamisega õppetöös.

Valvo Paat meenutab, et ÜPUI-s oli kombeks algajate koolitamisel kasutada kogenumaid kolleege ja temal endalgi oli võimalus Paides toimunud seminaril teha uutele ÜPUI-lastele lühikursus matemaatilisest statistikast uurimistöös, kasutades paberit ja pliiatsit ning kirjalikku arvutamist paberil! Siinkohal meenub veelgi varajasemast ajast statistika õppeaine, kus õppejõuks oli psühholoog Kalju Toim ja kogu õppimine toimus loomulikult ka siis pliiatsipaberiga. Seda õppeainet pidasid algajad üpuilased väga oluliseks, aga ka keeruliseks ja meenub, et üks kolleeg haigestus seminaril ja pidi minema haiglasse, aga ta ei olnud seda nõus seda tegema enne, kui statistika arvestus tehtud sai. ÜPUI seminaridel oli hinnatud lektoriks ka Peep Leppik, kelle loengud pedagoogilisest psühholoogiast olid väga huvitavad, samuti tema raamatud haridusteemadel.

ÜPUI-s olid omad traditsioonid ka vaba aja veetmisel. Iga suveseminari kavas oli kindlasti ekskursioon, et tutvuda suveseminari piirkonna vaatamisväärsustega. Traditsioonilised olid ka sektsiooni koosviibimine ühel ja terve ÜPUI

koosviibimine teisel õhtul. Paljudel aastatel, kui suveseminarid toimusid Kose-Uuemõisas, olime oma seksiooniga külalisteks Taimi Velströmi kodus. Sellistel õhtutel rääkisime lõbusaid lugusid möödunud aegadest ja laulsime rituaalseid ÜPUI laule. Ühel sellisel õhtul jutustas Inge meile oma suure armastuse loo. See tundus nii imeline ja oli tore, et ta seda meiega jagas. Vaike Potseps meenutab kõige põnevama sündmusena Inge Undi korraldatud didaktikute reisi Venemaale, täpsemalt Peterburi, Kaasani ja Moskvasse 1975. aasta varakevadel. Sellest reisist on meelde on jäänud eriliselt soe vastuvõtt instituutides, mida külastati ja õhtused balleti- ja muusikalavastused.

Inge Unt juhtis didaktika seksiooni 50 aastat – ÜPUI algusest kuni aastani 2012, mil ta tervise pärast loobuma pidi. Sellest ajast jäi seksioon minu juhtida, kuid Inge oli ikka kursis meie tegemistega ja elas meile kaugemalt kaasa. Igal kohtumisel Ingega oli kindlasti teemaks ÜPUI, mida Inge väga kõrgelt väärtustas. Elu ja võimalused on muutunud, paraku on see kaasa toonud ka ÜPUI vaikse hääbumise ja tegevuse lõpetamise. Käesoleva aasta 25. mail läks ka meie Inge Unt igavikuteele. Meiega jäävad aga mälestused olnud aegadest ja inimestest. Ja muidugi ka kõik see, mida õppisime ja uurisime.

Tänuõnad.

Täna seksioonikaaslasid Valvo Paati ja Vaike Potsepsi, kes lahkelt jagasid oma mälestusi käesoleva kirjatüki tarbeks.

Didaktika seksioonil/seksioonidel oli kaks juhatajat. Esimene oli Inge Unt, kes lisaks tegevusele oma seksioonis oli pikka aega ÜPUI nõukogu esimeheks ka ÜPUI üldjuht, temast on tekst kogumiku alguses. Teine juhataja oli Peep Leppik. Peep pakkus võimalust avaldada siin tema aastate jooksul ajalehes avaldatud avalikud kirjad Ingele. Loodame, et need kirjad annavad meile infot ühest ja teisest.

Peep Leppik

Foto: Õpetajate Leht

Inge Unt

Foto: TLÜ Eesti pedagoogika arhiivmuuseum

Avalikud kirjad pedagoogikadoktor Inge Undile

Peep Leppik

Esimene kiri

Austatud akadeemiline (vana)Ema!

Ma Teile* kirjutan... Seda on lihtne teha, kuid samas ka pagana keeruline. Olin esmakordselt Teie loengul 55 aastat tagasi ja 35 aastat tagasi algas meie tõsine koostöö – Ühiskondliku Pedagoogika Uurimise Instituudi uurimistöö metoodika kursustel ülddidaktika sektsioonis. Tulin neile kursustele praktilise eesmärgiga, sest 1970-ndatel tulid koolidesse uued tehnoloogilised vahendid (diaprojektorid, grafoprojektorid, mikrokalkulaatorid, video jne). Kasutamist taheti tundides näha, kuid keegi ei osanud öelda, milline on nende kasutegur õpetamisele (kõik kordub!)... Seepärast alustasimegi Helves juba 1981. aastal

õpetavat eksperimenti, milles osales ligi tuhat vanema astme õpilast ja mis kestis ligi üheksa aastat. Eksperimenti juhendades saigi Teist minu võrratu akadeemiline Ema ...

Pean Teid Eestis kõige põhjalikumalt didaktika (õpetamistooria) valdkonda tundvaks inimeseks. Önn, et olite ka mu väitekirja teaduslik juhendaja – 25 aastat kõigil nädalavahetustel teadusliku kirjanduse lugemist ja loetu analüüsimist – see on puhtalt Teie „süü“! Mõistagi koostöö ÜPUIs; vist Teie naiseliku kavaluse toel moodustati kaks didaktika probleemrühma ja ühe rühma juhendajaks „rääkisite“ mind, ehkki olid käes keerulised ajad – ÜPUId pillutati siia-sinna...

ÜPUI on Teie lemmiklaps – üks geniaalsemaid asju maailmas, kelle pärast muretsete siiani. Sündinud 1962 Teie mentori Aleksander Elango ideest, saanud tiivad alla Ferdinand Eiseni ja Endel Pirni toel ning haarates akadeemik Heino Liimetsa juhtimisel endaga kaasa enamuse toonase (olguigi nõukogude) Eesti pedagoogikateadlastest. Koolis toimuva aluseks sai TEADUS. Varjatult oli selle taga minister Eisen. Olete meenutanud, kuis Eisen Teid Moskvasse saatis, et sealsetes raamatukogudes lugeda kõige uuemat fundamentaaluuringute kohta maailmas. Tark inimene (ka proff) võib leida tänapäeval palju veebist, kuid õnnetus on selles, et ka rumalad inimesed saavad nüüd hoopis lihtsamalt rumalusi levitada...

ÜPUI ei olnud ainult nõ teadustöö metoodika ja statistilised meetodid oma „standardhälbega“, vaid terve omaette kultuur, kus üha müütilisemaks muutub ajas ka Teie „ooperiduett“ Heino Liimetsaga, lõkkeõhtutest rääkimata. Sõlmitud sidet põlvkondade vahel pean eriti väärtuslikuks. Enda mõjutajana meenutan just Valga koolimeest Alleks Vallnerit, kes Johannes Käisi juures Võru seminaris õppinud (kui palju kohvi sai küll temaga koos ära joodud!). Aga oli teisigi.

Rääkides elust, rõhutas Alleks alati vanaduse juurde kuuluvaid uusi väärtusi – küps vili on koristatud ja salvedesse tallele pandud – nüüd võib pisut puhata ning möödunutki meenutada ... Kuid vanadusel on väärtuste kõrval ka omad ohud. Meile oli kaasa Reedaga ootamatuks lõögiks, kui läinud aasta talve lõpus lahkus (küll kõrges eas) Teie kõrvalt abikaasa Väino Unt, kes oli oma

kaitsnud väitekirja Piiteris. Temaga jäidki paljud jutud pooleli. Mäletan, kuidas kord Aardlast lahkudes tuli ta mind bussile saatma, öeldes muuseas talle omasel soojal kombel: „Hea, et Te ikka Inget ei ole unustanud ...” Mulle ei meeldi isiklikke asju laadaplatsil klaarida, kuid seda juhtumit pole ma Teile saanud rääkida ja nii saab nüüd ka eesti rahvas selle teada. Te olite ju tore paar.

Aga vanadusest veel... Meenub Aleksander Elango 90-nes juubel. Pärast õnnitlusi Õpetatud Nõukogu saalis tuli Elango vaikselt minu juurde ning ütles: “Olin pisut rahalises kitsikuses [1992 oli üsna vaene aeg – P.L.], aga teie artikkel Õpetajate Lehes pani vist õnnitlejaidki ümbrikke üle andma. Olge tänatud!” Olin oma loos küsinud – kas eesti kooli heaks töötanud inimesed pole mitte vanas eas ära unustatud? Kõik kordub – tean mitut inimest, kes küll ühes koolis 30–40 aastat töötanud, kuid pensionile saadetud ilma ühegi tänusõnata...

Viimati kohtusime suvel. Meil oli tellitud valla sotsiaalabi kaudu auto, sest Reedal oli järjekordne „reis Maarjamõisa“. Palusin juhti Aardlast läbi sõita, jooksin trepist üles, et Teile anda üle oma viimane viie aruteluga brošüür (hinnan just Teie hinnanguid) *Kolleegid, miks on õpetajatöö aluseks ikkagi pedagoogika ja psühholoogiateadus?* Kui jõudsin tagasi, siis olite avanud akna ja lehvitasite meile... See ongi viimane pilt, ehk tsiteerides – „oli ilus päev...”

Olge tugev, minu kallis akadeemiline (vana)Ema, Teile ümber on ju hoolitsevad inimesed... Õnnitlusi auväärseks sünnipäevaks (usun, et minuga ühinevad mõttes Teile tuhanded ja tuhanded õpilased, kelle Professor olete läbi keeruliste aegade olnud). Kunagi saame veel kõik kokku (vahest isegi Elysioni väljadel)!

Teie akadeemiline poeg Peep Leppik.

15. detsembril 2016.

Teine kiri

Inge Unt – 90!

Miks aega surnuks lüüa, kui on võimalik teda kasutada – kõlab tark prantsuse vanasõna... Inge Undi pikk elu ongi ilus näide aja arukast kasutamisest, sestap on täiesti lootusetu üritada ühes lühiloos sellest ülevaadet anda. Peatugem hetkel vaid paaril tahul, mille valdamises laiade kultuurihuvidega Inge Undile ei ole Eestis kindlasti võrdset/vastast olnud (ega näe ka kedagi silmapiiril olevat)...

Mõtlen eriti õpetamisteooriat (didaktikat) ja selle seotust pedagoogika ajaloo-ga. Võluv on ta asjalikkus kooliküsimustes üldse – kontrast pimeülistamisega täna. Kui mõni aeg tagasi kirjutasin Õpetajate Lehes pedagoogilise mõõte kadumisest Eestis üldse (mis ongi juhtunud), siis sama toimub ju DIDAKTIKAGA. Nüüd troonib siin labane ameerikalik pragmaatiline MÕK (oma „tagajärgedega“), kus teadusest pole haisugi – saja aasta vanuste katsete „järelkatsetused“. Didaktikast on saanud vaid sõnakõlks – voog võõrmõisteid, mille semantikagi üsna segane!

Pika elu jooksul olen märganud, et inimese tõeline suurus/väärtus ilmneb just temaga vahetus suhtlemises? Auditooriumides on meil olnud Inge Undist ka säravamaid esinejaid, kes aga lähemalt osutuvad siiski „tavalisteks“. Suheldes akadeemilise Emaga vahetult, avastasin temas tohutu teaduspagasi. Mulle sai didaktikast paljutahuline – õpetajatöö kogemuste najal – tõsiTEADUSSE minek. Vaid pisut võrreldavat kohtasin Astrid Faustmanni üle 600-aastases Kölni ülikoolis 1993 kaitstud 300-leheküljelist väitekirja lugedes – mandri-Euroopa didaktika kontseptsioonidest (hõlpsasti kättesaadav muide TÜ raamatukogus).

Et olla didaktikas kahe jalaga maa peal, valdab Inge Unt lausa pisidetailideni pedagoogika AJALUGU, mis avab didaktika arengu looduspärase/teadusliku kulgemise (ka eksituste) tee. Nii kadus nüüd taas levinud „jalgratta leiutamine“. Selle taga oli Inge Undi mentor Aleksander Elango. Pedagoogika ajaloo (eriti reformpedagoogika) valdamine lubab didaktikal areneda teaduse (psühholoogia) fundamentaalsel teed... Eesti koolil oli alates 1920-ndate lõpust kuni 1990-ndate esimese pooleni (ehkki katkestusega) üha tugevnev teadus-

lik/rahvuslik alus, mis väärtustas just õpetajate ettevalmistust, eriti aga täiendõpet. Nii kujuneski ÜPUI (Ühiskondlik Pedagoogika Uurimise Instituut) Inge Undile lemmiklapseks...

Küsigem, miks pole meie, professorist pedagoogikadoktori Inge Undi tuhanded õpilased suutnud hoida Eesti kooli sel arukal teel? Vist ei mõistnud me toona RAHA ja VÕIMU kuratlikku seost kommertsmaailmas. Peeter Kreitzberg, kel näis Inge Undiga olevat „sama veregrupp“ (saanuks täna 70-neseks!), suutis ühe viimasena autoriteedi ja võimuga (!) äärmuslikke samme koolist eemale hoida. Pärast tema lahkumist Toonelasse oli tee arutuks laamendamiseks lahti. See kõik ei pisenda üldse Inge Undi hindamatut elutööd, hoopis vastupidi. Õnnelikud on need, kes läbi aegade on saanud temaga mõelda/arutleda õpetamise teemal...

ÕNNE sünnipäevaks, Inge Unt (kimbu kannikestega Helmest, küll pildil)! Õnne meilegi, kes koolis veel esivanemate kultuuri toel teadust väärtustavad! Põrgusse rahad ja moed! Aga ajaratat ei peata keegi, ütlevad just praktilised sakslased...

Peep Leppik, üks sünnipäevalapse akadeemilistest poegadest

15. detsember 2017.

**Andesta, Inge, oleme ju aastakümneid sina peal, kuid lugupidamisest ja austusest Sinu vastu ei saa ma avalikkuse ees sinatada. Meil üha leviv labanese-
mutsev sinatamine ei sobi Sinu kui ühe tõelise „Lenderi tüdruku“ (vabandust – Daami) avalikuks*

Kolmas kiri

Elame veel, meie Professor!

Söandan kasutada seda kulunud hüüatust sestap, et prantsuse kultuuri austajana, **Inge Unt**, mõistate selle Burgundia vanamehe sõnade sügavat tähendust. Või nagu ütles mu ema (Te vist kohtusite Helmes?), lähenedes 90-le: „Saage ka nii vanaks nagu mina, siis mõistate mind.“ – Ja mida päev edasi, seda enam mõistangi tagantjärele ema ja arvan, et Teidki, minu akadeemiline Ema, üha paremini ja paremini...

Loodan, et Te ei huvitu enam tänasest Eesti koolielust... Selle toimimises pole midagi rõõmustavat peale selle, et lapsed olgu pidevalt rõõmsad-õnnelikud... Varem oli selleks vahetund, nüüd kogu koolipäev. Psühholoogiat tundes, teate, et tõelise rõõmuni jõudmiseks on vaja raskuste ületamist – tulemuslikku tööd ... Kommertslik õpikäsitus (varem oli see didaktika, teadus) seda enam ei luba! Lõbu saavutamiseks peab õpetaja leidma uusi vigureid. Kas tunnis ka midagi omandatakse (kasvatusest rääkimata)? – Oleme ju PISA tulemustega (Soomes ei seo teadus neid kooliga) niikuinii tipus. Eksamidki segavad õnnelikku koolielu!

Kõik on muutunud. Ise olen näiteks lõpetanud oma vanade kolleegide matusetel-peiedel käimise. Lahkunute sugulased on seepärast isegi pahased olnud. Aga minu põhjendus on inimlik – nii jäävad nad mu mälestustesse ainult naerusuiste, kelmikate, irooniliste või ka nõudlikena... Kui juhtub, et lahkute enne mind Toonelasse, siis Teid, Inge Unt, ma ära saatma ei tule (ärge lootkegi!) – nii jääte Teiegi mu mällu endiselt ikka säravana! Arvan, et see rõõmustab ka Teid ennast praegu ja veel enam tulevikus... kui kohtate kasvõi Aleksander Elangot mõnel Elysioni väljal, aga sinna pole ju kellelgi kiiret... Elame veel!

Hingede aja lõpul tuletasid vanad üpuilased meelde, et olin viimastel aastatel prof Inge Undi sünnipäevaks Õpetajate Lehele väikese loo kirjutanud – kas ka tänavu? Loomulikult! Novembri lõpus Leedu, Läti ja meie emakeelse ülikooli juubelikonverentsil Tartus mõtlesin taas Inge Undile, kellele on eesti keel eriti kallis... Eestlasigi rõõmustas Tartus, et lätlased saavad 70% väitekirju kaitsta

emakeeles. Kui mõtlen meie pikale koostööle, siis ei kujutle, et oleksin pidanud 1990 oma väitekirja esitama-kaitsma võõrkeeles... Kuulen, kuis kolleegid meie ülikoolides vihjavad teadustööde taseme langusele just võõra keele tõttu. Oh, et mitte unustada – kunagised õpilased ja kolleegid ootavad Teie memuaare, Inge!

Aga tagasi vana mureliku burgundlase juurde: „Kuidas, tont võtaks, mööduvad päevad! Õnneks pole ma Tituse, tolle logeleja, tolle roomlase taoline, kes alati soigus, et oli oma aja kaotanud... olen rahul oma päevaga, olen selle teeninud.“

Palju õnne väarikaks sünnipäevaks, meie Professor, meie Inge Unt!

Peep Leppik, üks Teie akadeemilistest poegadest, arvukate õpilaste nimel (õnitlemas ikka Reedaga).

15. detsembril 2019.

Neljas kiri

Meie Inge Unt!

Ja jälle on üks aastaring täis saanud ... Teie (*resp.* meie) eas kulgeb aegki hoopis teistmoodi, kui kunagi minevikus, noorusest rääkimata... Aga sedagi saame teada alles siis, kui tohutu elukogemus seljataga ja kõike tehtut pole isegi endal võimalik kokku võtta-üldistada... Tehku seda teised, kui suudavad!

Mõeldes meie kunagisele koostööle ja mõttevahetustele, meenub ikka ja jälle 1990-ndate 1. pool, kui Eestis käisid veel sisulised vaidlused (nüüd on needki vaibunud, isegi ÜPUI suleti – pole ka juhendajaid) põhikooli ja gümnaasiumi uue õppekava ümber. Truuna toonasele TEADUSE vaimule ja pedagoogika ajaloo tundmisele, kuulsin Teid siis vähemalt kolmel korral sõna võtvat-ütlevat: „Enne üleminekut uuele õppekavale tuleb teaduslike meetoditega määrata meie õpilaste teadmiste TASE, siis on hiljem võimalik võrrelda...“ Seda muidugi ei tehtud, sest oli alanud pime Lääne jäljendamine ja moodsate „innovaatiliste“ projektipõhiste „teadlaste“ tsiteerimine, suurrahvaste elu ahvimisest rääkimata.

Vast kuulsite ise – üle nädala tagasi ütles ka Mika Keränen Vikerraadios, et HTMs pole ühtki inimest, kes praktilist õpetajatööd tunneks, kuigi suunavad koolides toimuvat. Mika töötas seal viis aastat ja on nüüd õpetaja Luunja koolis.

Siin me siis nüüd oleme ... Isegi meie gümnasistide arukus (*IQ*) on selle sajandi algul kukkunud lausa 8 (!) standartpunkti. Ja mis eriti hirmutav – sel teemal ei soovita isegi arutleda. Mida oleksite Teie, Aleksander Elango või Heino Liimets (kui piirduda tippnimedega) sel puhul toona öelnud-teinud? See oleks olnud ju ühiskonnas plahvatus, aga nüüd ... ei katkesta me isegi enese kiitmist!

Teie 90-ndal sünnipäeval paar aastat tagasi ütlesin välja soovi kohtuda ka 100-ndal juubelil (et Teie nime toel didaktika vallas võidelda). Ka arvukad õpilased-mõttekaaslased soovivad seda. Palju õnne sünnipäevaks, meie Inge Unt!

Peep Leppik (koos Reedaga), üks Teie akadeemiline poeg

15. detsember 2020.

Viies kiri

Hüvasti, austatud ja kallis Inge Unt!

15. detsember 1928 – 25. mai 2021

90-ndal sünnipäeval avaldasime Tartus soovi ka 100-ndal juubelil Sind õnnitleda, aga läks teisiti. Täna saadan Sulle viimase – hüvastijätku kirja ...

Saanud Inger Kraavilt teate Inge Undi lahkumisest, hakkasid mu käed vist esmakordselt elus värisema, sest see kevad on olnud meeletult raske. Minu elust on jäädavalt lahkunud kaks suurepärast naist ... Märtsis lahkus minu kallis Reet, kellega 55 aastat läbi elu rühitud ja lapsi kasvatatud ja nüüd Sina – minu hea akadeemiline Ema. Selles olukorras pole mõtet sõnadel Sinu pikast ja viljakast eluteest, sest sõnad on kaotanud niikuinii hetkel oma tähenduse ja jõu ...

Meie, Sinu kaasaegsed, teame Su teed Eesti pedagoogika radadel just didaktika, aga ka arengusühholoogia ja pedagoogika ajaloo vallas – oled põlvkonnast, kes käsitles lapse arengut terviklikult; nagu rõhutas Sinu võitluskaaslane akadeemik Heino Liimets – laps on integreeritud tervik. Koos toonaste mõttekaaslastega viisite ellu Aleksander Elango mõtet õpetajate uurimiskursustest, mille kujunes välja Ühiskondlik Pedagoogika Uurimise Instituut (ÜPUI). Oled ju rõhutanud, et just tänu üpuilastele valmis ka Sinu doktoritöö, mille kaitsmist Vilniuses mõni aeg tagasi ka Tartus meenutasime. Kuigi kuulasin Su loengut esmakordselt juba 60 aastat tagasi Tallinna Pedagoogilises Instituudis, algas meie PÄRIS (tänapäevane moesõna) teaduspõhine koostöö uurimiskursustel ja ÜPUIs. Aituma selle eest!

Professorina Tartus ja Tallinnas ning kateedrijuhatajana Tartus aitasid luua Eesti pedagoogikateaduse püsivundamenti. Küll tundub, et sellele alusele ei osata nüüd enam ehitada väarikat hoonet, aga loodame ikka – alus on ju tugev.

Kallis Inge, oled asumas oma viimasele pikale tee Elysioni väljadele, kus Sind ootab juba Aleksander Elango ja kõik need teised ... Head teed, meie auväärne akadeemiline Ema, loodame ikka kohtuda! See lohutagu Sinu peret ja sõpru ...

Peep Leppik,

paljude ÜPUI-lastega, osa pedagoogikateadlastega ja õpetajategi nimel, 25.mail 2021.

Tööd tehti enamasti seksiooniti, aga vaba aega nauditi koos

Foto: erakogu

EMAKEELEDIDAKTIKUTE SEKTSIOON

Aare Ristmägi

See oli 1986. aastal, kui tollases Nõukogude Õpetajas ilmus teade, milles kutsuti osa võtma ÜPUI juurde loodava keeledidaktikute rühma tööst. Nõnda saadeti sooviavaldused teele, peagi saabusid kutsed Värskasse uurimiskursustele. Moodustus ühine rühm Reet Selja juhtimisel. Emakeeleõpetajaid oli rohkesti ja nii moodustus meist emakeeledidaktikute rühm Tallinna Pedagoogilise Instituudi õppejõu Viivi Maanso juhituduna.

Uurimiskursused kestsid neli aastat, mil kohtuti suvel pärast koolitööd Värskas, kokkusaamisi oli ka talvisel koolivaheajal. Õppetöö oligi nagu õppetöö olema peab. Toimusid üldharivad ja ülddidaktilised loengud, ka vabariigi haridusjuhid külastasid meid ja kiitsid meie ettevõtmisi. Palju oli erialaseid loenguid, seminare. Loengutega esinesid mitmed hariduselu korüfeed, nagu Heino Liimets, Inge Unt, Peeter Kreitzberg, Viivi Maanso, Reet Selg ja paljud teised. Meie lektoriteks olid psühholoogid Voldemar Kolga, Ilmar Ebber, Peeter Tulviste. Kuulasime reisimuljeid Ameerikast Jaan Kõrgesaarelt, Leo Tõnissonilt Eesti õpilaste kunstinäituse korraldamisest Jaapanis. Põnevust pakkusid Astrid Neeme loengud-praktikumid, tema selgeltnägija võimed ja individuaalvestlused kursustlastega. Hirmutati ka arvestuste ja eksamitega. Ega need kontrollmeetmed nii ranged olnudki, aga omajagu ärevust ja põnevust tekitasid siiski. Üsna tõsised olime Olaf Prinita matemaatikaalase statistika arvestustöö eel, aga elasime sellegi üle. Aleksander Elango kui kohusetundlik vana kooli mees korraldas paaritunnise vestluse üldpedagoogilistel teemadel. Rääkis see, kes oskas. Pärast hingasime kergendatult nagu õpilased kunagi, kui raske katsumus seljataga. Kedagi järeltööle ei jäetud.

Nelja-aastase uurimiskursuse lõputööna pidi iga kursuslane esitama iseseisva uurimistöö ja selle ette kandma üldkoosolekul. Seejärel saadi vastav tunnistus ning samas ka otsus vastuvõtmise kohta ÜPUI täieõiguslikuks liikmeks. See kõik toimus juba 1989. aasta sügisel.

Uurimistööde valdkonnast on kirjutanud Viivi Maanso kogumikus „ÜPUI keeledidaktikast emakeeleseksioonini 1986–2001“:

Viivi Maanso

Foto: TLÜ Eesti pedagoogika arhiivmuuseum

Meie rühmaliikmed astusid uurimiskursustele sellal, kui Eestis nagu ka mujal olid keeleõppest kõneldes sagenenud sõnad tekst ja suhtlus ning järjest igapäevasemaks muutunud arusaam, et emakeeleõpetuski eesmärgistub ennekõike korrektse lugemise ja kirjutamise, kõnelemise ja kuulamise oskusena. Seetõttu oli nagu iseenesest mõistetav, et õigekirjavigade analüüsist või grammatika-teemade õpetamise metoodikast muutusid uurimusteski valdavamaks tekst ja lause, oskus küsida, kuulata ja kõnelda. Rühmaliikmete pärinemine Eesti erinevatest paikadest Hiiumaalt Tartuni ja Audrust Illukani ning üksteise aitamine on lubanud materjali koguda väga erisugustest koolidest ja kohtadest, mistõttu uurimustes avalduvad tendentsid peaks olema usaldusväärsed. Teine iseloomustav joon rühma töös on olnud uurimisprobleemaatika praktiline suunitlus: tegelda on püütud sellega, millest tõuseks otsetulu igapäevases õpetajatöös (lk 10–11).

Rühma ühissettevõtmiseks kujunes 1992. aastal korraldatud 1934. aasta ja 1992. aasta emakeeletestide võrdlus Eesti Vabariigis. Võrreldi 1934. a VI klasside ja 1992. a VII klasside tulemusi. Muidugi tuli 1992. aastal osa teste kaasajastada, samas püüti säilitada üldine küsitluslaad. Võrdlusmaterjal saadi vabariigi erinevatest paikadest, kursuselased võrdlesid testides tehtud vigu ja tulemusi omavahel. Lõppkokkuvõte oli küllaltki huvitav. Olgugi et vahepeal olid toimunud rängad ühiskondlik-poliitilised muutused, rahvaste liikumised jms, osutusid testide tulemused üsna lähedasteks.

1990. aastal koostas meie didaktikute rühm emakeeleõpetuse uue programmi ja sai auhinnaks 500 rubla. Rühma liikmed on aastate jooksul esinenud iga kolme aasta tagant ÜPUI konverentsidel ettekannetega ja koostanud õppematerjale. Suvistel kokkutulekutel enamasti Kosejõel ja Põltsamaal said uurimistöde materjalid läbi arutatud, soovitusi ja nõuandeid jagatud, vaieldud, nõustatud, üksteist kiidetud ja innustatud. Muidugi oli kõige selle eestvedajaks, korraldajaks, suunajaks, üsna sageli ka sundijaks (nagu koolilaste puhul ikkagi!) sektsiooni juhataja Viivi Maanso. Väga tore, et meie rühmaga on liitunud Tallinna Pedagoogikaülikooli lõpetanud noori õpetajaid. Ja kuigi aastatega ÜPUI-lastearv näitas kahanemist, siis meie pigem kasvasime.

Isiklikud meenutused

On tore lugeda Viivi Maanso koostatud „Eesti pedagoogika ja kooli“ LIII väljaandest (2001) kursuslaste mälestusi imelistest Värskasuvest. Tuli ju kokku erinevatest Eestimaa paikadest, mõnikord võeti kaasa lapsigi, kes omakorda leiutasid ühiseid ettevõtmisi ja sõlmisid tutvusi. Elati suurtes barakkides, õhtuti küdes saun, järve ääres oli ujumispaike ja paadilaenutamise võimalus, kolm korda päevas teenindati sööklas. Igal suvel toimus ekskursioon – Petserisse, Pihkvasse, Irboskasse, Põlvamaile. Iga kursus lõppes ühise lõkkeõhtuga, eelnevalt tuli metsast koos autojuht Pauliga lõkkematerjali hankida. Imelised olid meie komandandi Luule Herodesse lapsed, kes korraldasid vahvaid kontserte. Vahetevahel tuli igal rühmal oma eeskavaga välja tulla. Heaks sõbraks kujunes meile naabruses elav Paul Lehestik, tollane Põlva Keskkooli direktor,

tarkade pedagoogiliste artiklite kirjutaja, kelle hernepeenardes me maiustamas käisime ja kes meile Värskat ja selle ümbrust tutvustas.

Suureks ettevõtmiseks kujunes sõprussilla loomine Soome õpetajatega, eestvedajaks muidugi Viivi Maanso. 1990. aasta veebruaris külastas rühm Soome õpetajaid Tallinna, sama aasta mai alguse (6.–11. mai) kuumadel päevadel viibisime Helsingis. Külastasime eriilmelisi koole, käisime tundides, tegime läbi arvutiõpetuse kiirkursuse – paljud meist kohtusid esimest korda arvutiga! Tutvusime protsesskirjutamisega. Külastasime teatrit, vaheajal kuulsime, et Eestis kuulutati välja uued riiklikud nimed (kartsime juba, et oleme lindpriid Soomes!). Sõitsime 150 km kaugusele Valkeakoskelle – kaunis sõit läbi kevadise Soomemaa ja kohtumised sealse rahvaga. Ööbisime Soome ametikaaslaste juures nende kodudes. Kohtumisi küll üksikisikuti jätkus emakeeleõpetajate suvistel ekskursioonidel, ÜPUI konverentsidel, ka isiklikel kokkusaamistel jne.

Artikli kirjutamiseks on kasutatud „ÜPUI keeledidaktikast emakeeleseksioonini“ LIII väljaannet.

KIRJANDUS

Maanso, M. (2001). Viisteist aastat. *Eesti pedagoogika ja kool LIII: Keeledidaktikast emakeeleseksioonini 1986–2001*. Koost V. Maanso. Tallinn: EV HM, ÜPUI; lk 9–12.

Maanso, M. (2001). *Keeledidaktika uurimise kursustest emakeeleseksioonini. Eesti pedagoogika ja kool LVII*. Koost. V. Maanso. Tallinn: EV HM, ÜPUI, 46–48.

Viivi Maanso

Helin Puksand

Viivi Maanso (12. jaanuar 1929 – 11. aprill 2021) oli ÜPUI emakeeledidaktika sektsiooni juht ja hing, Eesti pedagoogikateadlane, eesti keele õpetamise asjatundja ja emakeele õpivara autor. Viivi elas ja töötas emakeeleõpetuse nimel: ta arendas õpetamise metoodikat, koostas õpivara ja juhendas põlvkondade kaupa emakeeleõpetajaid nii ülikoolis kui ka ÜPUI-s.

Viivi õppis aastatel 1947–1952 Tartu Ülikoolis soome-ugri keeleteadust ja kaitses samas 1970. aastal väitekirja „Ortograafiaoskus ja selle seos lugemisoskusega 5.–8. klassis“. Tööelu alustas ta Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituudi teadurina. Sellel kohal sai Viivi töötada küll vaid aasta – ta vallandati, kui tuli välja, et tema isa oli saadetud Siberisse. Pärast seda töötas Viivi emakeeleõpetajana Tallinna 16. keskkoolis, kus ta asutas soome keele ringi, andis välja kooli almanahhi ja juhendas õpilasuurimusi. Tema esimeste õpilaste seas oli ka hilisem üpuilane Mari Kadakas.

Viivi Maanso

Foto: Õpetajate Leht

Töö koolis mõjutas ka ärksa emakeeleõpetaja uurimishuvi. Oma esimese emakeeleõpetuse metoodika teemalise artikli „Õpilase stiili arendamisest“ avaldas ta 1960. aastal. 1961. aastal asus Viivi tööle Teaduste Akadeemia juurde loodud Pedagoogika Teadusliku Uurimise Instituuti, kus ta oli aastatel 1973–1989 emakeeletektori juhataja. Juba PTUI-s töötamise ajal hakkas Viivi õpetama Tallinna Pedagoogilises Instituudis (praeguses Tallinna Ülikoolis) emakeeleõpetajaid. 1989. aastal saigi temast põhikohaga emakeeleõpetuse dotsent, kuni ta 2009. aastal emeriteerus.

Viivi algatusel loodi Tallinna Ülikoolis emakeeleõpetuse professor. Tema ärgitusel asutati 2005. aastal emakeeleõpetuse infokeskus, mis organiseerib emakeeleõpetajatele koolitusi ja seminare ning kuhu kogutakse eesti keele ja kirjanduse õpetamiseks tarvilik õpivara ning käsikirjalised uurimused. Viivi oli ka eesti keele ja kirjandusõpetuse mõtteloo sarja „Eesti keele ruum“ algataja, koostaja, toimetaja ja muidugi ka autor. Sarjas on ilmunud Mihkel Kampmaa, Nikolai Remmeli, Johannes Valgma, Viivi Rukki, Eduard Vääri ja Leo Villandi pärandit jäädvustavad mälestuskogumikud, „Tekstide ja taustade“ VI number „Tekstiuurimus ja kool“. 2013. aastal Viivi 85. sünnipäevaks koostatud kogumik „Emakeel südames“, mis sisaldas tema õpilaste ja kolleegide meenutusi, Viivi taasavaldatud artikleid, teadustööde kokkuvõtet ja 321 nimega bibliograafia, millest 214 nimetust oli õppekirjandus (õpikud, töövihi-
kud, kontrolltööd, etteütused ja metoodilised juhised).

Peale emakeeleõpetuse oli Viivi huviks eesti keel üldisemalt ja terminoloogia. Ta osales vabariiklikus õigekeelsuskomisjonis paljude õigekeelsusotsuste tegemisel ja kirjakeele korrastamises. Tallinna Ülikooli teaduskeelekeskuses korraldas ta praktilisi kursusi teaduskeele- ja terminiküsimustes. Tänu Viivile ja tema heale kolleegile Inge Undile sai alguse ka eestikeelse haridusterminoloogia korrastamine. 2014. aastal ilmuski „Hariduse ja kasvatuse sõnaraamat“, mille koostamisel osalesid lisaks Viivile ja Ingele veel Tiit Erelt, Inger Kraav, Ulve Kala-Arvisto, Mari Kadakas, Eva Tamm ja siinkirjutaja.

Viivi oli seotud paljude organisatsioonidega: ta oli ÜPUI emakeeledidaktika sektsiooni juht, Eesti Emakeeleõpetajate Seltsi asutaja- ja auliige, Emakeele

Seltsi, Eesti Keeletoimetajate Liidu ning Eesti Akadeemilise Pedagoogika Seltsi auliige. Ta osales paljude emakeeleõpetusega seotud komisjonides, pärast Eesti taasiseseisvumist esimeste ainekavade koostamises ja integreeritud emakeeleõpetuse juurutamises. Viivi tegi koostööd Soome Emakeeleõpetajate Liidu ja haridusametiga, mis võimaldas tal olla kursis uuema erialakirjandusega.

Viivi Maanso panus eesti keele ja emakeeleõpetuse arendamisesse ei ole jäänud märkamata – Viivi tööd tunnustasid mitmed autasud: Valgetähe V klassi teenetemärk (2001), Wiedemanni keeleauhind (2004), vabariigi presidendi hariduspreemia (2011) ja kasvatusteaduslike tööde riiklikud preemiad 2009. aastal kogumike „Keele- ja koolimees Johannes Valgma. Artikleid ja bibliograafia“ ja „Nikolai Remmel eesti keelele ja koolile. Artikleid ja bibliograafia“ ning 2015. aastal „Hariduse ja kasvatuse sõnaraamatu“ koostamise eest.

ÜPUI emakeelsektsioon loodi PTUI emakeelsektori baasil. ÜPUI liikmeks sai esialgu Värska kursuste kaudu, kuid hiljem kutsus Viivi ÜPUI-sse ka ülikooli ärksamaid tudengeid. Veronika Mitting meenutab: „Minu jaoks oli Viivi pigem ülikooli õppejõud ja akadeemiline vanaema. Mu ÜPUI artiklid on ju ka pigem jupikesed siit ning sealt mu magistritööst, mitte spetsiaalselt ÜPUI jaoks tehtud uuringud-artiklid.“

ÜPUI töö koosnes sektsioonide tööst, mille ajal igaüks rääkis, kui kaugel ta asjadega on ja teised paralleelselt kuulasid ning pakkusid oma ideid. Mõned vanemad inimesed, kes ei olnud tehnikaga nii sina peal, andsid Viivile oma tööd paberil ning Viivi aitas neid arvutis vormistada ja muuta ka akadeemiliseks. Veronika Mittingu sõnul on Viivi olnud alati akadeemiline – tark ja väljapeetud. Isegi siis, kui rühmatööde ajal suurt enam midagi ei toimunud, oskas ta rühmatööde kokkuvõtte ajal jätta meie rühma töödest ikkagi lootustandva mulje. Viivit iseloomustab ka õppimisvõime, mida jätkus tal kõrge eani. Mäletan, kui ta uhkusega teatas, et tegi ÜPUI jaoks oma esimese PowerPoint ettekande – vanust oli tal selleks ajaks juba üle kaheksakümne.

Viivi on olnud innustav ja toetav kolleeg, kes on pakkunud häid ideid, juhtinud mitmeid ettevõtmisi, juhendanud paljusid uurimistöid. Oleme tänulikud, et meil oli võimalus teda tunda ja temaga koos tegutseda.

ÜPUI andis julguse luua

Epp Priimägi

Kui uurida tänastelt õpetajatelt, mis on täheühendi ÜPUI taga, siis ma kardan, et väga paljud neist pole sellest kunagi kuulnud. Ka need, kes käisid minuga samal ajal ülikoolis... Küll aga teavad vanemad kooli-inimesed. Mäletan Viivi Maanso ja Inger Kraavi lugusid, kus ÜPUI suvekool oli suisa tervete perede suvine tähtsündmus... Mina jõudsin sinna, kui tippaeg oli möödas, kuid sellegipoolest sai sellest minu arengus oluline verstaapost. See oli koht, kus kogunud toetasid noori ja rohelisi. Värskest ülikooli lõpetanuna oli suur rõõm olla kutsutud üpuilaste sekka – hea tunne oli olla märgatud.

Suvised kohtumised olid täis põnevaid teemasid ja loomisrõõmu. Nii põnev oli kuulata vanemate olijate kaasahaaravaid lugusid – sealt õhkus tarkust, kogemust ja samas väga palju loomisvabadust.

Mina olin tulnud just foorumteatri suvekoolist ja tulvil uusi ideid. Kuidagi jõudsimegi Piibe Leigeriga sinnamaale, et proovime midagi koos teha – võtsime ühe osa klassikat, teise osa kogemust, kolmanda osa nooruse uljust ja neljanda osa metoodiku tarkust - ja nii ta sündis: „Foorumteatri võimalusi kirjanduse õpetamisel (Anton Hansen Tammsaare „Tõe ja õiguse” I osa käsitlemise näitel)”. Just ülikooli lõpetanu jaoks oli see suur asi, et tema ideid märgati ja paluti lausa jagada metoodilises kogumikus.

ÜPUI-lastel jaoks ei olnud midagi uut õpilasi kaasavas metoodikas, küll aga oli see veel eelmise kümnendi lõpus veidi võõras praktiseerivate pedagoogide jaoks. Mina olin just mõned aastad tagasi lõpetanud ülikooli ja kirjutanud oma lõputöö teemal „Draamametoodika võimalused kirjanduse tunnis”. Piibe aga paistis silma oma põhjalikkuse ja loova lähenemisega, peale selle oli meil mõlemal XI klass, kus ei pääse üle ega ümber Tammsaarest.

Otsustasime panna noored suhtlema, tunnetama, tajuma, kogema. Alustasime sellest, et kohtusime Albu mõisas ja tutvustasime omavahel Tallinna ja Tartu noori – tegime neile tutvumismänge ja siis läksime üheskoos Vargamäele, kus samuti said noored koostegutsemist nautida.

See oli väärt kogemus nii õpetajatele kui ka õpilastele, vabariiklik koostöö, mis poleks sündinud ilma ÜPUI-ta. Kui poleks olnud organisatsiooni, poleks kogumikku ega vajadust artikli järele, poleks võimalik üksteist inspireerida ega koos luua...

Aeg muutub. Sel moel ei saanud organisatsioon kesta, aga see oli hea hüppe-
laud, suurepärane koht kontaktide loomiseks ja seal oli noorte õpetajate hoid-
mist ja tagant utsitamist...

Aitäh, Viivi Maanso, aitäh, ÜPUI!

FÜÜSIKA DIDAKTIKA SEKTSIOON

Lehho Jõumees

ÜPUI füüsika didaktika sektsioon moodustus 1983. a talvel, kui 1979. a alanud pedagoogika uurimistöö kursus loeti läbituks. See kursus loodi VÕTi juurde Linda Raudsepa juhtimisel. Samaaegselt alustasid füüsika õpetajate, matemaatika õpetajate ning muusika õpetajate sektsioonid, mida juhendasid vastavalt Vello Kornel, Aksel Telgmaa ning Jüri Plink.

ÜPUIs juhendas füüsikute kursust endiselt Vello Kornel, liitus ka osa matemaatika õpetajaid. Mitu aastat oli uurimisteenaks nn sünteesülesanded, mis genereeriti ülesande tekstidele suure hulga erinevate arvandmete lisamisega. Need olid esimesed katsetused elektronarvutite kasutamiseks füüsika õpetamisel (kasutati vist TPedI ja Nõo kooli arvutiparki).

Vist 1987. a algas entusiastlik haridusuuendus, mille esirinnas olid nii Eesti füüsikaõpetajad kui ka füüsikud ülikoolidest. ÜPUI füüsika sektsioon lülitus sellesse töö suure innuga. Meie juhi Vello Korneli kõrval lisandus rida uusi inimesi, nt Peeter Kreitzberg. Esimene tulemus oli uue käsituse alusel loodud originaalne 8. klassi füüsika õpiku optika osa. Hiljem jätkati tööd õpikute teiste osade autoritega.

Aksel Telgmaa

Foto: Õpetajate Leht

Jüri Plink

Foto: erakogu

ÜPUI-s juhendas füüsikute kursust endiselt Vello Kornel, liitus ka osa matemaatika õpetajaid. Mitu aastat oli uurimisteenaks nn sünteesülesanded, mis genereeriti ülesande tekstidele suure hulga erinevate arvandmete lisamisega. Need olid esimesed katsetused elektronarvutite kasutamiseks füüsika õpetamisel (kasutati vist TPedI ja Nõo kooli arvutiparki).

Vist 1987. a algas entusiastlik haridusuuendus, mille esirinnas olid nii Eesti füüsikaõpetajad kui ka füüsikud ülikoolidest. ÜPUI füüsika sektsioon lülitus sellesse töö suure innuga. Meie juhi Vello Korneli kõrval lisandus rida uusi inimesi, nt Peeter Kreitzberg. Esimene tulemus oli uue käsituse alusel loodud originaalne 8. klassi füüsika õpiku optika osa. Hiljem jätkati tööd õpikute teiste osade autoritega.

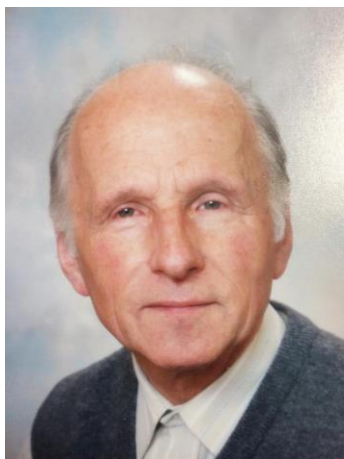
1994. septembri lõpus hukkus Vello Kornel parvlaeva Estonia katastroofis.

Peeter Kreitzberg võttis füüsikute juhtimise üle. 1993–1996 õppisin TÜ pedagoogikaosakonnas magistriõppes Peeter Kreitzbergi juhendamisel, mis lõppes 1996.a mais magistritöö “Loodusainete õppekava integratsioonitaotluste analüüs” kaitsmisega. Üks retsensentidest oli Aivo Saar.

Peeter Kreitzberg

Foto: erakogu

Aivo Saar

Foto: erakogu

Kuna Peeter Kreitzberg siirdus poliitikasse, siis liitus meie sektsiooniga Edgar Krull, kelle juhendamisel tutvusime täieliku omandamise printsiibi taotlemisega. Samas töötasime õppetöö eesmärgistamise taksonoomiaga (Bloom, jt). Koostöö Edgar Krulliga kestis lühikest aega, sest sektsiooni liikmete arv kahanes.

Umbes sel perioodil liitus meiega Aivo Saar. Koostöö temaga kestis kuni meie sektsiooni ja ÜPUI likvideerimiseni. Kuna füüsika sektsioon kuivas kokku, siis suveseminaride vaba aja üritustel liitusime didaktikutega. Olime ka lahkelt kutsutud Inge Undi juhitud didaktika sektsiooni piduõhtutele.

On paljutki, mida tasuks rõhutada ÜPUI seminaridel ja konverentsidel kuulust. Pole aga võimalik üle hinnata suurt hulka Eesti pedagoogide ja teadlastega peetud vestlusi ja aastatepikkust tutvust, mis kaasnes aastakümnete pikkusetevõimega ÜPUI-s – mitmed rahvarohkemad sektsioonid lõpetasid tegevuse, aga füüsikud tegutsesid lõpuni.

Kogumikes ilmus jätkuvalt meie väikese, aga elujõulise sektsiooni üllitisi. Peale ÜPUI kogumikus avaldatud artiklite valmis ka magistritöö, mille kaitses Kadri-Ly Trahv (2004).

Nende meenutuste kirjapanekuks olen tuginenud vestlustele Aivo Saare ja Kadri-Ly Trahviga, mille eest neile suur tänu.

KIRJANDUS

Trahv, K.-L. (2004). *Nüüdisaegne õpe loodusteaduste õpetaja seisukohalt [magistritöö]*. Juhendaja: Henn Voolaid. Tallinna Pedagoogikaülikool, kasvatusteaduste teaduskond, Haridusuuringute Instituut

ISIKSUSE ARENGU SEKTSIOON

Inger Kraav ja Kaie Holter

I periood (1962/72–1991)

Töörühma (seksiooni) nimetus pole päris tavapärane, aluseks pole võetud tavapära pedagoogika haru. Millest see nimetus tuli? ÜPUI loomise ajal olid pedagoogika n-ö kohustuslikud osad pedagoogika ajalugu, didaktika e õpetamise teooria ja kasvatuse teooria. Võib-olla kippus sõna *kasvatus* seostuma lapse liigse juhtimise ja sundimisega, võib-olla aga ka vältimatu täiendiga *kommunistlik*. Eesti kasvatusteaduse ajalukku vaadates äratub tähelepanu 1920. a ilmunud M. Uniweri „Kasvatusteadus“, mis käsitleb kolme valdkonda: 1. Üleüldised andmed (see osa sisaldas ka pedagoogika ajalugu). 2. Füüsiline kasvatus (lapse füüsiline areng, tervishoid, haigused). 3. Vaimline kasvatus (vaimne areng, arengupsühholoogia). Didaktika kohta pidi omaette raamat tulema.

Võib-olla oleks seksioone luues pedagoogika ajaloo ja didaktika kõrvale sobinud kasvatusteooria?

Jäi aga isiksuse arengu seksioon, mis vahel mõnevõrra võõristust tekitas.

Isiksuse arengu töörühma loojaks oli Heino Liimets. Sellest sai üks seksioone, mis on pidanud vastu kogu ÜPUI tegutsemisaja. Siiski elas rühm üle suuri muutusi – võrreldes nt ajaloo seksiooniga, kus liikmete arv küll tasapisi vähenes, aga järsku koosseisu muutust ei toimunud ja kõiki aastakümneid iseloomustas visa kohusetundlik uurimistöö, mille tulemuseks on kooliajaloo alaste publikatsioonide märkimisväärne hulk ja kõrge tase.

Isiksuse arengu seksioon oli rahutu ja liikuv. Muidugi oli sel oma liikmeskond, aga sagedasti tulid kuulama-osalema õpetajad ja uurijad siit-sealt – ÜPUI tööga tutvuma tulnud kohalikud õpetajad, uurimistööga tegelevad pedagoogid kõrgkoolidest, mõnest ettekandest huvitatud ÜPUI muudest seksioonidest. Oli neid, kes osalesid mõned aastad seoses mõne käsiteldava teemaga, avaldasid artikli või kaks ja kadusid – vahel liikmelisust lõpetades, sagedamini jäi aga osavõtt muude kohustuste või halveneva tervise tõttu aina harvemaks.

Igaüks end ÜPUI liikmeks ei vormistanudki, sest iga asjahuviline oli tegevuses niikuinii teretulnud. Tartu ülikooli pedagoogika aspirandid osalesid peaaegu alati. Hiljem peeti veel ühendust, huvituti ÜPUI-s toimuvast ja ilmuvatest kogumikest, aga n-ö statsionaarseks osalemiseks ei jätkunud enam kas aega, jõudu või tahtet.

Hetki Isiksuse arengu seksiooni tööst

Fotod: erakogu

Sektsiooni töös olid sagedased arutelud ja diskussioonid. Heinol oli ikka midagi uut rääkida, Nõukogude Liidu Teaduste Akadeemia liikmena oli ta kursis hariduselus toimuva või planeerituga. Ta tundis mujalt NSVL-st pedagoogikateadlasi, kelle huvid ja teadmised ületasid Liidus heaks kiidetu või isegi lubatu piirid, nii suutis Heino luua kasulikke püsikontakte. Need uuest ja uuendusist huvitatud inimesed käisid ka Eestis ja mõnikord isegi ÜPUI-s loengutel-seminarides, rühmas oli ju alati neid, kes suutsid räägitu külalistele vene keelde tõlkida. Rühmatöö, millest Heino kirjutas ja rääkis, võeti vastu ja realiseeriti mitmel pool NL-s isegi suurema innuga kui Eestis.

Helga Kurm ja Heino Liimets

Foto: e-varamu

1980-ndatel tuli suveseminaridel Heino Liimetsa sektsioonile ikka leida olemasolevaist suurim auditoorium. Võimalik, et ajapikku oleks rühm pooldunud või isegi alarühmadeks jagunenud, rühma liikmete huvid olid nii erinevad, et neid ühendas peamiselt Heino Liimetsale omane atraktiivsus ja uute teadmiste ning ideede hulk, mida ta alati pakkus. Ta oli ideede generaator, uut haarav ja uuendav. Tema juhendatavail on mälestusi kordadest, kus nad oma pooliku töö

Heinole lugeda olid toonud, seda tagasi andes soovitas juhendaja mingit täiesti uut valdkonda, millesse tuleks süveneda ja millest uurimistöös kirjutada-lähtuda. Idee oli alati hea ja ahvatlev, juhendatu süvenes asjasse, tegi lisauurimuse ja viis töö taas juhendajale. Tööd kiiresti sirvides (Heino oli kiire lugeja) märkis ta: „Ahaa, oledki selle valdkonna töösse sisse toonud.. Aga tead, mul on üks uus idee, just sinu teemaga ja sinu jaoks sobiv...“

Heino Liimets loengus

Foto: TLÜ Eesti pedagoogika arhiivmuuseum

See oli Heino Liimetsa juhendamise stiil... Tundub, et mõnegi uurimuse tegemine selle tagajärjel venis, aga vaevalt juhendatavad seda kahetsesid – oli rõõm juhendaja abil leida endale midagi täiesti uut, sellesse sisse elada - ja sellest edasi areneda

Heino Liimetsale oli iseloomulik oskus huvituda kõigest, jälgida, märgata, tahta teada kõike seda, mida ta veel ei teadnud – mida veel üldse ei teatudki. Niisiis oli uuritav valdkond lai ja uurimisobjektid kõige erinevamad. Mingil perioodil huvitus Heino Liimets koos Valdur Lulla ja Paul Lehestikuga raskes-tikasvatatavaist nagu siis öeldi. Hiljem hakati Ed. Vääri ettepanekul selle asemel kasutama terminit „kõurik“. Nn kõuriklus seostus sotsiaalse tõrjutusega,

teemaga, mida isiksuse arengu seksioon aastakümneid hiljem uuel tasemel uuris (Holter 1999, Kraav 1999; Lehestik 1966, Lehestik 1969).

Tol ajal kasutati vahel seksioonigi kohta nimetust raskestikasvatatavuse e. kõurikluse seksioon. Uuritavaid valdkondi oli aga palju rohkem, Heino Liimets tegeles sotsiomeetriaga, hoiakutega, koolikorralduse ja keeleõppe probleemidega – tänu laiale lugemusele suutis ta võtta oma juhendamisele äärmiselt erinevate teemade uurijaid. 1980-ndatel oli ta rühm suur ja haraline, nii et sel ajal sobis nimetus *isiksuse arengu seksioon* tegelikult päris hästi.

Heino Liimets loengul

Foto: e-varamu

1989 kaotas seksioon aga oma laia silmaringiga juhendaja. Suveseminaril pärast H. Liimetsa surma kogunes suurearvuline uurijate rühm ruumi, mis oli ette nähtud seksiooni tööks. Liikmeid oli palju, juhti ei olnud. Orvustunud osavõtjad käitusid erinevalt. Neil, kelle teema võis sobida mingisse muusse valdkonda, oli võimalik üle minna ajaloo, didaktika vm töörühma – seda tegid üsna paljud. Ülejäänud jäid äraootavale seisukohale. ÜPUI nõukogu (või mõned selle liikmed) pakkus võimalust rühma juhtima asuda Heino õpilastele Ulve Kalale ja Inger Kraavile. Et rühm oli sellal väga suur, siis jätkus juhendatavaid mõlemale, aga tegelikult polnud kumbki valmis rühma juhtima – ja

suurest rühmast jäi järele väike, mis tegelikult omamoodi otsast peale alustas. Neil aastail toimusid veel viimased uurimistöö kursused, seekord Paides. A. Elango luges seal pedagoogika ajalugu, Voldemar Kolga psühholoogiat. Olid ka ainerühmad, neil olid oma juhid. Kui kursus läbi sai, liitusid paljud ÜPUI-ga ja kursuste inimeseõpetuse töörühmast (seda juhtis I. Kraav) tuli tubli lisa isiksuse arengu kahanenud sektiiooni. Inimeseõpetus oli tollal vastloodud aine segase tulevikuga – õpetajaid polnud selleks koolitatud, sest aine polnud veel õppekavas, aga õppekavasse ei tahetud panna ainet, mille jaoks polnud ei kvalifitseeritud õpetajaid ega mingitki õppekirjandust. Kõik tuli veel välja töötada. Isiksuse arengu töörühma inimeseõpetuse probleemid sobisid arengu rühma – nautides nii võimalust jätkata tööd kursustel käinud inimeseõpetusehuvilistega.

II periood. Isiksuse arengu töörühma tegemistest 1992–2021

Nii kujuneski Heino Liimetsa lahkumise järel rühm välja selliseks, nagu ta oli viimastel aastakümnetel. Neist, kes uurimiskursused inimeseõpetuse erialal läbisid, tulid isiksuse arengu töörühma M. Kasemets, M. Parv ja S. Kärner, kes vastavaid aineid juba koolis õpetas ja ise õpikuid kirjutas. Rühma lisandus ka TÜ kasvatusteaduste KÕ lõpetanud. Tegevusse tõid uut hoogu K. Holter, R. Juks, E. Kristjan, A. Kaasik jpt. Ühistöö staažikate üpuilastega nagu E. Allese, K. Indre, E. Makrjakov, J. Vene jt. sujus tõrgeteta.

Isiksuse arengu töörühm

Foto: erakogu

Jüri Vene

Foto: Tartu Tamme Kool

Kaie Holter

Foto: Õpetajate Leht

Tegelikult olid rühma liikmete huvid ja uurimisteemad väga erinevad, uuriti suuri (K. Holter; E. Kristjan) ja väikesi lapsi (E. Leštšenko). Mõni uurija tegeles enda poolt valitud, endale huvipakkuva temaga, nt Tartu keemiaõpetaja ja direktor J. Vene, kes kuulus rühma juba Heino Liimetsa ajal. Ta osales suveseminarides, kui vähegi sai. Me kõik olime pettunud, kui keemiaõpetajate päevad olid ÜPUI suveseminariga samadel päevadel, siis pidi ta end kahe koha vahel jagama. Alati tuli ta oma õppeaasta jooksul tehtud tööga, jagas seda rühma liikmeile lugemiseks ja ootas rühma arvamusi-soovitusi.

Uudsete ja vähetuntud temadega tegeles Christi Sepp, kes õpetas eesti keelt Krimmi eestlaste lastele ja süvenes probleemidesse, mis tekkisid eesti keele õpetamisel võõrkeelena. Aeg-ajalt nägime suveseminaridel U. Kala – eriti kui I. Kraav oli sunnitud puuduma seoses ettekandega kuski kaugel maal toimuvall konverentsil. Rühm selle all ei kannatanud, Ulve või Kanni kogenud ÜPUIlastena pakkusid rühma liikmeile vaheldust ja tulid kõigega hästi toime.

Osa isiksuse arengu sektsioonist 2005. Endel Kristjan, Silva Kärner, Erika Makrjakov, Kaie Holter, Inger Kraav, Jüri Vene

Foto: erakogu

Mõnel korral leiti rühma jaoks ühine uurimisteema ja suur osa rühma liikmeist pühendus sellele (nt juba jutuks olnud sotsiaalse tõrjutuse teema). Igal juhul olid arutelud kasulikud ja mõtlemapanevad,.

Enamasti andis ÜPUI välja kogumikke, mis sisaldasid erinevate rühmade töid. Üks põhjus selleks oli see, et töötasime n-ö konverentsist konverentsini – iga kolme aasta tagant oli konverents ja seal oli hea näidata, mis vahepealsel ajal ära on tehtud.

Inger Kraav

Foto: erakogu

Võis ka ühe rühma tööd omaette kaante vahele koguda. 1999. a andis meie isiksuse arengu töörühm oma töödest välja „Eesti pedagoogika ja kool LI : Õpilase isiksuse areng ja sotsiaalne tõrjutus“. See sisaldas 11 meie rühma liikme artikleid. 23 lk sellest haarab kokkuvõtte suuremast uurimusest, mis väärinuks omaette kaante vahele saamist: Riina Juks „Halastusliikumine Eesti Vabariigis“. Artikkel lähtub halastuse kui kõlbelise tundmuse olemusest, rõhutades, et erinevalt kaastundest ajendab halastus tegutsema ja abistama. R. Juks annab põhjaliku ülevaate lastele suunatud heategevusest Eesti Vabariigis enne 1940. aastat – materjal on ta enda poolt kogutud ja ilmselt paljudele lugejatele üllatav.

Mahukas artiklis „Inimeseõpetuse aine ajalugu ja teoreetilised alused“ käsitleb Silva Kärner inimeseõpetust, mis on unikaalne ainete tsükkel ja sellisel kujul just Eestis välja töötatud. Ainetsükli väljatöötamise ajal tuli otsustada, kas ja kuidas pakkuda kõlblusõpetust, milline seos on sellel usuõpetusega, kui palju ja mis vanuses vajavad õpilased käitumis- ja kombeõpetust, kui suure osa kogu inimeseõpetusest peaks haarama terviseõpetus (oli neid, kes pidasid õigeks 100%). Psühholoogiat ja perekonnaõpetust oli varem pakutud fakultatiiv-ainetena, ka nende saatus oli 1990-ndatel arutluse all.

Isiksuse arengu töörühm 2001

Foto: erakogu

Ka järgmistest kogumikest leiab artikleid, mida on kahju lugeda teades, kui vähesteni jõudsid need kirjutised – suure hoole ja vaevaga, oma vähesest vabast ajast tehtud, oma koolide materjali põhjal oma probleemidest ajendatuna.

On kahju, et ÜPUI suutis küll pakkuda võimalusi sisukate, arvestatavate uurimuste tegemiseks, suutis tagada ka nende vormistamise artiklitena, aga ebapiisavaks jäi saadud teabe viimine lugejateni.

Suveseminari, nii pikk või lühike kui see oligi, mahutus ikka ka ÜPUI ühine piduõhtu. Kombeks oli seda sisustada omaloominguga. Isiksuse arengu töörühmas oli enamasti Silva Kärner see, kes staažika õpetajana suutis panna rühma koos esinema. Selleks oli tal ikka valmis ka mõni ajakohane salm. Mõned näited neist:

Töörühma tutvustus (1999)

Inimesed-isiksused – kokku inimisiksused.

*Kas veel kuskil leidub neid,
kes isiksusteks ei pea meid?...*

*Nüüd Inger juhib ja õpetab visalt
ja Kanni vahele tarkusi lisab.*

*Me mõtleme koos - on tõde ses loos,
sest nii saab valmis üks üllitis-noos.*

*Jüri meil arukalt õpse uurib
ja Endel kutsehuvisid puurib.*

*Margol ja Evil alusharidus hobiks
ning Silvale inimeseõpetus sobib.*

*Erikal - Kaiel on mureks see kava,
mida on kutseharidusel vaja.*

*Ruth on halastav, siiras ja tasane -
nii me grupp on üldiselt vagane.*

*Soovime lusti ja lõbusat meelt
Et kindlalt saaks astuda uurimisteel*

*Täname kõiki, kes täna on siin,
sest teiega olla pole üldsegi piin.*

(Autor Silva Kärner 1999)

Rühm üpuilasi suveseminaril

Foto: erakogu

05.08.2004 ÜPUI suveseminaril lõpuõhtul sai isiksuse arengu töörühma tervituskõne koostatud ühiselt viisil, mida vahel laste sünnipäevadel kasutatakse (eraldi väljamõeldud täiendid lisatakse valmis teksti nimisõnadele). Kõne kujunes selliseks:

Meie PIKA isiksuse arengu rühma SULNID liikmed, tervitavad tänasel HÄGUSA ÜPUI HALJAL pidupäeval oma OMANÄOLISI kaaskondlasi. Oleme NILBELT rõõmsad, et KURATLIKULT harukordne tava on meid hoidnud koos LOLLAKALT pikki aastaid. BRILJANTNE kasvatusteema on olnud KADEDALT aktuaalne enne ja nüüdki. ÕUDSELT värskendav oli kuulata SEKSIKATE juubilaride VÕIKAID etteasteid. KARISMAATILINE õppekava on jätkuvalt KIRGLIKUKS probleemiks VÄRELEVAS tänases koolis, ERITI kui mõelda KERGEMEELSELE inspekteerimisele ja EDEVATE inspektorite TAHMASELT võrratule tööle. Soovime kõikidele TERASTELE ÜPUI-lastele KÜNKLIKKU peotuju ja jätkuvat RASEDAT sünergiat edasi tegutsemiseks.

ÜPUI 2001 juuni Jüri kiriku juures

Foto: erakogu

Rühm hoidis selle vana teksti alles, seda kasutati tuju tõstmiseks järgnevatel aastail, kui miski ei läinud nii nagu tahtsime (seda juhtus sageli) – see aitas alati.

Isiksuse arengu töörühma liikmed Põltsamaa roosiarias

Foto: erakogu

ÜPUI suveseminarid lühenesid, kunagisest paarist nädalast sai nädal, siis hakati nädalatki kärpima. Sellest oli kahju – pikem suveseminar andis rohkem võimalusi sisukateks arutlusteks ja igapäevase valmiva uurimuse käsitlemiseks rühmas. Ükskõik, kui palju või vähe päevi koos saadi olla, püüti üheskoos käia tutvumas seminaripaika ümbritsevate paikadega.

Veskijärv Nõos kooli lähedal oli suveseminari päevil hästi kasutatav – kes ujus, kes jalutas, kes tegi tervisejooksu ümber järve

Foto: erakogu

30. juunil 2009. a toimus suveseminar Nõos – Nõo jäigi paljudeks aastateks tavaliseks kohtumispaigaks, sest Nõo RG auditooriumi kaasaegne varustatus kõigi tehniliste seadmetega ja korralik ühiselamu pakkusid parimad võimalused tööks. Vaba aega sai veeta kooli ümbritsevas pargis, lähedal oli ka järv. ÜPUI-laste ühiseks koosviibimiseks said Silval paberile taas kiiruga mõned read

*Nüüd Nõos on kohtumine üle aja
Siin pargis asub Ingerigi maja
Meid kokku tuli kaks pluss kuus -*

*Ja Ester meist on kindlalt täitsa uus.
Me soovime täna, et kokku saaks lugu
Mis näitab me kahekümneaastast nägu.
Las särab grupis isiksuslik joon
Ja püsib ikka uurimuslik soon.*

Nagu näha, tunnetab Silva rühma vanust alates sellest ajast, kui ta ise ja enamus rühmaliikmeid alustasid tegevust ÜPUI -s.

KIRJANDUS

- Holter, K. (1999). Kodu materiaalne olukord õpilase eluviisi mõjutajana. *Eesti pedagoogika ja kool 51: Õpilase isiksuse areng ja sotsiaalne tõrjutus*. Tartu, lk 75–81.
- Kraav, I. (2001). Isiksuse arengu töörühm ÜPUI ajaloos. *Eesti pedagoogika ja kool LIV: Nelikümmend aastat õpetajaid-uurijaid*. Koost. V. Eksta. Tallinn: EV HM, ÜPUI, lk 25–41.
- Kraav, I. (1999). Sotsiaalne tõrjutus sotsiaalpedagoogilise probleemina. *Eesti pedagoogika ja kool 51: Õpilase isiksuse areng ja sotsiaalne tõrjutus*. Tartu, lk 5–6.
- Lehestik, P. (1966). Sotsiaalselt tõrjutud õpilastest ja nende kujunemise iseärasustest. *Nõukogude pedagoogika ja kool 2: Tartus 21.–23. märtsini 1966. a. toimunud pedagoogikaalase konverentsi materjalid*. Tartu, lk 59–67.
- Lehestik, P. (1969). Tõrjutud asendis õpilaste hilisemast arengust. *Nõukogude pedagoogika ja kool 3: Tartus 27.–29. märtsini 1969. a. toimunud pedagoogikaalase konverentsi materjalid*. Tartu, lk 85 –89.
- Uniwer, M. (1920). *Kasvatusteadus*. Tallinn: Warrak.

Minu ÜPUI-ga seotud teekond

Kaie Holter

Sündisin 03. 04. 1945 Põlvamaal, Mõtstare talus.

Kuna sündisin nõukogude võimude poolt tagaotsitava Eesti Vabariigi sõjaväelase Voldemar Kana kolmanda lapsena, siis hirmude tõttu püüdis ema leida võimalusi lapse tähelepanust kõrvale jätta ning minu esimeseks perekonnanimeks õpetajana töötava ema juurde 6-aastaselt kooli minekul sai ema neiupõlve nimi.

Ema töötas õpetajana, last ei olnud kuhugi jätta ja nii võttis ema mind tööle kaasa. 1. klassi õpetaja oli nõus võtma mind oma tundidesse. Lõpuks oli selge, et kõik, mis oli tarvis teha või õppida, oli mul pidevalt korralikult tehtud ja õpitud ning nii tuli tõdeda, et 1. klassi õpingud on edukalt läbitud. Sain ka tunnistuse.

Ema osutus võimude silmis siiski kahtlaseks inimeseks, ta vallandati töölt õpetajana ja pidi hakkama kolhoosnikuks-tööliseks. Ka kaotas ta õpetajale ettenähtud elupaiga.

3. klass tuli mul läbi teha sugulaste juurest Mõtstare talust 7 km kaugusel asuvas Karaski koolis.

Mäletan, et üksinda kooliteed ei käidud kunagi – ikka mitmekesi. Küll oli vihma, tuisku, päikest, kibuvitsamarjadest rõõmu tühja kõhu korral jms.

Õppeained	Edukaidamine tippnõu					Üht. kaksik- sõde
	I võ- rast	II võ- rast	III võ- rast	IV võ- rast	Aasta- lõike- sõde	
1. Eesti keel suuline	5	5	5	5	5	
kirjalik kirjanduslik lugemine	5	4	4	4	4	
2. Eesti kirjandus						
3. Ajalugu						
4. Konstitutsioon						
5. Vene keel suuline						
kirjalik						
6. Vene kirjandus						
7. keel	5	4	4	4	4	
8. Aritmeetika						
9. Algebra						
10. Geomeetria						
11. Trigoneetria						
12. Loendusõpetus						
13. Maastadus						
14. Astronoomia						
15. Füüsika						
16. Keemia						
17. Patoloogiline						
18. Loogika						
19. Joonistamine ja joon- estamine	4	5	4	4	4	
20. Laulmine	4	5	5	5	5	
21. Kehaline kasvatus	5	5	5	5	5	
22. Lastehoold, pedagoogika	5	5	4	4	4	
23. Kirjandus						
24. Lõpetus						
25.						

	I tipp- võistlus	II tipp- võistlus	III tipp- võistlus	IV tipp- võistlus	Kokku punktide
Puudunud täisõppepäevi	3	1	13	—	17
Sealhulgas vahendataval põhjal	3	1	13	—	17
Puudunud täiskõigis tunde	—	—	—	—	—
Sealhulgas vahendataval põhjal	—	—	—	—	—
Hilinemised	—	—	—	—	—
Käitumine	5	5	5	5	
Õpetaja-klassijuhataja allikori	Kõrvaldada, Kõrvaldada, Kõrvaldada, Kõrvaldada				
Õpilase vanema või hoolitsaja allikori	Kõrvaldada, Kõrvaldada, Kõrvaldada, Kõrvaldada				
Aasta lõppkokkuvõtte (võistlus) üle lähevate klassi võistlus- eksami, lühikese aja jooksul teiseks aastaks välja heidetud	Võistlus II klassi				
(Kooli print)	Shina				
Otsus stigist	(Kooli direktori allikori)				
(Kooli print)	(Kooli direktori allikori)				

Kaie 1. klassi tunnustus

Alates 4. klassist aitas mul koolis käia emaema, kes elas tol korral Eesti NSV alla kuulunud Petseri linnas, kuhu oli ehitanud Petseri haiglas töötava arstist abikaasaga maja. Eestikeelne õppetöö toimus Petseri 7-klassilises koolis. Vanaema võttis julguse kokku ja laskis mind kooli sisse kirjutada minu isa perekonnanimega Kana.

1958. aastal õnnestus emal leida Tartus elamispiind, ta sai tööd Tartu Era tänava Väikelastekodus ja mina asusin õppima alates 8. klassist A. H. Tammsaare nimelises Tartu 1. Keskkoolis. Direktoriks oli ajaloolane Allan Liim, kelle võimas hää l kostis vahetunnil läbi korruste.

Koolist on jäänud ülimalt positiivseid mälestusi. Tänutundega meenutan tolleaegsetest õpetajatest oma klassijuhatajat ja saksa keele õpetajat Laine Mutti (Mihkel Mutti ema), keemiaõpetaja Söödet, kelle õpetamisuskust siia maani imetlen; eesti keele õpetaja Palgit, füüsika õpetaja Tanimäed, matemaatika õpetajat Kivistikku. Keskkooli lõpetasin 1962.

Tegelesin kooli ajal akadeemilise sõudmisega. Saavutasime vabariigis esikoha ning jõudsime isegi NSV Liidu noorte esiridadesse.

Kool soovitas mul minna Tartu Ülikooli keemiat õppima, aga sisseastumiseksamite ajal olid meil Kiievis võistlused. Seega õppima minna ei õnnestunud, tuli minna tööd otsima. Esimesed tööotsingud polnud sugugi lihtsate killast. Olin värskelt keskkooli lõpetanud ja vajasin tööd, aga muidugi ei olnud mul otse koolipingist tulnuna erilisi oskusi. Sain 22 eitavat vastust, enne kui mind jutule võeti. Keskhariidust ei tundunud kellelegi tarvis olevat, oskusi aga küll. Neid meil ei olnud. Lõpuks saime klassiõega Tartu Konservitehasesse hooajataöolisteks.

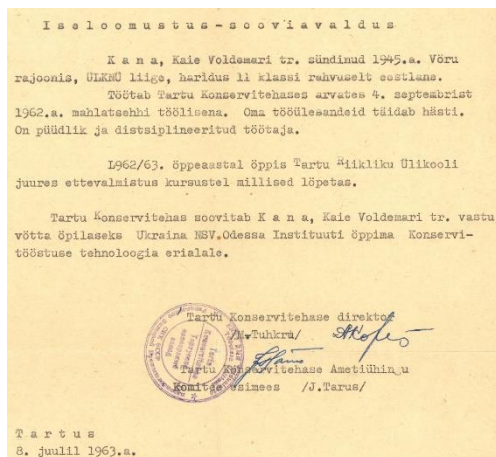
Samal ajal astusin Tartu Riikliku Ülikooli ettevalmistuskursustele (1962/63).

Ühel heal päeval tuli personaliülem Padevest ja ütles, et värskelt keskkooli lõpetanuna pean minema ettevõtte suunamisega Tallinnasse eksameid tegema ja siis Odessasse toiduainete töötlemise ja külmutamise tööstuslikku tehnoloogiat õppima.

1963–1968 õppisin Odessa Toiduainete- ja Külmutustehnoloogia Instituudis. Tagasi Eestisse tulin viie aasta pärast diplomi, tütre ja mehega. Toiduainete tööstuse ministeeriumi tõendiga komandeeriti mind, Odessa toiduainete töötlemise tehnoloogia ja külmutustööstuse Instituudi konserveerimise eriala lõpetanud, Tartu Konservitehase käsutusse töötama meistrina palgaga 80 rbl kuus. Tehasel tuli mind kindlustada elamispinnaga suuruses, mis vastab kehtivale seadusandlusele. Kohale saabumise aeg: 1.veebruar 1969.

Oli lisatud, et noored spetsialistid, kes on lõpetanud kõrgema või kesk-eriõppeasutuse, on kohustatud töötama vastavalt ministeeriumi määramisele neile määratud kohtadel vahetult tootmise alal vähemalt 3 aastat. Selle aja jooksul on ettevõtete ja asutuste juhatajatel keelatud ära kasutada noori spetsialiste haldusaparaadis, samuti neid ümber paigutada töökohtadele, mis ei vasta õppeasutuses omandatud erialale.

Töö laabus. Et saada luba sõita turismigrupi liikmena 1984. a Saksa Demokraatlikku Vabariiki, oli tarvis taotleda ettevõtte direktori, parteiorganisatsiooni sekretäri ja a/ü komitee esimehe poolt kinnitatud ja allkirjastatud iseloomustus-soovitus. Sellest võib lugeda:

Soovituskiri

Sm. Kaie Holter töötab Tartu Konservitehases 1962. aastast. Lõpetanud stipendiaadina Odessa Toiduainete töötlemise ja Külmutustehnoloogia Instituudi 1968. aastal, töötab Kaie Holter tehases tehnoloogiainseneri ametikohal.

1975. a jaanuaris edutati K. Holter pooltoodete tsehhi juhataja ametikohale. Täiendanud juhtimisalaseid teadmisi ENSV Kergetööstuse Ministeeriumi Õp-pekombinaadis ja ENSV MN Rahvamajanduse Juhtide ja Spetsialistide Kvalifikatsiooni Tõstmise Instituudis asus tehase töökorralduse vaneminseneri ametikohale.

Omades kõrgemat eriharidust ja vajalikul määral juhtimisoskust, tuleb ta oma tööga hästi toime.

Peale otseste töökohustuste võtab Kaie Holter aktiivselt osa ühiskondlikust tööst tehases. Ta on tehase TTÜ teaduslik sekretär 1974. aastast, ametiühingu aktivist, rahvakontrolligrupi ja sanitaarsalga liige. ELKNÜ liige 1959. aastast kuni 1973. a-ni.

Tubli kutsealase töö ja aktiivse ühiskondliku tegevuse eest on K. Holterit autasustatud ENSV TTM poolt 29. aprillil rinnamärgiga „IX viisaastaku eesrind-

lane“, on avaldatud kiitust tehase käskkirjades, antud aukirju ja premeeritud rahalise preemiaga.

Kaastöötajatega suhtlemisel korrektne. Kasvatab kahte last.

K. Holter orienteerub küllaldaselt sise- ja välispoliitilistes küsimustes, moraalselt kindel.

K. Holter on turismigrupi liikmena viibinud 1978. aastal Bulgaaria Rahva-vabariigis ja 1981. aastal Ungari ja Tšehhoslovakkia Rahvavabariikides.

Käesolev iseloomustus-soovitus on koostatud 12. 02. 84.

Tartu Konservitehase administratsioon ja ühiskondlikud organisatsioonid soovivad Tartu Konservitehase töötajal Kaie Holteril sõita Nõukogude turismigrupi liikmena Saksa Demokraatlikku Vabariiki.

Käesolev iseloomustus-soovitus on läbiarutatud ja kinnitatud tehase partei-organisatsiooni büroo koosolekul 1984. aastal 16. veebruaril

protokoll nr. 2 ja ametiühingukomitee koosolekul 1984. aastal 21. veebruaril protokoll nr. 77.

Kui olin mõnda aega toiduainetetööstuses inseneridiplomiga tsehhijuhatajana töötanud, siis selgus, et kvaliteetse toidu tootmise eelduseks ettevõttes on hari-tud tööline. Tuli taotleda vastava eriala õpetamist uues ametikoolis.

See õnnestuski, aga oli vaja ka õpetajat. Soovijaid ei leidunud ning nii tuligi mul endal asuda õppemeistri ametikohale Tartu Kutsekeskkoolis nr 44.

Mitmed juhtumid kooli argielus viisid arusaamisele, et pedagoogiline haridus aitaks töös õpilastega olla enesekindlam ja arvestatavam. Ajendiks sai seik õppenõukogust, kus oli arutluse all ühe noormehe koolist välja viskamine. Proovisin komisjoni ümber veenda, mäletasin noormeest sisseastumiskatsetelt ja teadsin, et kogu tema kodune toetusvõrk on üks vanaema. Küsisin, et kuulge, kuhu me ta saadame? Kui kari täiskasvanud inimesi ei saa ühe noormehega hakkama, kuidas peaks siis üks vanaema toime tulema?

Paraku ei olnud mul õppenõukogus hääleõigust, sest mul puudus pedagoogiline haridus. Otsustasin pikemalt mõtlemata astuda Tartu Ülikooli pedagoog-

gika eriala õppima. Seda võimaldas hiljuti avatud õppekava, õppima võeti just kõrgharidusega õpetajakutseta inimesi, kes vajasisid oma töös kasvatusteaduste-alaseid teadmisi. Sain koolipoolse loa ja alustasin õpinguid kaugõppes 1991. a sügisel. Tolle noormehe aga võtsin enda juurde elama, ta lõpetas kooli ja sai soovitud elukutse.

Mina sain uhke diplomi õppekava täies mahus lõpetamise kohta Tartus 17. juunil 1994. a.

Õppimine oli väga huvitav ja võimaldas saada I preemia pedagoogika alal 1994/95. õa üliõpilaste teadustööde vabariiklikul konkursil. Töö juhendajaks oli kasvatusteadlane Inger Kraav.

Uurimustöö „Kodu materiaalne olukord õpilase eluviisi mõjutajana“ empiiriline algandmestik on kogutud Eesti, Soome, Rootsi ja Norra kooli õpilaste küsitlusega. Kokku said küsitluslehe 519 õpilast. Nendest vastas 483. Küsitlus toimus 1992. ja 1993. aastal. Eestis küsitleti nii kesk- kui ka kutsekooli õpilasi, mujal ainult kutsekoolide õpilasi. Uurimusest selgus, et kodu mõju on otseselt seotud kogu ümbritseva sotsiaalse keskkonna mõjudega, selle majandusliku potentsiaali, poliitiliste võimaluste, ajaloolis-kultuuriliselt kujunenud ühiskondliku arvamuse ja käitumisreeglitega.

1995. aastal liitusin ÜPUI isiksuse arengu töörühmaga.

Suuresti tänu osalemisele ÜPUI töös sain koolis atesteerimiskomisjoni otsusega vanemkutseõpetaja ametijärgu I. Sain ka tänukirja 1995. aasta õppegruppide eduka juhendamise ja lõpetamise eest, suutsin koordineerida õpilaste praktikatöid Soomes, luua koolis õpilaste uurimisgrupp „Õpilane uurijana“ ning seda juhtida, tulemusi analüüsida ja kokkuvõtteid teha.

Jätkuv osalemine ÜPUI töös tõi 1999. aastal kaasa otsuse koostada ainekavad õppeaastateks 1999/2000 kutsepsühholoogias põhikooli baasil õppijatele, tootmise organiseerimises põhikooli ja keskhariiduse baasil õppijatele, toiduainete töötlemises põhikooli baasil õppijatele. 2001. aastal valmis valikaine „Toimetulek ja edukus“ õppekava.

TARTU ÜLIKOO

AKADEEMILINE ÕIEND

LISA DIPLOMILE nr. 000083

KAIE HOLTER, sündinud 3.04.1945
ÕPPEKAVA: PEDAGOOGIKA

ÕPPEAINE	MAHT APT	HINNE	KUUPÄEV	ÕPPEJÕUD
1	2	3	4	5
Haridussuendus	1	arvestatud	10.06.92	Salundi
Kasvatusteooria	3	väga hea	18.01.92	Kraav, Indre
Kursusetöö	2	arvestatud	15.06.92	Salundi
Pedagoogika ajalugu	3	väga hea	12.09.92	Priimalgi
Pedagoogika uurimismetodid	3	rahuldav	08.06.92	Mikk
Pedagoogika uurimismetodid	2	arvestatud	08.06.92	Mikk
Psühholoogia	2	arvestatud	16.01.92	Lauk
Suhtlemispsühholoogia	4	arvestatud	10.06.92	Indre
Terviseõpetus	2	väga hea	18.06.92	Veldi, Kaarma, Kudu
Andragoogika	2	väga hea	08.02.93	Indre
Arenangupsühholoogia	3	hea	12.02.93	Kraav
Didaktika	3	väga hea	02.04.93	Pedastsaar
Haridussuendus	1	arvestatud	15.06.93	Salundi
Koolitõpsus	1	väga hea	09.06.93	Indre
Koolitervishoid	1	arvestatud	16.06.93	Kudu
Kursusetöö	2	arvestatud	30.05.94	Salundi
Lugemise ja kirjutamise psühholoogia	3	arvestatud	17.06.93	Kraav
Pedagoogiline praktika I	2	arvestatud	07.06.93	Kraav
Pedagoogiline praktika II	2	arvestatud	14.06.93	Indre
Perekonnaõpetus	3	väga hea	07.06.93	Kraav
Suhtlemispsühholoogia	4	väga hea	14.06.93	Indre
Võrdlev pedagoogika	3	arvestatud	06.06.93	Kukemelk
Õppeprotsessi psühholoogia	2	hea	11.06.93	Krull
Eripedagoogika alused	2	väga hea	02.02.94	Reinmaa
Kõnekunst	2	arvestatud	27.01.94	Palamets
Haridusteooria	2	arvestatud	04.02.94	Kreitzberg

RA 000294

Akadeemiline õiend

Aastal 2002 tegime kogu koolis õpilaskonna küsitluse tubaka ja narkootikumide teemal töörühmaga „Õpilane uurijana“.

ÜPUI isiksuse arengu sektiiooni töö Inger Kraavi juhtimisel andis motivatsiooni analüüsida igapäevast elu koolis. Uurisime õpilaste huve, vajaduste rahuldatust, õpilaste heaoluga seotud probleeme ja võimalusi nendes abi leida. Minu jaoks oli koolitusel saadu ja uurimustes väljaselgitatu alati otseses seoses praktilise tööga, püüdsin seda õpetajana ja juhendajana rakendada pedagoogilises töös.

Tegin ettekande 2002. a jaanuaris toimunud ÜPUI juubelikonverentsil, 2015. a toimunud ÜPUI konverentsil „Muutuv kool uuriva õpetaja pilgu läbi“, esinesin ettekandega „Kutsekooli õpilase nägemus oma heaolust“.

ÜPUI kogumikes olen avaldanud viis artiklit, neist mõned koos sektsiooni-kaaslase Erika Makrjakoviga. Artiklite nimekiri on leitav kogumikus „Eesti pedagoogika ja kool“ LXI (lk 35–36). Oma töid olen aga avaldanud mujalgi, tähelepanuväärseim neist on suur sõnastik:

Pealkiri: Toiduainete töötleja seletav sõnastik kutseõppijale

Autor: Kaie Holter

Kirjastus: European Union Information Centre

Linn: Tallinn

Aasta: 2003

Originaalkeel: eesti keel

Lehekülgi: 244

Sisu kirjeldus: Sõnaraamat on illustreeritud lugemismaterjal, mis sisaldab seletusi ka eriala toetavate õppeainete – tööseadusandlus, majanduse alused, tootmise organiseerimine, asjaajamine, klienditeenindus, keskkonnakaitse, mikrobioloogia, bioloogia, keemia, toiduhügieen ja -ohutus, toitumise alused, kvaliteediõpetus, tööohutus, esmaabi, psühholoogia, eetika, arvutiõpetus – oskussõnade kohta. Lugupidamisest ajalooliselt püsivate keeleliste väärtuste vastu on toodud ka mõned üldlevinud ladinakeelsed tabavad väljendid.

Oma teenete tõttu on Kaie on saanud järgmised äramärkimised ja aunimetused:

2002. a sai Kaie Holterist Tartu linna aasta õpetaja – Aasta Õpetaja 2002

2013 – Hea kolleeg

2014 – Meie Meister

2016 – Aasta suunaja

2017 – Hea Sõna Meister

2020 – Elutöö preemia

Kool on teda iseloomustanud nii:

Aastate jooksul on Kaie olnud tuhandete õpilaste jaoks teenäitaja, toetaja, julgustaja. Tema energia, elutarkus, rõõmsameelsus ja heatahtlikkus on lisaks õpilastele suunanud ka paljude töötajate isiklikku arengut. Just Kaie vedamisel avati kunagi toiduainete tehnoloogia osakond ning ta on olnud ka kooli tugikeskuse loomise juures.

- *Hindamatu elukogemusega, empaatiline, positiivne, tasakaalukas ja harmooniat loov kolleeg, kes leiab, et kõik, mis juhtub, on millekski vajalik;*
- *Kaie on õpilaste tugi ja kindlus, kes püüab mõista ja aidata ka kõige keerulisematest olukordadest välja tulla, sest kuskil on alati valgus;*
- *Tõeline professionaal oma töös – ühekorraga nii psühholoog, pereõde kui sotsiaalpedagoog, kelle hea sõna suudab kõigil päeva särke panna.*

Kolleegid on tema puhul esile tõstnud erakordset mõistmisvõimet ja oskust end korraga nii samastada kui kehtestada. Ta armastab tööd lapsevanematega ning on ainus kooli tugitöötaja, kes saadab peredele paberkanalil kiituskirju eeskujulike laste kasvatamise eest. Kaie sõnul on tal lihtne õpilasi mõista, sest tema enda kogemuste pagas on üsna rikkalik ning ta on loomult asjade endast läbi laskja. Ometi oskab ta siingi piiri tõmmata: „Ma ei saa kellegi teise elu elada. Kuskilt kõrvalt ei saa juhtida inimest, kui inimene ise oma olukorda ära ei tunneta. Ennast peale surudes ei saa aidata,“ tõdeb ta. Küllap on just selline eluterve hoiak ning õpitud tehnikate oskuslik rakendamine hoidnud Kaiet läbipõlemise eest.

2020.a. rahvusvahelisel õpetajate päeval anti Tartu Kutsehariduskeskuses aasta õpetaja tiitlite kõrval välja veel üks eriline tunnustus: elutööpreemia. Preemia pälvis kooli pikaajaline õpetaja ja sotsiaalpedagoog Kaie Holter.

On öeldud, et Kaie on kutsehariduskeskuse raudvara. Kui järele mõelda, on ta tegelikult rohkem nagu maavara: oluline, asendamatu ja tundub, et ka ammendamatu. 34 koolis töötatud aasta jooksul ei ole tema armastus oma töö, kolleegide ega õpilaste vastu grammigi kahanenud. Kaie silmad pilluvad endiselt sädemeid ja kulumise märke ei paista kusagilt. Selline see meie Kaie ongi: üleni siiruviruline ja kullakarvaline.

Jätkab Kaie ise:

Olen kutsehariduskeskuses töötanud ühtekokku 34 aastat. Olen kogu aeg siin majas olnud, muudkui vaatan, kuidas tullakse ja minnakse. Või jäädakse. Mulle tundub, et kooli jäävad pidama need, kes armastavad ja pühenduvad natuke rohkem kui teised.

Mul on 75 eluaasta jooksul olnud vaid 2 töökohta: 17 aastat Tartu Konservitehases ning 1985. aastast siiani Tartu Kutsehariduskeskuses (endises 44. Kutsekeskkoolis). Kõigi peetud ametite loetlemiseks tuleb siiski kahe käe sõrmed appi võtta. Kool nõuab pidevat liikumist, enesetäiendust ja arengut – kool on keskkond, kus polegi võimalik pikalt paigale seisma jääda, sest ümberringi on kõik pidevas liikumises. Ainult tunne, mis koolimaja seinte vahel püsib, on jäänud samaks.

PSÜHHODIAGNOSTIKA JA ERIPEDAGOOGIKA SEKTSIOON

Helle-Mall Kadajas

Psühhodiagnostikaga on ÜPUI-s tegeldud selle algusest peale. Uurimistöodes kasutati massiliselt ankeeti, mille abil koguti andmeid õpilaste arengu, huvide, arvamuste jms kohta, aga ka sotsiomeeetrilist (õpilaste staatuse ja suhete määramiseks grupis) ja ainetesti. 1970-ndatel aastatel kujunesid huviobjektideks psühholoogilised testid (nt võimete ja isiksusetestid). Tulemuste statistiline töötlemine jäi oskuste ja võimaluste puudumise tõttu siiski kesiseks (arvutusi tehti käsitsi) ja käis paljudel üle jõu.

Kalju Toim

Foto: erakogu

Sektsioon töötas algselt pedagoogilise psühholoogia sektsiooni nime all Enn Koemetsa ja Kalju Toime juhendamisel, hiljem aga tuntud testispetsialisti ja propageerija Juhan Sõerdi eestvedamisel. Kaheksakümnendatel aastatel nimetati pedagoogilise psühholoogia sektsioon psühhodiagnostika sektsiooniks, mille keskseks ülesandeks seatigi mitmesuguste diagnostiliste mõõtmisvahen-

dite (nt vaimsete võimete, isiksuseomaduste, lugemiskiiruse ja -oskuse testid jms) väljatöötamine, katsetamine ja standardiseerimine. Sektsiooniliikmete poolt uuritavad valdkonnad tulenesid hariduse ees seisvatest probleemidest ja nõudlusest.

Laboris: Helle Põldmaa, Juhan Sõerd ja Helle-Mall Kadajas

Foto. erakogu

Nii näiteks hakati 1970-ndatel kõikjal Eestis pühendama tähelepanu õpilaste kutsesuunitlusele. Sektsioonis vaheldus suur hulk liikmeid, kes vastavalt oma huvidele ja vajadustele keskendusid kutsesobivuse mõõtmiseks oluliste testide (nt kutsesobivuse test) väljatöötamisele ja normeerimisele.

Töö testidega jätkus ka 90-ndatel, kui sektsiooni juhatanud Juhan Sõerd meie hulgast lahkus, ja psühhodiagnostika sektsiooni etteotsa asus Helle-Mall Kadajas. Toimus jälle suur teemade ja liikmete vaheldumine. Paljud leidsid uued huviobjektid ja läksid teistesse sektsioonidesse. Rühma liikmete arv tõusis siiski 18-ni, sest sektsiooni kutsuti suur hulk koolipsühholooge, kelle ametikoha loomise ja töö suunamisega koolis oli alustanud Juhan Sõerd. Koolipsühholoogid hakkasid tegelema neile igapäevases psühholoogitöös eettulevate probleemidega (nt õpiraskused, koolivägivald jm). Jätkus ka töö võimete ja isiksu-

setestidega. Nii töötati välja uued normid J. Sõerdi 5.-9. kl õpilaste vaimsete võimete testile (Kaljo Pilt, Olga Boitsov), mis tehti ajakirjanduse kaudu kättesaadavaks kõikidele koolipsühholoogidele.

*Psühhodiagnostika ja eripedagoogika sektsiooni juhataja Helle-Mall Kadajas
ja didaktika sektsiooni juhataja Inge Unt*

Foto: erakogu

1996. a toimus jälle suur muutus sektsiooni temaatikas ja liikmeskonnas. Nimelt ühendati psühhodiagnostika ja eripedagoogika sektsioonid (eripedagoogika juhendaja Viivi Neare loobus), moodustus psühhodiagnostika ja eripedagoogika sektsioon (juhendajaks jäi H.-M. Kadajas). Eripedagoogid (Helma Täht, Aime Mölder, Hele-Mall Lüütsepp jt) tegelesid aastaid hariduslike erivajadustega õpilaste probleemidega (nt kutseõppuri kõne eripära, õppekavade kohandamine õppi ja erivajadustele jm) ja töötasid välja õppimisel vajalikke abimaterjale. Psühholoogid jätkasid varem alustatud teemadega omas

valdkonnas. Nii nt uuris Hugo Tartlan paljude aastate jooksul Tallinna Polütehnikumi õpilasi (nende õpimotivatsiooni, kutsesobivust ja kutsevaliku põhimõtteid). ÜPUI pikaajaline liige Viivi Eksta jätkas oma tööd fikseeritud seadumuse karakteristikute avaldumise eripärast (isiksusetüüpidest) meie oludes.

Artikleid enamiku eespool nimetatud uurimuste läbiviimise ja tulemuste kohta võib leida ÜPUI arvukatest kogumikest ning ajakirjandusest.

RÜHMI ÜPUI AJALOOS, MIDA ENAM POLE JA VÕIB-OLLA POLNUDKI

Inger Kraav

Peale praeguseni vastu pidanud töörühmade on ÜPUI ajaloos lühemat või pikemat aega tegutsenud huvitavaid ja edukaid rühmi veelgi. Vahel on olnud isegi raske tajuda töörühma piire: mõneski suuremas sektsioonis tekkis mingist valdkonnast huvitunute rühmi, mis võisid, kuid ei tarvitsenud muutuda iseseisvateks. Kui huvilisi oli piisavalt palju ja leidus keegi, kes sobis rühma uurimistööd juhtima-juhendama, siis võis rühmitus pidama jääda, tegutseda ja suureneda. Juhtus ka nii, et mõni teaduslikku tööd teinud või tegev asjahuviline (uurimiskogemusega, tavaliselt kõrgkoolis töötav isik) tuli ÜPUI-sse mõttega luua oma rühm, tuli ehk isegi koos mõttekaaslastega, et asuda koos uurima – aga asi ei toiminud, tulija pettus ja lahkus. Põhjused olid sageli üldinimlikud: töö- ja elukoha vahetus, suur koormus põhitööl, tervisehäired, perekondlikud sündmused jm. Viimane koos rühmaga tulnu oli Mare Müürsepp, aga ÜPUI töö oli siis juba languses, nii et koostöö ÜPUI-lastega jäi kahjuks lühikeseks.

Väga hästi näitab neid sujuvaid üleminekuid ja rõhuasetuste muutusi pikka aega tegutsenud rühma töös Helle-Mall Kadaja artikkel (eelmine artikkel käesolevas kogumikus): kuidas pedagoogilisest psühholoogiast sai psühho-diagnostika, kuidas sellega liitus eripedagoogika, samas mingil perioodil aktuaalne kutsesuunitlus omaette rühma ei tekitanud ega pääsenud isegi rühma kaasnimetuseks. Valdkondade lõimumisele viitab ka 1985. a ilmunud „Nõukogude pedagoogika ja kool“ XXXIV pealkiri: „Uurimusi eripedagoogikast ja -psühholoogiast“.

Mõned isiksuse arengu töörühma uurimisvaldkonnad olid lähedased või puudutasid riivamisi psühhodiagnostika ja eripedagoogika rühma töövaldkondi, lähenemisviisi jäädes erinevaks.

Mare Müürsepp

Foto: erakogu

Uurimiskursuste ajal võttis tegevusest aktiivselt osa Enn Koemets, pidas loenguid ja seminare õpipsühholoogiast, lapse arengust jm ning võttis osa kõigest, mis ÕPUI-s toimus. Koos Kalju Toimiga löid nad pedagoogilise psühholoogia sektsiooni. Pärast Enn Koemetsa surma 1973 telliti õpetajate, kolleegide ja eriti ÕPUI-lastest jõududega temast bareljeef, mille koht on olnud TÜ pedagoogika osakonna (või selle järeltulijate) valdustes – algul peahoones, siis Ülikooli 16 (rahvakeeli marksumajas), siis Salme tänava õppehoones. Pedagoogika osakond muutis nime ja kolis, E. Koemetsa pilt sai uue koha.

Enn Koemetsa bareljeefi avamine TÜ Salme-tänava õppehoone Koemetsa-nimelises auditooriumis. Kolm põlvkonda kasvatusteadlasi – Enn Koemets, Siiri-Liisi Kraav ja Inger Kraav

Foto: erakogu

Vahest ehk kõige enam oli psühhodiagnostika ja eripedagoogika ehk pedagoogilise psühholoogia töörühma temaatika seotud isiksuse arengu algaegade temaatikaga. Heino Liimets oli tollal eriti huvitatud nn raskestikasvatatavusest, kõurikute eripärast, arengust, kasvatuses ja keskkondlikest mõjudest, seda uuriti tema juhendamisel ka Tartu ülikoolis. Heino organiseeris koguni kartooteegi, kus olid kõikide uurijate (ülikooli- ja ÜPUI-poolsete) poolt leitud ja uuritud õpilaste kohta põhilised andmed. Väidetavasti oli ta moodustamas uurimistöö jätkamiseks ÜPUI-s omaette sektsiooni. **Raskestikasvatatavuse töörühma** kuulunuks mitmeid tugevaid uurijaid, nt V. Lulla, P. Lehestik, H. Kurm, L. Päss, A. Viitar jt, igaüks neist tegeles (koos oma kaaslastega) kõurikluse eri aspektiga ja nende kõikide selleteemalisi artikleid avaldati ÜPUI kogumikes.

ÜPUisse kuulus kogu olemasolu aja jooksul arvukalt koolieelse kasvatuses tegelevaid uurijaid, lasteaiakasvatatajaid või sellest vanuseastmest mingil muul põhjusel huvitatuid. 1980-ndatel tegutses Taimi Tulva juhtimisel ÜPUI **koo-**

lieelse kasvatuse probleemgrupp. Taimi Tulva koostatud 1982. a ilmunud „Nõukogude pedagoogika ja kool XXVI: Koolieelse kasvatuse sõlmprobleeme“ pakub artikleid koolieelikute psühhofüsioloogilise eripära, arengu ja arendamise, hoiuga harjumise, kooliküpsuse olemuse ja arvestamise kohta. On üllatav, et selle kogumiku artiklite autoritest ainult üks avaldas veel ühe artikli (ühes hilisemas kogumikus ja siis juba hoopis uuel teemal). Omaette töörühm lakkas olemast, edaspidised uurijad ja kirjutajad kuulusid muudesse rühmadesse, nt Mare Torm avaldas artikleid eelkoolipedagoogika ajaloost

Vanuserühmadest olid mitmete uurijate huviobjektiks 1. kooliastme e algklasside õpilased. Mitmel korral ÜPUI pika ajaloo jooksul tundus, et need uurijad moodustavad omaette rühma, aga rühm jäi tekkimata – algklassid ei lakanud uurijaid huvitamast, aga et uurimine oli alati seotud mingite konkreetsete näitajatega, siis sobis uurija vastavalt ka nt didaktika, isiksuse arengu vm sektsiooni.

Omanäoline, tugev ja viljakas sektsioon moodustus Kalju Lehe käe all, seda juba uurimiskursuste ajal, nii et ÜPUI esimese, Eiseni poolt kinnitatud nõukogu üks liige oli just Kalju Leht. Tema töörühm oli **esteetilise kasvatuse uurimisgrupp**.

See rühm jõudis välja anda kaks kogumikku: 1976 „Nõukogude pedagoogika ja kool“ XIV ja 1980 „Nõukogude pedagoogika ja kool XX: Esteetilise kasvatuse küsimusi“.

ÜPUI direktor Heino Liimets nendib 1980. a kogumiku saatesõnas, et esteetiline kasvatus loodetakse Eestis olevat arvestataval järjel, ent *selle ala uurimise jaoks on alati leidunud jõude vähem kui napilt. Selline olukord suurendab kõnealuse probleemigrupi vastutust ja ehk ka au* (Liimets 1980, 3). Töörühm oli küllalt rohkearvuline ja kokkuhoidev. Suveseminaride argielus paistsid nad silma n-ö oma joone, oma eripäraga. See, mis nad teha jõudsid, oli hea – kahju vaid, et tegevusaeg jäi lühikeseks.

Õpetaja uurimise tööühma olemasolu on märksa küsitavam kui eelnimetatud rühmadel. On ootuspärane, et kui tegemist on pedagoogika uurimise instiituudiga, siis ei pääse kuidagi mööda küsimustest õpetaja kohta: õpetaja eripära, isiksus, hoiakud, suhted õpilaste ja nende vanematega jne.

Tõsiasi on see, et ÜPUI-s tehti mitmeid uurimusi õpetajaga seotud teemadel, ilmus ka publikatsioone, nt Helgi Laht kirjutas 1969–1978 ilmunud kogumikes õpetajast tema suhetes ja õpilaste hinnangutes. Kindlat, püsivat töörühma, mis oleks pikemat aega vastu pidanud, siiski ei tekkinud.

Õpetaja uurimise töörühma juhiks sobiv uurija oli ÜPUI-s küll olemas, lugupeetud ja armastatud: Milli-Irene Pedajas. Tema loengud ja ettekanded, põimitud luule ja muusikaga, olid haaravad ja põnevad, ta toetus tollal raskesti kättesaadavale kirjandusele, teda taheti kuulata. Tema ja ta lähemad kolleegid (R. Uring, V. Rea, H. Lieberg, P. Rammo) töötasid välja uurimismetoodikat ja organiseerisid õpetajate uurimist, keskendudes õpetaja isiksusele, uurides õpetaja karakteri- ja temperamendiomadusi ning füüsilist ja vaimset tervist. Õpetajat käsitlevaist artikleist on koostatud 1988. a ilmunud „Nõukogude pedagoogika ja kool XXXIX: Eesti NSV õpetajate psühholoogilisi karakteristikuks“. Järgnevad artiklid, mis sama rühma uurijad koostasid, ilmusid juba muis väljaandeks.

Ja töörühm, mida ei olnud, aga mis oleks võinud olemas olla – **kasvatuse töörühm**. Artikleid kasvatuses, eriti väärtuskasvatuses ja kasvatusmeetodeist kogumikes ilmus (nt M. Inno, M. Ronimois, H. Ojasild, K. Saks, E. Soodre, J. Vene jpt), aga enamasti põimituna muu temaatikaga, nt 2011. a T. Kadajase sisukas artikkel „Kooli kasvatusülesandest kuue koolijuhi tõlgendusel (kvalitatiivne uuring)“.

Võib-olla see pidigi nii olema – mingil moel, mingil viisil oli ikka ja alati, kõigis seksioonides kogu uurimistöö taustaks kasvatusteaduslik lähenemine.

KIRJANDUS

Kadajas, T. (2011). Kooli kasvatusülesandest kuue koolijuhi tõlgendusel (kvalitatiivne uuring). *Eesti pedagoogika ja kool LX*. Tallinn: ÜPUI, 109–135.

Nõukogude pedagoogika ja kool 39: Eesti NSV õpetajate psühholoogilisi karakteristikuid. Tallinn, 1988.

Nõukogude pedagoogika ja kool XXXIVi: Uurimusi eripedagoogikast ja – psühholoogiast. Tallinn, 1985.

Nõukogude pedagoogika ja kool XXVI: Koolieelse kasvatusesõlmprobleeme. Tallinn, 1982.

Nõukogude pedagoogika ja kool XX: Esteetilise kasvatusesõlmprobleeme. Tallinn, 1980.

Nõukogude pedagoogika ja kool XIV. Tallinn, 1976.

Mõned väarikad daamid loengute vaheajal Kose-Uuemõisas: Maria Tilk, Inge Unt ja Kanni Indre

Foto: erakogu

ÜPUI KONVERENTSIDE JA SUVESEMINARIDE TEMAATIKA LÄBI 30 VIIMASE AASTA

Silva Kärner

- 1990–1994 ettevalmistuskursused tegevõpetajatele: pedagoogiline uurimistöö** (Tallinnas Haridus- ja Teadusala Töötajate Majas).
- 1994 suveseminar Põltsamaal.** Uus õppekava ja sellega kaasnevad töökorralduslikud muutused. Toimus ka ekskursioon Viljandi kanti.
- 1995 suveseminar Põltsamaal.** Variõppekava (Inge Unt). Ajalehe kui õppevahendi kasutamise võimalustest koolis (Viivi Maanso). Mihkel Rebane õpetas väitlemist.
- 1995 ÜPUI aruandekonverents.** Tallinna Pedagoogikaülikooli Sakala tänava õppehoones. Hariduse paradigmad. Isiksuse kujunemine õppekavade kaudu. Õpilase loovuse seosest isiksuse omadustega.
- 1996 suveseminar Põltsamaal.** Isiksusekesksus koolis. Kohtumine haridusminister Jaak Aaviksooga.
- 1997 suveseminar Tallinnas.** Nüüdisaja haridusprobleeme. Riigieksamid (diskussioon) Kohtumine haridusminister Mait Klaasseni ning Talvi Märjaga riigikogu kultuuri- ja hariduskomisjonist.
- 1998 suveseminar Põltsamaal.** Õpetajate didaktika-alased hoiakud (Peep Leppik). Kohtumine haridusminister Mait Klaasseniga.
- 1998 ÜPUI konverents Tartus.**
- 1999 suveseminar Kose-Uuemõisas.** Andekus. Laste surfamine internetis.
- 2000. suveseminar Kose-Uuemõisas.**
- 2001 suveseminar Kose- Uuemõisas.** Kool kui kasvatusasutus. Ekskursioon Jüri ümbruses.
- 2002 ÜPUI konverents Tartus.** 40 aastat ÜPUI tegemisi.
- 2002 suveseminar Värskas.** Ülevaade XX sajandi hariduspoliitikast.
- 2003 suveseminar Kose-Uuemõisas.** Õpioskused. Uurimuse planeerimine, küsimustike koostamine mahajäämuse põhjuste selgitamiseks.
- 2004 suveseminar Kose-Uuemõisas.** Sotsiaalne kasvukeskkond. Kodukasvatust tänapäeval.

- 2005 ÜPUI konverents Tartus HTM-i saalis.** Mitterahuldavate hinnete järsu tõusu põhjuseid 8. ja 9. klassides – HM tellitud suuruurimuse aruanne.
- 2005 suveseminar Kose-Uuemõisas.** Õpilaste heaolu.
- 2006 suveseminar Kose-Uuemõisas.** Õpitulemuste kontroll ja hindamine (Mare Oja). TIMSS, PISA, OECD. Ekskursioon: KUMU, Laidoneri muuseum.
- 2007 suveseminar Kose-Uuemõisas.** Rahvuskasvatus ja integratsioon Eestis. Kohtumine haridusminister Tõnis Lukasega.
- 2008 suveseminar Kose-Uuemõisas.** Õpilase vaba aeg. Uurimisvahendi koostamine.
- 2008 ÜPUI konverents Tallinnas.** Õpetajalt õpetajale.
- 2009 suveseminar Nõo Reaalgümnaasiumis.** Muudatused koolides. Õpilaste vaba aja uurimine. Tutvumine Nõoga – Heino Rannapi tagasivaade Nõo muusikaelule. Riikliku õppekava arendamine (HTM kantsler Kalle Kütis).
- 2010 suveseminar Nõo Reaalgümnaasiumis.** Infotehnoloogia kasutamine ja sellest tulenevad ohud.
- 2011 suveseminar Põltsamaal.** Väärtuskasvatus.
- 2012 suveseminar Nõo Reaalgümnaasiumis.** Pedagoogiline uurimistöo kui väärtus.
- 2013 talveseminar Tartu Haridusteaduste Instituutis.** Lapse heaolu uurimuse meetodika fikseerimine.
- 2014 suveseminar Nõo Reaalgümnaasiumis.** Õppekavad ja variõppekavad.
- 2015 ÜPUI konverents Tartus.** Muutuv kool uuriva õpetaja pilgu läbi.
- 2015 suveseminar Tartus.** Muudatustest koolis.
- 2016 suveseminar Nõo Reaalgümnaasiumis.** Ekraanimeedia ja laps.
- 2017 suveseminar Nõo Reaalgümnaasiumis.** Infotehnoloogiast koolis.
- 2018 suveseminar Nõo Reaalgümnaasiumis.** Digivahendite kasutamine koolitöös.
- 2018 Inge Undi juubeliseminar: I. Unt 90. TÜ, koos EAPS-iga.**
- 2019 suveseminar Nõo Reaalgümnaasiumis.** Õpilase individuaalse arvestamine õppe-kasvatustöö korraldamisel (kaasamine).
- 2019 sügiseminar Tartu Kutsehariduskeskuses.** Õpilase individuaalse arvestamine õppe-kasvatustöö korraldamisel.

2020 veebiseminar. Uurimistöö võlu ja valu.

2021 Lõppkonverents Tartu, HTM.

Vaheajal Nõo RG ees, kus toimusid ÜPUI viimaste aastate seminarid

ÜPUI-lased

Fotod: erakogu

III osa. ÜPUI loojang

ÜPUI VIIMASED AASTAD VIIMASE JUHATUSE SILMADE LÄBI (2018–2021)

Silva Kärner, Kaja Kalmus

Aastal 2018 lõppes ÜPUI eelmise juhatuse tööaeg, millesse mahtusid sisukad suveseminarid ja kogumike väljaandmine.

Aeg oli keeruline. ÜPUI liikmed, kes olid tegevust alustanud juba uurimiskursuste algaegadel ja aastakümneid vapralt kaasa löönud, hakkasid väsima. Mitmed sektsioonid olid kahanenud miinimumini, aktiivsemalt jätkasid veel ajaloo (juh. H. Põldoja), didaktika (juh. Sirje Pihlap) ja isiksuse arengu (juh. I. Kraav) sektsioon, vastu pidas ka loodus- ja reaalainete sektsioon (juh. Eesti vanim tegutsev füüsikaõpetaja A. Saar).

Silva Kärner

Foto: Naiskodukaitse

Tööd alustades mõtlesime, millised peaksid praegusel ajal olema ÜPUI funktsioonid.

ÜPUI suveseminaride ja kogumike väljaandmise tähtsus seisneb minu arvates tegevõpetajate kaasamises uurimisprotsessi ning nende poolt uuritu jäädvustamises (toimetaja märkus: artiklis kajastab mina-vorm Silva Kärneri mõtteid-mälestusi) Kahju, et suuremate uurimiste tegemiseks ei ole uurivaid õpetajaid piisavalt kaasatud ega nende tööde tulemusi arutatud. Käesoleval ajal vajaks uurimisinstituut tööks uut indu ja nooremate õpetajate soovi liituda meiega uute uurivate õpetajatena.

ÜPUI on aastakümnete jooksul koolitanud õpetajaid nägema probleeme, leidma uurimiseks parima võimaluse – ja siis muidugi uurimust läbi viima.

Kuna õppekavadesse on tulnud uurimisalane tegevus juba põhikoolist alates, olen mõistnud, et paljudel õpetajatel puudub oskus uurimistööde juhendamiseks ja vormistamiseks. Paljud tegevõpetajad on arvamusel, et nende ülikooliaegne uurimistöö-kogemus on piisav, selleks et tänapäeval ise uurimistööde koostamist juhendada. Olles ise ligi 20 aastat uurimistööde juhendamisega tegelnud ja õpetajatele koolitusi teinud, olen märganud retsenseerimisel töid, mis ei vasta nõuetele. Isegi need õpetajad, kes on kõrgkoolis uurimistööd teinud, ei ole kursis sellega, kuidas **õpetada** õpilast uurimistööd koostama. Kogemus näitab, et siin on erinevus olemas. Lapse suunamisel tuleb lähtuda tema loovusest ja arenemisvõimest ning toetada teda igal sammul – see on uurimistöö juhendaja esmane ülesanne.

ÜPUI temaatikast võib märgata, kuidas on lähtutud koolielus toimuvatest muudatustest. Tähelepanu on pööratud nii isiksuse arengule, väärtuskasvatusele kui ka lapse heaolule. On arutletud ka digimaailmast tulenevate probleemide üle ning jõutud individuaalsete erisuste arvestamiseni.

Õppekavade pidev muutmine on toonud kooliellu järjest enam probleeme, mida 30 viimase aasta jooksul on arutatud ka uurimisalastes töödes. Muutuste protsess on olnud aga üsna pikk ning ilma konkreetsete vaheanalüüsideda, s.t üks õppekava ei ole veel jõudnud lõpuni, kui juba on tulnud rakendada uusi muudatusi.

Koolielus tehtud uurimised on andnud küll tulemusi Eesti koolis toimuva kohta, kuid kahjuks on hariduspoliitikas hakanud tooni andma rohkem välismaa

kogemused ja nende põhjal tehtud uurimused. Ometi on ÜPUI 60 aasta jooksul teinud suure töö just eesti kooli tegemisi ja toimetusi kajastades.

Aastakümnete kogemused on näidanud, et eriti halvasti mõjub seksiooni tegevusele juhataja vahetumine. 1990-ndate alguses lakkas H. Liimetsa seksioon (mis tollal oli ÜPUI suurim) pärast lugupeetud ja imetletud juhataja surma praktiliselt olemast – osa liikmetest vahetas seksiooni, osa kohanes uue juhatajaga, aga paljud loobusid osalemast. Tookord päätsid seksiooni viimased uurimiskursused lõpetanud inimeseõpetus töörühma liikmed, kes liitusid isiksuse arengu seksiooniga. Nüüd elas samasugust kriisi läbi Viivi Maansost ilma jäänud eesti keele seksioon – Helin Puksand astus küll tema asemele, aga rühma suveseminariks kokkusaamine oli keeruline.

Helle-Mall Kadajase juhitud psühhodiagnostika ja Aivo Saare füüsika didaktika seksiooni liikmete arv oli langenud miinimumini.

2018. aasta suveseminaril tuli esimest korda tõsiselt arutelu alla küsimus, kui kaua, kuidas ja kas üldse õnnestub veel olemas olla. Oli poolt- ja vastuhääli, aga õnnestunud suveseminari järel oldi positiivselt meelestatud ja otsustati jätkata. Hellitati lootust, et Haridusministeerium on ehk huvitatud ÜPUI-st kui uurivate õpetajate ühendusest ja pakub võimalust mõlemale osapoolle kasulikuks koostööks.

Niisiis valiti uus juhatus, kaheliikmeline nagu viimastel aastatel otstarbekaks oli peetud. Juhatuse tegevust nagu ÜPUI tööd tervikuna juhib algusest peale ÜPUI nõukogu. Et nõukogu moodustub seksioonide juhatajatest, siis on selle liikmete arv väiksem kui oli varem. Nõukogu esimeheks on viimased kümme-kond aastat olnud Inger Kraav.

Juhatusse valiti aktiivsed ÜPUI liikmed Silva Kärner ja Kaja Kalmus, kes olid valmis andma oma panuse uurivate õpetajate ühingu töö jätkamiseks. Vajadusel lubas appi tulla ka Kaie Holter (ja tuligi). Alguses tegutsetigi aktiivselt, juhatus (koos nõukogu esimehega) kohtus aruteluks juba sügisel mitu korda.

Kuna HTM tellitud õpiedutuse tekkepõhjuste suur uurimus oli õnnestunud ja andnud arvestatavaid tulemusi, siis oli ÜPUI nõukogu juba pikemat aega püüdnud kohtuda haridusministriga, et pakkuda oma abi eesti kooli ja hariduse

valuküsimuste uurimisel. Uus aktiivne juhatus sai sõlmitud kokkuleppe kohtumiseks toleaege haridusministri Mailis Repsiga, Kokkulepitud ajal läksid nõukogu esimees ja juhatus, kes oli selleks oma tööd koolis ümber tõstnud, ministeeriumi Tartu majja). Mõni aeg oodanud, said nad teada, et minister on hoopis välismaal. (!!!)

Ministriga kohtuda ei õnnestunud ka hiljem. Lõpuks soostus ÜPUI esindajatega kohtuma asestantsler Mikk Kasesalk. Kohtumine toimus 5. veebruaril 2019 Tallinnas, kus ÜPUI-d esindasid ÜPUI nõukogu esimees ja juhatuse esimees.

Kohtumine osutus suureks pettumuseks aseantsleri suhtumise tõttu ÜPUI-sse. Tunnistanud, et ta tegelikult ÜPUI olemusest suuremat ei tea (ega soovigi teada), väitis ta, et kõrgetasemelisi ingliskeelseid artikleid leiduvat maailma heades ajakirjades piisavalt, nii et õpetajate endi tehtud (eesti koolielu, õpetajate ja õpilaste tegevust käsitlevad) uuringud olevat asjatud ning nendesse ei saavat suhtuda tõsiselt. Anti teada, et kui HTM sooviks midagi eesti kooli kohta teada saada, siis ta telliks uuringud vastavalt firmadelt.

Aseantsler ei olnud tajunud või ei teadnud midagi uurimistöö positiivsest mõjust õpetaja kutselisele arengule. Õpetajate uurimistöid, seminare ja eestikeelseid kogumikke ei pidanud ta vajalikuks ja õpetajate (väikestele) organisatsioonidele raha jagamist mõttetuks.

Ja nii läkski...

13. veebruaril 2019 teatas HTM üldharidusosakonna juhataja Signe Granström, et nende majast tuli ettepanek liita J. Käisi Seltsi ja ÜPUI toetused ja suunata need EPAM-ile. ÜPUI nõukogu ja juhatus ei pidanud võimalikuks ettepanekut tagasi lükata, niisiis tänasime HTM-i lahenduse otsimise eest ja palusime veidi aega plaanide kaalumiseks ja arutamiseks ÜPUI liikmetega.

Meie üllatuseks tuli aga peagi (meie arvamusel huvitumata) uus teade, et otsus on juba tehtud, sest need kolm institutsiooni tegelevat kõik (!) pedagoogika ajaloo hoidmise ja uurimisega (!), ning sel juhul on nad allutatud Tallinna Ülikoolile.

Otsuse langetanud ametnikke ei häirinud mingil määral fakt, et tegelikult ei ole ÜPUI olemus ja eesmärk mitte kunagi piirdunud pedagoogika ajaloo hoidmise ja uurimisega, ehkki meie ajaloo sektsioon on seda edukalt teinud. Kogu õpetajate uurimistöö mõte, eesmärgid ja olemus, mis organisatsiooni loojatele, meile endile ja hiljem ka meie kolleegidele Soomest jm väga selge oli, ei jõudnud otsustajateni.

Planeeritavale muutusele reageerides tegi Veronika Varik Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumist (EPAM) meile ettepaneku koostööks. Nii kohtusid ÜPUI juhatus ja nõukogu esimees J. Käisi Seltsi juhatuse esimehe ja EPAMi poolt koostööd kureeriva Veronika Varikuga. Pidasime vajalikuks enne ühinemist põhimõtted selgeks rääkida. Kuna teema oli ÜPUI tegevuse jätkamiseks oluline, siis kutsusime kõiki liikmeid üles arutelust osa võtma. Nagu arvata võis, siis tundus enamikule, et tegelikult on asi ilma meieta ära otsustatud (ja nii oligi!). Kui oleks olnud võimalik üheskoos arutada, küsimusi esitada, erinevaid võimalusi kaaluda, siis oleks ehk tekkinud sünergia, mis võimaldanuks meie organisatsiooni ühist seisukohta välja kujundada, nüüd seda ei tekkinud.

Tuli alistuda meist sõltumatult tehtud otsusele. Ajaloost meenuvad haridusminister F. Eiseni ja selleaegsete ministeeriumiametnike soe suhtumine õpetajatesse ja püüd leida kõigile sobivaid, õpetajaskonna kutselist taset tõstvaid lahendusi...

Pöördumisele vastas siiski Peep Leppik – teadlasest koolmeister, kes küll viimastel aastatel on aktiivsest tegutsemisest ÜPUI-s tagasi tõmbunud:

See on selge märk, et peale pedagoogika visatakse Eesti koolist lõplikult välja igasugune teadusmõte... Ameerika avaliku kooli pragmatistlikust targutamisest piisab, ainult sel on tagajärjed...

25.–27. juunil 2019 toimus ÜPUI suveseminar teemal „Õppuri individuaalse eripära arvestamine ja toetamine“. Teema haakus HTM-i üldharidusprogrammiga 2018–2021. Koostöös EPAM-i ja Tallinna Ülikooliga eraldati raha ÜPUI suveseminari korraldamiseks 2019. aastal, kuid olime sunnitud koguma ka osalusmaksu, et tekkinud võlgadest vabaneda.

Kuna teema aktuaalsus oli päevselge nii noorte kui ka eakamate õpetajate jaoks, siis tuli kohale üle 40 osaleja erinevatest koolidest, peamiselt küll Lõuna-Eestist. Kavas olid loengud Rajaleidja spetsialistidelt ja rühmaarutelud. Kokkutulnud jäid seminarilt saadud teadmistega rahule. Sama aasta oktoobris toimus ka sügisseminar, kus arutelud näitasid teema aktuaalsust ja vajadust uurida toimetulekut erivajadustega lastega ning nende huvivaldkondi, mis on aastatega suuresti muutunud tänu digitehnoloogia arenemisele.

Samas tuli nõukogu ja juhatuse liikmetel tõdeda, et ÜPUI tegevuse jätkamine on muutunud keerukaks. Sektsioonide juhatamiseks oleks vaja kõrgkoolide õppejõude (soovitavalt noori!), nii nagu see varemgi oli... Aivo Saar kurtis, et tal ei ole enam ühtki uurivat õpetajat, kellega koostööd teha. Endel-Hillar Põldoja tõdes, et ka temal puudub sektsioonis töötavate õpetajate tuumik, on jäänud veel vaid mõni vana olija. Inger Kraavi rühmas on küll liikmeskond, kes töötab veel lastega, kuid neistki hakkavad paljud töösuhet lõpetama.

Koostöö J. Käisi Seltsiga ei ole kujunenud ühistegemiseks. Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumi ettepanekul üritati koguda andmeid ÜPUI liikmete kohta. Olnuks tõesti tore saada ettekujutus kogu liikmeskonnast ÜPUI algaegadest peale, paraku ei eelnenud küsitlusele piisavat eeltööd-ühistööd ÜPUI uurijatega. ÜPUI ühisuurimuseks võinuks küsitlus ehk õnnestudagi, aga niisugusel kujul see ettevõtmine ÜPUI-lastele hulgas vastukaja ei leidnud.

2020. aasta kevadel lahvatanud pandeemia nullis igasugused suvised kohtumised. 13. novembril õnnestus pidada veebiseminar, kus üheks teemaks oli „Mina üpuilasena“.

2021. aastal keskendusime taas suveseminari korraldamisele, kuid kevadine uus pandeemiapuhang võimaldas Tartus kohtuda vaid juhatusel koos ÜPUI nõukogu esimehega. Otsustati anda välja viimane, s.t käesolev kogumik, ja 2021. aasta suvise kohtumise asemel teha ühepäevane seminar-konverents 24. augustil Haridusministeeriumi ruumes.

Konverents õnnestus – ehkki kohal olidki ainult ÜPUI liikmed, mitte kedagi neist organisatsioonidest, kellega nad olid liidetud, ei EPAM-i ega Käisi Seltsi esindajaki. Kahjuks! ÜPUI-lastele pakkus retk minevikku tunde, et me polnud asjata aastaid koos käinud, võib-olla oleks seda tajunud ka teised.

Tänati (tänasime omavahel!) vanu liikmeid, kes olid aastaid püüdnud vahendada uusimat pedagoogikas oma koolidele, kasutades seda ise ja jagades kolleegidega. Kui palju nn vaba aega iga ÜPUI liige kõigi nende aastate jooksul kulutas teaduskirjandust lugedes, jagades ja oma uurimust tehes!

Õpetajate aspektist vaadatuna on ÜPUI olnud enesearengu võtmeteguriks, uute mõtete ning uurimisteede väljenduskohaks. ÜPUI on aidanud märgata nii head kui ka halba hariduselus ja koolis – ning neid tajudes planeerida ja läbi viia uurimusi võimalike põhjuste mõistmiseks ja lahendusvõimaluste leidmiseks. Aina enam tähtsustatakse õpilaste uurimistööd – õpetaja vajaks nende tööde juhendamisel elavat, pidevat kokkupuudet uurimistööga, mitte ainult ettekujutust loetud uurimustest ja mälestust oma õpiajal tehtust.

Näib, et uurivate õpetajate ühingu 60 aastat kestnud ühistöö on lõpule jõudnud. Võiks küsida, kas praktik-uurijate roll informatsiooni saamisel ja otsuste langetamisel (seda vajadust on põhjalikult käsitlenud Jarvis 2004) on nüüd osutunud ülearuseks. On kahju, et kaasava hariduse kontekstis on kaduma läinud õpetajate individuaalsuse arvestamine ning nende motiveerimine realses koolikeskkonnas oma töö ja laste eripärast tingitud probleemide uurimiseks.

ÜPUI LOOJANGU KULG JA PÕHJUSED

Inger Kraav

Vastuseid kogumiku alguses esitatud küsimustele

Sirje Pihlap ja Mari Kadakas tegid ära suure, tänuväärse töö, koostades ÜPUI eelviimast kogumikku : „Ühiskondliku Pedagoogika Uurimise Instituudi bibliograafia 1966–2018“. Koostaja Sirje Pihlap, toimetaja Mari Kadakas. Selle väljaandmine oli tõeliselt märkimisväärne saavutus, ilma selleta poleks võimalik aduda seda meeletut tööd, mis eesti õpetajad on enam kui poole sajandi jooksul ära teinud. ÜPUI viimane kogumik räägib sadade õpetajate tahtest ja huvist teha oma tööd paremini, teada sellest rohkem, leida vastuseid pidevalt esilekerkivaile küsimustele. Süvenedes kõigesse, millega Eesti õpetajad on aastakümnete jooksul toime tulnud, ei saa olla imetlemata õpetajate kutselist pühendumust, asjatundlikkust, töökust ja visadust.

Siin jõuame aga käesoleva kogumiku algul esitatud teise põhiküsimuseni. Aastakümneid uurimistööle pühendunud uurivate õpetajate ind hakkas tasapisi, esialgu märkamatuult, siis aga selgelt raugema.

Miks?

Püüame tagantjärele leida neid põhjusi – see pole kerge, sest tegemist on mitmete erinevate tegurite ühismõjuga. Osa neist tulenes ÜPUI-st endast – ei me osanud ega suutnud alati uutele tingimustele adekvaatselt reageerida. Meil oli mulje hästi toimivast ühistööst, sisemisest – ÜPUI-lastel omavaheline hea koostöö, vastastikune abi ja lugupidamine; ja välimisest – teadmisest, et uurivate õpetajate ühingut ja selle üksikliikmete tegevust toetatakse ja väärtustatakse. Ilmselt ei märganud me õigel ajal tumedaid pilvi oma organisatsiooni kohal ega ohu märke organisatsioonis endas – või märkasime, aga ei osanud või jõudnud reageerida. Ühe ebakoha teke mõjutas kogu tervikut ja tõi kaasa uusi, veel tõsisemaid häireid.

Esimene põhjus. ÜPUI loomise aegse põhikirja alusel pääses liikmeks uurimiskursuste lõpetaja või teaduslike publikatsioonide autor. Siis aga

kursusi enam ei korraldatud – viimased, natuke poolikuks jäänud kursused (tegevuskoht Paides) 1990-ndatel algasid edukalt, kuulati veel täies mahus A. Elango loenguid, meelde jäi V. Kolga uute teemadega... aga endist hoogu ja taset neis kursustes polnud. Kursuste läbinuist tuli siiski ÜPUI-sse uusi liikmeid.

Pärast seda uurimiskursusi enam ei korraldatud.

Suveseminarid olid ikka rahvarohked, igal neljandal aastal peeti ÜPUI kommete kohaselt ka konverents, kui esitati valminud uurimistöid. Registreerus uusi liikmeid. Erinevalt varasemast hakati vastu võtma ka neid, kes uurimiskursusi polnud läbinud. Ettevalmistuseta tulijail oli siiski raske osaleda ilma eelteadmiste ja uurimiskogemusteta, kusjuures liituda tuli võõra rühmaga. Samal ajal hakkasid vanimad liikmed väsima.

Pole välistatud, et ÜPUI võinuks säilitada õpetajate jaoks vähemalt osa oma atraktiivsusest, kui sinna pääsemine oleks endiselt eeldanud kasvatusteaduste-alast haritust – ja kui seda oleks õpetajat hinnates väärtustatud. Üldjuhul tähendanuks see siiski kursuste läbimist. Ühine osavõtt kursustest uut avastades, end avades, koos raskusi ületades oleks tekitanud ka läheduse kaaslastega, ühismälu, vastastikuse mõistmise, traditsioonid.

Teine põhjus, miks huvi ÜPUI vastu kahanes, miks nooremad õpetajad sinna aina harvemini teed leidsid, on **omaaegse infovaeguse asendumine info oht-rusega. Uut infot jõudis sajandivahetusel õpetajateni palju – ja õige mit-mest kanalist.**

Muutus õpetajakoolitus kõrgkoolides – kogu õppekava ja -töö on hoopis midagi muud kui oli ENSV-s. Tudengitele pakutakse rohkem ja neilt nõutakse rohkem, valikuvõimaluste hulk on tohutult tõusnud – elu kõrgkoolis ei meenu-tagi enam olnut. Minevikku mäletamata on küllap võimatu mõista muutuste sügavust, äkilist jõudmist meeleheitlikust infovaegusest info üleküllusele. Raamatukogude varud rikastusid kiiresti, aga veel olulisemaks muutus internet. Nüüd näib valmis vastus igale tekkivale küsimusele olevat sõna otseses mõttes käeulatuses. Ei tarvitse isegi oma laua äärest tõusta, selleks et kätte saada uusi teooriad neid kinnitavate (ja kahtluse alla seadvate) artiklitega. Tundub, et kõike vajalikku saab teada kohe, kui seda vaja on – kogu kasvatus-

ja haridusteadus oma mineviku ja olevikuga, meil ja mujal avaneb inimese ees just sel hetkel, kui ta seda soovib.

Lisaks uuenevale õpetajakoolitusele avanes ka juba töötavaile õpetajaile täiesti uusi, mõjuvõimsaid teabekanaleid.

Sajandivahetusel, eriti aga 90-ndatel liikus Eestis huvitavaid teadlasi ja prakti- kuid, asjaarmastajaid ja mitmete eri teooriate, suundade, voolude esindajaid. Piiride avanemise järel olid ukSED külalistele avatud ja eestlaste huvi välis- maailma vastu tohtu. Sagedamini tuldi lähemalt – Taanist, Soomest, Rootsi- st, aga lektoritena tegutsesid ka kaugete kontinentide esindajad. Kuulajaid jätkus kõigile. Suurimat mõju avaldasid ilmselt pikemad ja põhjalikumad, osavõtjaid vastava kirjandusega varustavad kursused, eriti Steiner-pedagoogikast ja USAst tulnud Step by Step (eesti keeles Hea alguse liikumise) esindajad, kes pakkusid ka eesti keelde tõlgitud materjali ja abi oma õpetuste realiseerimi- seks. Need mitmekesisitasid ja rikastasid Eesti pedagoogilist maastikku.

Samal ajal pakkusid oma abi ja teeneid eesti lastekasvatuse taseme tõstmiseks koolides, lasteaedades ja kodudes külalislektorid, kes esindasid väga erinevaid koolkondi ja esinejate isiklikke kogemusi ning arvamusi. Korraldati lühemaid ja pikemaid kursusi, jagati loengumaterjale, kus õpetuse tuum lühidalt ja at- raktiivselt välja toodud. ÜPUI oli aegade jooksul püüdnud pakkuda pedagoo- gika- ja psühholoogiateadusest seda, mida tollal kustki mujalt kätte ei saadud. Nüüd oli uut nii palju, et selles enam ei orienteerutud. Ahmiti kõike, mida igasugused erinevad koolitused pakkusid (need olid sageli atraktiivsed, kauni- te ruumide, rikkalike kohvipauside, hea tehnikaga varustatud). Sisuliselt oli nende tase aga vägagi erinev. Osa kuulajaist oli vaimustatud, osa kahtles ja vahel ka tõrjus pakutavat teavet.

Õpetajad said uusi teadmisi mitte ainult kursustel osaledes. Täiesti uus, vahel isegi vapustavalt mõjuv, oli võimalus pääseda ise välismaa koolidesse. Eesti pedagoogid olid aastakümnete jooksul saanud vähe reisida. Neil ei olnud prak- tilisi kogemusi või terviklikku ettekujutust kasvatusest-õpetusest väljapool NL piire. Kui Helga Kurm oli pääsenud käima Jaapanis, Inge Unt Kanadas, Kanni Indre Soome koolides, siis telliti neilt pidevalt loenguid reisimuljeist ja sel- lest, mida nad sealseis koolides olid näinud. Nüüd pääsesid õpetajad ise oma

silmaga nägema eri maade koolide argipäeva, st killukesi õpetajate tegevusest koolides ja lasteasutustes. Kahtlemata tõid sellised külaskäigud uue nägemuse, uusi mõtteid. Kuna vastuvõtjad rõhutavad loomulikult oma koolide ja uuen-
duste häid külgi, siis tekibki tunne, et vastaval maal on õnnestunud lahendada probleemid, mis meile muret teevad. Sageli jäävad aga silma mingid välised detailid, üksikvõtted – ja tekib mulje, et nende kopeerimine ongi võti raskuste lahendamiseks (hommikuring, lapse igapäevane tervitamine kätt surudes, lilla karu igale lapsele vms). Iga selline võte on osa tervikust, silmatorkav küll, aga toimib ainult vastava terviku osana. Meenub, kuidas Heino Liimets omal ajal ÜPUI loenguil oli rõhutanud süsteemse lähenemise vajalikkust – oskust näha kõike süsteemis. See pole lihtne ja eeldas tollal õpetajailt nii kriitilist meelt kui ka laiemat kasvatusteaduslikku silmaringi.

Ettekujutus täiuslikust informeeritusest on seega vähemalt osaliselt illusoorne. Vastavate algteadmiste ja süstemaatilise erialase hariduseta ei ole ker-
ge teha valikuid ja hinnata leitud teabe adekvaatsust. Sellele viitavad jõudsalt levivad teooriad ja teooriakesed, põhjendamatud, üksikkogemustele toetuvad kasvatusliku varjundiga aktsioonid. Sama kinnitavad paljud vanemad peda-
googid: üllatavalt sageli asutakse hariduselus hoogsalt juurutama midagi nii-
sugust, mida omal ajal on proovitud ja mingil põhjusel kõrvale heidetud.

Teavet saadakse otsimata ja ülearugi, õpetajaile pakutakse igasugu lühemaid ja pikemaid kursusi. Kasvatusteadlased (mitte ainult vanemad, vaid ka paljud nooremad) on sellest kirjutanud, selle eest hoiatanud: on vaja kriitilist meelt ja oskust tajuda leitud ideid, uuendusi ja ettepanekuid nende plusside ja miinus-
tega

Paljud eri allikaist saadud õpetused ja soovitusel ei sobinud (eriti kontekstist väljarebituna) eesti kooli. Katsed kuuldot realiseerida ei tarvitsenud õnnestuda – on ju loomulik, et mingil maal välja kujunenud õpetus- ja kasvatusviis, mis seal on häid tulemusi andnud, ei toimi täiesti erinevas, erinevate traditsioonide ja nõuetega kasvukeskkonnas. Oleks vaja olnud adapteerimist, põhimõtete hoolikat analüüsi ja teede otsimist uute mõtete ja võtete kasutamiseks uutes tingimustes. Seda enamasti teha ei jõutud. Külalislektorid olid oma töö teinud ja läksid, esialgne vaimustus kadus.

Milline oli ja milline oleks võinud olla selles olukorras ÜPUI roll pakutud ja kuulatud ettekannete alusel?

Töö toimus, kuulati (kuni viimase suveseminarini Nõos 2019) huvitavaid, sisukaid loenguid. Sektsioone jäi vähemaks, aga need töötasid, ehkki osavõtjate arv kahanes. Suveseminaride kestuse lühendamine kahjustas eriti tööd sektsioonide. Ühisarutelude ulatuse ja sügavuse vähenemine ei kajastunud aruanetes, aga see oli tuntav.

Et ÜPUI oleks saanud jätkata tegevust uurivate õpetajate ühinguna, ei oleks tohtinud teda näha mitte ühena paljudest õpetajate ühinguist (aineliitude jm kõrval) – lähtuda tulnuks ÜPUI eripärast. Ulve Kala kirjatöös käesolevas kogumikus tuleb ehk kõige paremini välja selle unikaalse organisatsiooni eripära.

Kolmas põhjus ÜPUI tegevuse lõpetamiseks on see, et õpetaja-uuriija tööd ei väärtustata – teadmata-tundmata vastava koolituse saanud õpetajate uurimuste väärtust, tõrjutakse ÜPUI ettepanekuid ja uurivaid õpetajaid endid.

Õpetajad on tegelikult teinud ära tohutu suure töö. Kui vaadelda kas või ainult ÜPUI ajaloo sektsiooni uurimusi – neid andmeid, mis õpetajad koostöös oma heade, tarkade juhendajatega (A. Elango, I. Kopso, H. Rannap, H.-E. Põldoja) on sageli hävimisohus allikatest leidnud, läbi töötanud ja kogumikes avaldanud, ei leia mujalt. Imeteldava usinusega on läbi käidud tonnide viisi rareiteetset, raskesti kättesaadavat materjali, et selles sisalduvat teavet säilitada, analüüsida ja edasi anda tänapäeva ja kaugema tuleviku kooliajaloo huvilistele. Võib arvata, et tänapäevases kujunduses, atraktiivses väljaandes ärataksid paljud ajaloolaste artiklid praegugi laiema lugejaskonna huvi. Sellised on V. Birki ÜPUI kogumikes avaldatud viis artiklit M. Kampmaast, samuti ajaloo sektsiooni liikmete artiklid õpetajana töötanud kirjanike ja heliloojate ning kirjanikuna tuntuks saanud õpetajate kohta, nt „Nõukogude pedagoogika ja kool“ XXXI : „Eesti kirjanike ja kultuuritegelaste pedagoogilisi vaateid“ (1983) ja „Eesti pedagoogika ja kool XLII: Õpetajad kooli-, kultuuri- ja ühiskonnategelastena“ (1990).

Didaktika-alased artiklid, suure didaktika sektsiooni läbitöötatud ja -katsetatud materjalid, I. Undi ja P. Leppiku juhendatud ja kirjutatud artiklid kogumikes

võiksid pakkuda abi õppetöös või ideid praktiliselt kõikide ainete õpetamisel. Vasakukäelise õpilase kohta teadmisi vajades võetakse praegugi abiks eelkõige P. Leppiku artikkel „Vasakukäeline õpilane“, mille ta on kirjutanud (lisaks kirjanduse kasutamisele) oma uurimusele toetudes ja mis ilmus 1996. a („Eesti pedagoogika ja kool XLVIII: Õpilaste arendamise probleeme“).

Ei loetle siin rohkemaid uurimusi, „Eesti pedagoogika ja kool“ LXIV annab nende kohta täpsed andmed ja isegi vanad kogumikud on veel raamatukogudes tallel. Tunnustust vääriks kõikide uurijate, kõikide sektsioonide töö.

Oleme püüdnud käesolevas kogumikus näidata, mis tähendab olla uuriv õpetaja, millist kasu võiksid hea kasvatus- ja haridusteadusliku ettevalmistusega, enesetäiendamisest ja pidevast uurimistööst huvitatud õpetajad tuua. Uurida ise vastavas keskkonnas töötades, uurimismetoodikat vallates, praktikuna saada arvestatavaid tulemusi... Olla õpilastele eeskujuks mitte ainult teadmiste vastuvõtja ja jagajana, vaid ka uurijana!

Paraku ei õnnestunud ideed uuriva õpetaja olemusest ja uurivate õpetajata ühenduse eripärast oma ridadest kaugemale viia.

Viimasest kolmest aastast on käesolevas kogumikus oma nägemuse esitanud S. Kärner ja K. Kalmus.

Uurivate õpetajate ühenduse eripära ja võimalik funktsioon – ÜPUI põhiline, kõiki ühendav tegevus algusaegadest praeguseni

Just uurimusi läbi viies ilmneb uurivate õpetajate, ÜPUI-laste tegelik eripära. Oleme otsinud vastust õhus rippunud küsimusele: mis on uurivate õpetajate ühenduse mõte, mida vajalikku peaksid nad tänapäeval tegema?

Meie vastus on: UURIMA!

Uurimise läbiviimine sellele eelneva tööga kirjanduse läbitöötamisel

- a) suurendab õpetajate igakülgset tähelepanu koolis toimuva suhtes,
- b) arendab õpetajat,
- c) võimaldab saada suhteliselt lühikese ajaga teavet eesti kooli, õpilaste ja õpetajate tegevuse, selle tingimuste ja tulemuste kohta.

Uurimusi on tehtud individuaalselt, rühmiti või kogu ÜPUI ühisuurimusena.

Tooksin siia (võimalikult lühidalt) näite sellise ühisuurimuse kohta.

2002. aastal palus ÜPUI tolelaegne nõukogu haridusministeeriumilt teemasid, mida eesti koolides tuleks uurida. HM andis rea teemasid, neist oli esikohal õpilaste väljalangevus põhikoolist ja sellele eelnev mitterahuldavate hinnete järsk tõus 8. ja 9. klassides. Selle teema uurijaskond valiski.

Et ÜPUI liikmed on vastava eriharidusega ja pidevat täiendkoolitust läbivad praktikud, siis oli arutelu põhjalik ja põhjalik oli ka uurimus, mis läbi viia otsustati. Tehtavad küsimustikud arutati üksipulgi läbi. Lähtealuseks võeti õpiraskustega õpilane ja selgitati erialase kirjanduse ning õpetajate empiiriliste kogemuste alusel faktorid, millest koolis edasijõudmine/-jõudmatus oleneb. Otsustati loobuda juba väljalangenute retrospektiivsest uurimisest ja keskenduda väljalangemisohus õpilastele. Uuritavate kontingendi moodustasid õpilased, kel eelneval õppeperioodil oli tunnistusel puudulikke. Kontrollrühmaks said samade koolide hästi toimetulevad õpilased. Nii kujunes välja uuritavate koosseis: õpilane, tema vanem, klassijuhataja ja aineõpetajad. See tähendas nelja erineva, omavahel seotud küsimustiku koostamist. Järgnevalt pandi paika teemavaldkonnad, mille kohta erinevalt vastajatelt vastuseid otsiti. 2002–

2003. õa korraldati katseuurimus, 2003. a suveseminaril arutati saadud tulemused läbi ja tehti ankeetidesse vajalikud parandused.

Mammutuurimus viidi läbi 53 koolis. Valimi moodustasid: 1217 õpilast, 944 lapsevanemat, 728 klassijuhatajat, 333 aineõpetajat (küsitleti emakeele ja kirjanduse, matemaatika, võõrkeele, füüsika, keemia ja ajaloo õpetajaid), 23 direktorit. Õpilasi ei küsitletud klasside kaupa nagu tavauurimuses, vaid valiti igast klassist õpiraskustega õpilased ja (kontrollrühmaks) hea või keskmise õppeedukusega õpilased.

Koolide huvi ja abivalmidus oli suur, oli tunda õpetajate muret ja hoolt väljalangevuse ja väljalangejate suhtes – ja rahulolu, et nende probleemide lahendamiseks tehakse uurimus Eestis, nende oma koolides. Kirjandust õpiraskustega õpilaste kohta eri maades, erinevas kultuurikeskkonnas, erinevate koolisüsteemidega on kahtlemata kerge leida, aga nende uurimuste järeldused ei tarvitse kehtida siin ja praegu. 2005. aastal ilmunud „Eesti pedagoogika ja kool“ LVI annab ülevaate uurimusest ja selle tulemustest pealkirja alla „Õpiedutuse tekkepõhjused põhikoolis õpilaste, õpetajate ja lapsevanemate arvamuste põhjal“. Kogumik lausa haarati tegijatelt, nii et suve lõpus oli seda võimatu kustki saada – soovijaid oli küll, ka järgnevail aastail tuldi paluma, lootes, et tegijail on siiski mõni uurimuse eksemplar järel.

Tellija oma kommentaare ei avaldanud, pole kindel, et uurimuse tulemused /uurimuse olemasolu üldse kõrgemate ametnikeni jõudsid.

See oli ilmselt kõige õnnestunud ühisuurimus, mis ÜPUI-s on läbi viidud. Töö maht oli tohutu suur, aga see andis tegijaile tunde, et on tehtud midagi, millest tõepoolest kasu on. Kasu... millega seda mõõta? Ministeeriumi poolt meile esitatud küsimused said vastused, kaante vahele jõudnud info hulk oli suur. Kogutud andmestik võimaldanuks uurimust jätkata, aga selleks oleks lisaks õpetajaskonna huvile vaja olnud ka vastavate ametnike huvitatust... ÜPUI pakkus HM-le ka järgnevail aastail oma abi, ilmutas valmidust läbi viia suuri uurimusi aktuaalsetel teemadel.

Kahjuks oli ministeeriumi huvi ÜPUI vastu kadunud. ÜPUI-lastel tahtmine uurida siiski säilis.

Viimase katse ühisuurimuse läbiviimiseks tegi ÜPUI 2013–2015. Olime aastaid osalenud turvalisuse ja sotsiaalse tõrjutuse teemalistes uurimustes, osalt tegime seda koostöös Soome uurijatega Kuopio ülikoolist. Isiksuse arengu töörühm oli sel teemal avaldanud 1999 kogumiku „Eesti pedagoogika ja kool LI: Õpilase isiksuse areng ja sotsiaalne tõrjutus“. Sotsiaalse tõrjutuse ja heaolu teema oli jätkuvalt aktuaalne, ja nii ÜPUI suveseminaril a 2012 ajurünnakul esitati idee püüda kogu ÜPUI jõudu kasutades teha taas ühisuurimus, seekord laste heaolu uurimiseks.

Teema tundus nii olulisena, et uurimuse läbiviimisega seotut koguneti arutama ebatraditsioonilisel ajal, sama aasta südatalvel. Enne põhjalikuma uurimuse juurde asumist otsustati teha väike prooviküsitlus – küsida lastelt endilt kolm küsimust:

- 1) mida on vaja, et sul oleks hea olla,
- 2) mis teeb sind õnnelikuks,
- 3) mis on heaolu?

Sõnastasime küsimused positiivselt, viitamata ühelegi pahaolu põhjusele või võimalikule puudujäägile. Tervikpildi saamiseks otsustati küsitleda I–XII klasside õpilasi. Kavatsesime koguda vastused paarisajalt õpilaselt.

Pöördusime hakatuseks ÜPUI liikmete poole viiest koolist. Ja taas ilmnes ÜPUI liikmete valmisolek uurida! Kohe, kui küsimused olid koolidele edastatud (2013. aasta alguses), hakkas tulema vastuseid. Paarisaja vastuse asemel saime vastused 946 respondendilt ja oleksime saanud veelgi, kui poleks koolidele teatanud, et rohkemat hetkel vaja pole. Nägime õpetajate valmisolekut osaleda peatselt uues põhjalikus uurimuses. Paljudelt (vanematelt õpilastelt) saime pikemaid-põhjalikumaid arutelusid õnne ja heaolu teemal, aga sisukaid ja üllatavaidki vastuseid ka kõige nooremalt, esimeste klasside õpilastelt (nt „Heaoluks on vaja kodulooma, kellele sa saad rääkida ja sa tead, et ta ei räägi midagi välja ja saad teda hoida ja silitada“). Prooviküsitluse vastuste analüüs on esitatud ÜPUI LXII kogumikus „Eesti koolilapse subjektiivne heaolu 2015“.

Tulemused olid huvitavad, aga lisaks neile olime saanud ka vastuse esitamata küsimusele **ÜPUI võimaliku funktsiooni** kohta.

Ikka on probleemiks olnud õpetajate napid võimalused karjääriredelil tõusta – on tundunud, et võimalik on n-ö vertikaalne karjäär, mis enamasti tähendab kaugenemist otsesest õpetajatööst, võib-olla suurenevat administratiivset tegevust ja vastutust, mida hea õpetaja tegelikult ei tarvitse üldse soovida.

Sisukate, kõrgetasemeliste kursuste läbimine, oma taseme tõstmine koos samaaegse uurimistööga võiks anda õpetajatele võimaluse saavutada edu horisontaalis, teha n-ö horisontaalset karjääri.

Tegevus ÜPUI-s ei ole seni andnud õpetajale käega katsutavat kasu. Positiivset mõju on avaldanud tunnetatav lugupidamine uurivate õpetajate suhtes. Uurimiskursustele minema ja seejärel ÜPUI-ga liituma sundis õpetajaid teadmishimu, rahulolematust oma töö ja selle tulemustega, kriitiline ja enesekriitiline suhtumine koolis toimuvasse ... ja vast ka tahe olla tunnustatud uuriva õpetajana.

Uurida on aga mõtet siis, kui sellest on kasu mitte ainult endale, vaid võimalikult paljudele asjahuvilistele ja kolleegidele. Inimene tahab teha midagi sellist, mille kasulikkust ta tajub. Kooli elus ja kasvatustegevuses on probleeme ja lahtisi otsi – kui uurimistöö aitab neid leida ja lahendada, kui on tunda, et saadud teavet vajatakse ja väärtustatakse, siis on õpetaja valmis oma töö kõrvalt, vabast ajast, unetundide arveltki pingutama. On vaevarahke, aga erutav ja rahuldust pakkuv teha uurimistööd koos heade, innustunud kolleegidega, üksteist toetades ja tunnustades, rõõmustades ja pettudes, ikka uusi teid otsides ja pingutades

Uurivate õpetajate töid on avaldatud 64 ÜPUI kogumikus (käesolev on 65.), aga ka mitmetes muudes pedagoogilistes kogumikes ja ajakirjades. Seni on ÜPUI uurimisist alguse saanud üle 30 doktoritöö, paljud dissertatsiooni kaitsnud töötavad kõrgkoolis, aga on ka neid, kes eelistavad jätkata üldhariduskoolis.

KIRJANDUS

- Birk, V. (1972). M. Kampmaa koolieelsest kasvatajast. *Nõukogude pedagoogika ja kool 6*. Tartu, lk 173–183.
- Birk, V. (1989). M. Kampmaa emakeele ja kirjanduse õpetamisest. *Nõukogude pedagoogika ja kool 4: progressiivseid ideid eesti pedagoogilise mõtte arengus*. Tallinn, lk 52–59.
- Birk, V. (1992). M. Kampmaa koduloometoodikuna. *Eesti pedagoogika ja kool 46: Õpetaja ja kooliajalugu*. Tallinn, lk 42–48.
- Birk, V. (1995). M. Kampmaa didaktikuna. *Eesti pedagoogika ja kool 47: Õpetaja ja õpetamine*. Tallinn, lk 34–40.
- Birk, V. (1998). Eraõpetlane, kooli- ja kirjamees M. Kampmaa. *Eesti pedagoogika ja kool 50: Õpetaja-uurija töömailt*. Tartu, lk 7–8.
- Leppik, P. (1996). Vasakukäeline õpilane. *Eesti pedagoogika ja kool 48: Õpilaste arendamise probleeme*. Tallinn, 1996, 60–62.
- Parv, M., Kasemets, M. (1999). Kooliõpetaja kodu lapsevanema pilgu läbi. *Eesti pedagoogika ja kool 51: Õpilase isiksuse areng ja sotsiaalne tõrjutus*. Tartu, 1999, 97–108.
- Vene, J. (1998). Abiturientide kõlbelistest hoiakutest ja harjumustest aastail 1990–1997. *Eesti pedagoogika ja kool 50: Õpetaja-uurija töömailt*. Tartu, 1998, 43–44.
- Vene, J. (1999). Abiturientide kõlbelistest hoiakutest ja harjumustest aastail 1990–1997. *Eesti pedagoogika ja kool 51: Õpilase isiksuse areng ja sotsiaalne tõrjutus*. Tartu, 1999, 65–74.
- Vene, J. (2000). Uimastite kasutamisest Eesti üldhariduskoolides aastail 1990–2000. *Eesti pedagoogika ja kool LV*. Tallinn, 2001, 26–33.